

S. AKSOY

TARİH ANABİLİM DALI YÜKSEK LİSANS TEZİ

2021

**T.C.
KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

RUM MEHMED PAŞA'NIN FAALİYETLERİ VE MUHALLEFÂTI

Sema AKSOY

TEMMUZ - 2021

T.C.
KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

RUM MEHMED PAŞA'NIN FAALİYETLERİ VE MUHALLEFÂTI

Sema AKSOY

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Tarık ÖZÇELİK

TEMMUZ - 2021

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde bizzat elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada özgün olmayan tüm kaynaklara eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Sema Aksoy

29.07.2021

ÖZ

RUM MEHMED PAŞA 'NIN FAALİYETLERİ VE MUHALLEFÂTI

Aksoy, Sema

Yüksek Lisans, Tarih

Tez Yöneticisi: Dr. Öğr. Üyesi Tarık ÖZÇELİK

Temmuz 2021

Bu tez çalışması, Sultan IV. Murad döneminde yaşayan sipâhî zorbalarının ileri gelenlerinden olup daha sonra paşa olan, Rum Mehmed Paşa'nın faaliyetleri ve muhallefâtı hakkında yapılmıştır.

Rum Mehmed Paşa, Eskişehir yakınlarında bulunan Keskin kasabasında yaşamıştır. Eskişehir'den sonra sırasıyla Alaşehir, Zile, Konya, İstanbul, Konya ve Ayıntab'da bulunmuştur. Rum Mehmed Paşa, Cennetoğlu adlı kişinin isyânına karşı diğer bazı zorbabaşları ile onu sadrazama şikâyet etmiştir. Hâfız Ahmed Paşa ve Hüsrev Paşa'nın Bağdad seferlerine katılmıştır. Kendisine Zile Voyvodalığı tevcih edilmiş ve Konya'da nüfûzlu zorbabaşılardan birisi olmuştur. Rum Mehmed Paşa'yı tarihi açıdan önemli kılan olay, İstanbul'da kendisinin de davet edildiği, sipâhî zorbalarının Sultan IV. Murad'ı tahttan indirmeyi planladığı toplantıda, onlara bu girişimlerinin yanlışlığını ve bundan vazgeçmeleri için nasihatler vermiş olmasıdır. Bu yaptığının karşılığında ise Sultan IV. Murad, ona bazı ihsânlarda bulunmuş ve bir süre sonra Rum Mehmed Paşa'yı Maraş Beylerbeyliği görevine atamıştır. Ancak Rum Mehmed Paşa'nın eski alışkanlıklarından vazgeçemeyip eşkıyalığa devam etmesi ve devlet adamlarını dinlememesi, kendi sonunu hazırlamasına neden olmuştur. Sultan IV. Murad, Behisnili Ali Bey'i görevlendirmiş ve yanında bulunan eşkıyalarla birlikte Rum Mehmed Paşa'yı, Ayıntab'da bulunduğu sırada gönderdiği bir fermânla öldürtmüştür.

Yine bu çalışma ile Rum Mehmed Paşa'nın ölümünden sonra kalan mal ve eşya kayıtlarının tutulmuş olduğu muhallefât defteri incelenmiştir. Rum Mehmed Paşa'ya ait olan bu defter, onun hayattayken sahip olduğu giysiler,

ev eşyaları, mutfak eşyaları, hayvanları, köleleri ile birlikte saray, çeşme, değirmen gibi gayrimenkûl malları hakkında mühim bilgiler vermektedir. Diğer muhallefat kayıtları gibi Rum Mehmed Paşa'ya ait muhallefat da döneminin ekonomik, sosyal ve kültürel hayatına ışık tutmaktadır.

Anahtar Kelimeler: IV. Murad, Rum Mehmed Paşa, Maraş Beylerbeyliği, Muhallefat, Müsâdere.

ABSTRACT

ACTIVITIES AND POSSESSIONS OF RUM MEHMED PASHA

Aksoy, Sema

Master of Arts, History

Supervisor: Dr. Lecturer. Member of Tarık Özçelik

July 2021

This study was conducted about activities and possessions of Rum Mehmed Pasha. Rum Mehmed Pasha was one of the leading cavalry tyrants who lived during the reign of Sultan Murad IV and later served as a pasha.

Rum Mehmed Pasha lived in the town of Keskin, near Eskişehir. After Eskişehir, he lived in Alaşehir, Zile, Konya, Istanbul, Konya and Ayıntab, respectively. Rum Mehmed Pasha complained to the grand vizier, together with other tyrants, about Cennetoğlu, who started a rebellion. He participated in the Baghdad campaign of Hâfız Ahmed Pasha and Hüsrev Pasha. He served as Zile Voivode and became one of the influential tyrants in Konya. The event that made Rum Mehmed Pasha historically important is that in the meeting held in İstanbul to which he was also invited and during which the cavalry tyrants planned to dethrone Sultan Murad IV, he stated that their attempt was problematic and gave advice to the participants to abandon it. In return, Sultan Murad IV did some favors to Rum Mehmed Pasha and after a while appointed him as the Governor of Maraş. However, the fact that Rum Mehmed Pasha did not give up his old habits and continued banditry and did not listen to the statesmen caused his story to end tragically. Sultan Murad IV commissioned Ali Bey from Behisni and had Rum Mehmed Pasha killed, along with the bandits who were with him, with an edict he sent while he was in Ayıntab.

Again with this study, the possessions book, in which the records of the goods and belongings that remained after the death of Rum Mehmed Pasha were kept, was examined. This possessions book, which belongs to Rum Mehmed Pasha, gives important information about his clothes, household

goods, kitchen utensils, animals, slaves, as well as real estate properties such as palaces, fountains, and mills. Like other possessions records, the possessions book belonging to Rum Mehmed Pasha sheds light on the economic, social and cultural life of his period.

Key Words: Murad IV, Rum Mehmed Pasha, Governorship of Maraş, Possessions, Confiscation.

ÖNSÖZ

Geçmişte isyân eden grupların, genellikle tâbi olduğu otoriteye başkaldıran ve iyi niyetli olmadığı anlaşılan kimselerden oluştuğu görülmektedir. Aslında isyâncı grupları oluşturan kişilerin, kendi çıkarları için mücâdele eden ve belirli bir sosyal statüde yaşamak isteyen kimseler olduğu anlaşılmaktadır. Bazı isyâncılar tâbi oldukları idareye başkaldırmış olsalar bile gerektiği zamanlarda yine onların yanında bulunmuşlar ve onlara destek vermişlerdir. Osmanlı Devleti'nde hem zorbalığa devam edip hem de iktidara sâdık kalan isyâncılardan birisi de sipâhî zorbabaşlarından olan Rum Mehmed Paşa'dır. Rum Mehmed Paşa, zorba bir kişiliğe sahip olmasına rağmen lüzûmu hâlinde Osmanlı ordusuna destek vermekten geri kalmamıştır. Fakat daha da önemlisi cülûs meselesinde Sultan IV. Murad'ın tahtta kalması ve dolayısıyla hayatta kalmasında önemli rol oynamış bir şahsiyet olmasıdır. Dolayısıyla kendisi hakkında bir araştırma yapılması o dönem açısından önem arz etmektedir. Bunun yanı sıra Maraş Beylerbeyi olup paşa unvanı alan bir devlet görevlisinin, yani Rum Mehmed Paşa'nın muhalefâtının incelenmesi ile XVII. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin üst düzey bir devlet görevlisinin mal varlığı ve onun iktisadî durumunu günümüze yansıtmaktadır. Bu ve benzeri çalışmalar, dönemin ekonomik, sosyal ve kültürel durumunun açığa çıkarılmasına katkıda bulunmaktadır.

Çalışma konusunun belirlenmesinde ve çalışmanın hazırlanma sürecinin her aşamasında bilgilerini, tecrübelerini ve değerli zamanını esirgemeyerek bana her fırsatta yardımcı olan danışman hocam Sayın Dr. Öğr. Üyesi Tarık ÖZÇELİK'e çok teşekkür ederim. Ayrıca muhalefâtın transkripsiyonundaki katkısından dolayı Sayın Doç. Dr. Raşit GÜNDOĞDU'ya da çok teşekkür ederim. Aynı zamanda her zaman bana destek veren ve hep yanımda olan aileme teşekkür ederim.

Sema Aksoy

Temmuz, 2021

Kırklareli

KISALTMALAR

A.Ş.	: Anonim Şirket
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt numarası
Çev.	: Çeviren
D.	: Doğum Yılı
DİA	: Diyanet İslâm Ansiklopedisi
Drl.	: Derleyen
Ed.	: Editör
Haz.	: Hazırlayan
OSAV	: Osmanlı Araştırmaları Vakfı
OTAM	: Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi
Ö.	: Ölüm Yılı
S.	: Dergi Sayısı
s.	: Sayfa numarası
ss.	: Sayfa sayıları

İÇİNDEKİLER

BEYAN.....	iii
ÖZ.....	v
ABSTRACT.....	vii
ÖNSÖZ.....	ix
KISALTMALAR.....	xi
GİRİŞ.....	1

1. BÖLÜM

SULTAN IV. MURAD DÖNEMİ VE RUM MEHMED PAŞA.....	3
1.1. Sultan IV. Murad Dönemi.....	3
1.1.1. Sultan IV. Murad'ın Cülûsu.....	3
1.1.2. Osmanlı Devleti'nin IV. Murad Saltanatındaki Siyâsî Durumu.....	4
1.1.2.1. Sultan IV. Murad Saltanatının İlk Döneminde Yaşanan Dâhilî Siyâsî Olaylar.....	4
1.1.2.2. Sultan IV. Murad Saltanatının İlk Döneminde Yaşanan Dış Siyâsî Olaylar.....	16
1.1.2.3. Kösem Sultan'ın Devlet İdaresine Etkisi.....	18
1.1.3. Sultan IV. Murad Saltanatının İlk Döneminde İstanbul'un Durumu.....	20
1.1.3.1. Hüsrev Paşa'nın Azledilmesi.....	22
1.1.3.2. 8 Şubat 1632 (16 Receb 1041) İsyânı.....	24
1.1.3.3. Hüsrev Paşa'nın Öldürülmesi ve 12 Mart 1632 (9 Şaban 1041) İsyânı.....	27
1.1.3.4. 1632 Mart (1041 Ramazan) Ayı İsyânı.....	29

1.1.4. Sultan IV. Murad'ın İdareyi Ele Alması.....	33
1.1.4.1. Topal Receb Paşa'nın Öldürülmesi.....	33
1.1.4.2. Sinan Paşa Köşkü (İncili Köşk) Mukarreratı.....	35
1.1.4.3. Zorbaların Ortadan Kaldırılması.....	37
1.2. Rum Mehmed Paşa (D. ? - Ö. 1633/1042).....	38

2. BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ'NDE MUHALLEFÂT-MÜSÂDERE UYGULAMALARI VE RUM MEHMED PAŞA'NIN MUHALLEFÂT DEFTERİ.....	53
2.1. Osmanlı Devleti'nde Muhallefât-Müsâdere Uygulamaları.....	53
2.1.1. Muhallefât Kavramı ve İçeriği.....	53
2.1.2. Osmanlı Hukuku Açısından Müsâdere Süreci.....	56
2.1.3. Muhallefâtın ve Muhallefât Kayıtlarının Önemi.....	62
2.2. Rum Mehmed Paşa'nın Muhallefât Defterinin İncelenmesi.....	64
2.2.1. Menkûl Mallar.....	65
2.2.2. Muhallefât Defterindeki Menkûl ve Gayrimenkûl Mallar Hakkında Yapılan Davalar.....	70
2.2.3. Muhallefâtta Yer Alan Tahvil Belgeleri.....	78
2.2.4. Rum Mehmed Paşa'ya Ait Olup Başkasının Zimmetinde Bulunan Mallar.....	78
2.2.5. Muhallefâtın Gelir ve Gider Özeti.....	79
2.2.6. Rum Mehmed Paşa'nın Menkûl Malları Hakkında Kaydedilen Belge.....	80
SONUÇ.....	83
KAYNAKÇA.....	87

EKLER.....	101
EK 1. RUM MEHMED PAŞA’NIN MUHALLEFÂTININ	
TRANSKRİPSİYONU.....	101
EK 2. RUM MEHMED PAŞA’NIN MUHALLEFÂTININ	
ORİJİNALİ.....	127
EK 3. 88 NO’LU MÜHİMME DEFTERİNİN 33 ve 207.	
HÜKÜMLERİ.....	143
EK 4. İE. ML.00011.00954.002 (H.25 ZİLKÂDE 1042 HAZİRAN	
1633).....	145
EK 5. A.DVNS.MHM.D.00091 (16 REBİÜLEVVEL 1056/2 MAYIS	
1646).....	147

GİRİŞ

XVII. yüzyıl, Osmanlı Devleti'nin sıkıntılı dönemlerindedir. Yeniçeri isyanlarının öne çıktığı bu zamanlarda, özellikle Sultan Genç Osman'a karşı yapılan isyânın, onun ölümüyle neticelenmesi devlet idaresinde büyük bir kriz meydana getirmiştir. Sonrasında bu isyânların benzerleri Sultan IV. Murad döneminde de yaşanmıştır. İsyânlar neticesinde içte ve dışta bazı problemler ortaya çıkmıştır. Padişahın küçük yaşta olmasından dolayı bu durumdan faydalanmak isteyenler olmuştur. Saltanatının ilk yıllarında Bekir Subaşı'nın ihâneti, Abaza Mehmed Paşa'nın isyânı, Kırım isyânı, Yemen'deki itâatsizlikler gibi olaylar ortaya çıkmış, Kazaklar, Lehistan ve Erdel ile ilgili sorunlar yaşanmıştır. Sultan IV. Murad'ın yaşı daha küçük olduğundan bu konularda daha çok vâlidesi Kösem Sultan söz sahibi olmuştur. Padişah yaşı ilerledikçe vâlidesinin hâkimiyetinden kurtulmak istemiş ve 1632 (1041) yılında saraya karşı yapılan isyânların sonucunda idareyi eline almayı başarmıştır. Küçük yaşlardan itibaren devlet işleriyle ilgilenmiş, yaşadıklarından ders almayı bilmiştir. Ağabeyi Sultan Genç Osman gibi tecrübesiz davranmamış olması ve çoğu kişinin çıkarlarını göz önünde bulundurarak kararlar vermesi sebebiyle isyânları bastırmada başarılı olduğu söylenebilir.

1632 (1041) yılı saray baskınlarından sonra padişahın hem hayatta kalmasını hem de tahtta kalmasını sağlayan iki kişi öne çıkmaktadır. Bunlardan biri Yeniçeri Ağası Köse Mehmed Ağa ve diğeri sipâhî zorbabaşlarından Rum Mehmed Paşa olmuştur. Rum Mehmed Paşa, arkadaşlarına isyânın daha fazla ilerlemesinin beka sorununu ortaya çıkarabileceğini ifâde ederek onların artık durmalarını istemiştir. Rum Mehmed Paşa ve Yeniçeri Ağası Köse Mehmed Ağa'nın padişahın yanındaki sağlam duruşları nedeniyle kendilerine çok büyük ihsânlarda bulunulmuştu. Bir süre sonra Rum Mehmed Paşa'ya Maraş Beylerbeyliği verilmiştir. Bazı kaynaklarda bunun bir ihsân olmadığı asıl amacın İstanbul için tehdit olarak görülen zorbalardan uzaklaştırılmasından başka bir şey olmadığı yazılmıştır. Rum Mehmed Paşa, cülus meselesinde padişahın yanında durmuş olmasına rağmen daha sonra yine zorbalığa devam etmiş ve

devlet adamlarını dinlememişti. Bu sebeplerden dolayı hakkında alınmış olunan bir şikâyet üzerine Sultan IV. Murad onun idâm emrini vermiştir.

Bu çalışmada, Rum Mehmed Paşa'nın hayatının daha iyi anlaşılması açısından içinde yaşamış olduğu yıllar olan ve Sultan IV. Murad saltanatının ilk dönemi olarak adlandırılabilen 1623-1632 (1032-1041) yıllarında yaşanan dâhilî ve dış siyâsî olaylara yer verilmiş, Kösem Sultan'ın Osmanlı Devleti idaresine olan etkisinden bahsedilmiş ve Sultan IV. Murad saltanatının ilk döneminde İstanbul'da yaşanan olaylar anlatılmıştır.

Rum Mehmed Paşa'nın tarihi açıdan önemli sayılabilecek bir rol oynamasına rağmen Sultan IV. Murad dönemi ile ilgili yazılan tez, makale ve kitaplarda yeterli bilgi bulunmamaktadır. Bu konu hakkında Mustafa Naîmâ Efendi, İbrahim Peçevi, Kâtip Çelebi, Solak-zâde Mehmed Hemdemi, Hasan Bey-zâde Ahmed Paşa, Hüseyin Tugi ve Topçular Kâtibi Abdülkadir (Kadri) Efendi gibi tarihçilerin kroniklerinden bilgiler edinilmiştir. Ayrıca Osmanlı Devlet Arşivleri ile birlikte IV. Murad dönemi ve muhallefât-müsâdere kavramları hakkında bilgiler veren tez, kitap, makale, ansiklopedi vb. kaynaklardan yararlanılmıştır.

1. BÖLÜM

SULTAN IV. MURAD DÖNEMİ VE RUM MEHMED PAŞA

1.1. Sultan IV. Murad Dönemi

1.1.1. Sultan IV. Murad'ın Cülûsu

Sultan IV. Murad, amcası Sultan I. Mustafa'nın tahttan indirilmesiyle padişah olmuştu. Sultan IV. Murad, Kösem (Mahpeyker) Sultan ve Sultan I. Ahmed'in oğluydu.¹ 27 Temmuz 1612 (28 Cemâziyelevvel 1021) tarihinde İstanbul'da doğmuş, 8 Şubat 1640 (15 Şevval 1049) tarihinde ise nikris² hastalığına yakalanması sonucunda hayatını kaybetmişti.³

Sultan IV. Murad, 11-12 yaşlarındayken Osmanlı Devleti'nin on yedinci padişahı olarak 10 Eylül 1623 (15 Zi'l-kâde 1032) tarihinde tahta çıkmış⁴, Aziz Mahmud Hüdâyî'nin⁵ elinden kılıç kuşanmıştı.⁶ Sultan I. Mustafa tahttan indirilirken, hazînenin para sıkıntısı çekmesi sebebiyle kapı kulu askerleri cülûs bahşişini almayacaklarına söz vermişlerdi.⁷ Fakat söz vermiş oldukları hâlde, subayların tahrikiyle sözlerinden vazgeçerek cülûs bahşışı talep etmişlerdi.⁸ Daha saltanatının ilk zamanlarında cülûs bahşışı sebebiyle fitne olmasını engellemek amacıyla tedbir olarak kul tâifesine, âlimlere,

¹ Necdet Sakaoğlu, *Bu Mülkün Sultanları 36 Osmanlı Padişahı*, İstanbul: Oğlak Bilimsel Kitaplar, 2015, s.260.

² Nikris: “*Bir romatizma hastalığıdır. Gut ya da kral hastalığı, olarak da adlandırılmıştır. İyi beslenme olmadığında veya aşırı alkol, tütün tüketiminde hastalığa yakalanma ihtimâli oldukça yüksektir.*” Noel Christian Malaka, *Gut Hastalığı Tedavisine Yönelik Medikal Tekstil Ürünü ve Yara Örtüsü Geliştirilmesi*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir 2019, s.6.

³ Ziya Yılmaz, “IV. Murad”, *DİA*, C.31, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006, s.177-182.

⁴ Yılmaz, “IV. Murad”, s.177.

⁵ Aziz Mahmud Hüdâyî: “*Celvetiyye Tarikatı'nın en büyük pîridir. Her kesimden hürmet görmüş birisidir. Sultan I. Ahmed ve Vâlîde Sultan tarafından da hürmet görmüştür.*” Ziya Nur Aksun, *Osmanlı Tarihi (Osmanlı Devleti'nin Tahlili, Tenkidli Siyasi Tarihi)*, C.II, İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş. Yayınları, 1994, s.115.

⁶ Vahid Çabuk, *Sultan IV. Murad*, İstanbul: Kültür A.Ş. Yayınları, s.193.

⁷ Hüseyin Tuği, *Müsibetnâme: Tahlil-Metin ve İndeks*, haz. Şevki Nezih Aykut, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2010, s.226-227.

⁸ Mustafa Cezar, *Mufassal Osmanlı Tarihi Resimli-Haritalı*, C.IV, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1957, s.1855.

şeyhlere ve seyitlere cülûs ikramı verilmişti.⁹ Hazînedede hiç para olmadığından ilk önce 25 altın olarak cülûs bahşişinin ödenmesi uygun görülmüştü. Ancak yeniçeriler cülûs bahşişinin tamamının ödenmesini istemişlerdi.¹⁰ Herhangi bir isyânın çıkmasını önlemek için Sultan IV. Murad, yeniçerilerin isteğini yerine getirmek durumunda kalmıştı. Bu yüzden, Enderûn'daki altın malzemelerden sikke bastırılmış, cülûs bahşışı herkese tam olarak dağıtılmış ve böylece olay büyümeden yatıştırılmıştı.¹¹

1.1.2. Osmanlı Devleti'nin Sultan IV. Murad Saltanatındaki Siyâsî Durumu

Sultan IV. Murad saltanatı iki dönemde incelenebilir. Saltanatının ilk dönemi olan 1623-1632 (1032-1041) yılları arasında, Sultan IV. Murad'ın henüz küçük yaşta olmasından dolayı Kösem Sultan devlet yönetiminde etkili olmuştu ve bu dönemin sonları olan 1632 (1041) yılına gelene kadar çeşitli isyânlar meydana gelmişti. Sultan IV. Murad saltanatının ikinci dönemi olan 1632-1640 (1041-1049) yılları arasında ise padişah, otoriteyi kendi eline almayı başarmıştı ancak bu pek kolay olmamıştı. Sultan IV. Murad'ın otoriteyi ele almak istemesinde, çocukluk döneminde devlet işlerine olan ilgisinin ve yaşadıklarının katkısı olduğu bilinmektedir.¹²

1.1.2.1. Sultan IV. Murad Saltanatının İlk Döneminde Yaşanan Dâhilî Siyâsî Olaylar

Sultan IV. Murad tahta çıkmadan önce ağabeyi Sultan Genç Osman'ın yeniçeriler tarafından katledilmesi üzerine İstanbul'da çok büyük bir kargaşa meydana gelmişti. Sultan I. Mustafa'nın akıl hastalığı nedeniyle bu işleri toplamaya, devleti yönetmeye gücü olmadığı anlaşılmıştı. Dönemin

⁹ İbrahim Peçevi, *Peçevi Tarihi*, C.II, haz. Murat Uraz, İstanbul: Son Telgraf Matbaası, s.473.

¹⁰ Tuği, *Müsibetnâme*, s.232.

¹¹ Fatma Kaytaz, "IV. Murad Döneminde İsyânlar", *Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu-4*, (20-22 Mayıs 2016), İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul, 2016, s.381-382.

¹² Yaşar Yücel ve Ali Sevim, *Türkiye Tarihi Osmanlı Dönemi (1566-1730)*, C.III, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1991, s.69.

sadrazamı olan Kemankeş Ali Paşa'nın¹³ da mevkîsini korumak amacıyla olduğu bilindiğinden Şeyhülislâm Zekeriyâyâde Yahyâ Efendi¹⁴, mollalar, şeyhler, vezirler, iç ağalar ve dış ağalar toplanıp kendi aralarında konuşarak çözüm bulmaya çalışmışlardı. İstanbul'da olan bu kaotik durum devam ederken taşradaki isyânların da engellenememe ihtimâli olduğundan ve bu durumun devleti çok büyük zarara uğratacağından söz etmişlerdi. Dolayısıyla Sultan I. Ahmed'in hâli hazırda en büyük oğlunun tahta geçmesi için ortak karar almışlardı ve Sultan IV. Murad tahta çıkmıştı.¹⁵

Sultan IV. Murad'ın tahta çıktığı 1623 (1032) yılında sadrazamlık görevinde bulunan Kemankeş Ali Paşa¹⁶, Kösem Sultan ile birlikte Sultan IV. Murad döneminin ilk yıllarında devletin yönetilmesini sağlamıştı.¹⁷ Kemankeş Ali Paşa, yapmış olduğu bazı işler nedeniyle kendisini uyarıcı Şeyhülislâm Zekeriyâyâde Yahyâ Efendi'nin sözlerini tehdit olarak algılamış ve fitne çıkararak azledilmesine sebep olmuştu. Ayrıca Gürcü Mehmed Paşa'nın¹⁸ adına bazı sahte mektuplar düzenleyip, Şeyhülislâm

¹³ Kemankeş Ali Paşa: “*Saray hizmetinde bulunmuş ve silâhdar olmuştur. Diyarbekir ve Bağdad'da beylerbeyi olmuştur. 1622'de İstanbul'da kubbealtı veziri olarak görev yapmıştır. 30 Ağustos 1623'te (4 Zilkâde 1032) tarihinde sadrazamlığa getirilmiştir.*” Münir Aktepe, “Kemankeş Ali Paşa”, *DİA*, C.25, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002, s.248.

¹⁴ Şeyhülislâm Zekeriyâyâde Yahyâ Efendi: “*Birçok medresede müderrislik yapmıştır. Halep, Şam, Mısır, Bursa, Edirne ve İstanbul'da kadılık yapmıştır. Daha sonra Anadolu ve Rumeli'de kazaskerlik görevlerinde bulunmuştur. Yahyâ Efendi, 21 Mayıs 1622 (10 Receb 1031) şeyhülislâm olmuştur. 4 Ekim 1623 (9 Zilhicce 1032) tarihinde azledilmiştir. 22 Mayıs 1625 (14 Şâban 1034) tarihinde ikinci kez şeyhülislâm olmuş ve bu görevi 10 Şubat 1632 tarihine kadar sürmüştür. 7 Ocak 1634 (7 Receb 1043) tarihinde üçüncü kez şeyhülislâmlık görevine getirilmiştir. Sultan IV. Murad'ın Revan ve Bağdad seferlerine katılmıştır. 27 Şubat 1644 (18 Zilhicce 1053) tarihinde vefât etmiştir.*” Bayram Ali Kaya, “Yahyâ Efendi, Zekeriyâyâde”, *DİA*, C.43, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013, s.245.

¹⁵ Peçevi, *Peçevi Tarihi*, s.472.

¹⁶ Aktepe, “Kemankeş Ali Paşa”, s.248.

¹⁷ Yılmaz, “IV. Murad”, s.177.

¹⁸ Gürcü Mehmed Paşa: “*Hadım ağası, babüssaâde ağası, has odabaşı, vezir ve sadâret kaymakamı olmuştur. Daha sonra Mısır, Rumeli, Şam ve Erzurum'da beylerbeyliği görevinde bulunmuştur. Eylül 1622'de (Zilkâde 1031) sadrazam olmuş, daha sonra Rodos'a gönderilmiştir. 1623 (1032) yılında çağrılmış ve ikinci vezir yapılmıştır. Bu görevinden sonra üçüncü kez sadâret kaymakamı olmuştur. 13 Temmuz 1626 (18 Şevvâl 1035) tarihinde vefât etmiştir.*” Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, C.IV, haz. Nuri Akbayar, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları 30, 1996, s.1054; Mahmut Ak, “Gürcü Mehmed Paşa”, *DİA*, C.28, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003, s.509-510.

Zekeriyyâzâde Yahyâ Efendi'den fetvâ aldığını söyleyerek onu padişaha şikâyet etmişti. Ancak daha sonra Şeyhülislâmdan fetvâ almadığı ortaya çıkınca Gürcü Mehmed Paşa'ya iftira attığı anlaşılmıştı. Son olarak Kemankeş Ali Paşa'nın, Bağdad'ın Safevîler'in eline geçmesine rağmen padişah ona bu haberi sorduğunda inkâr etmesi kendi sonunu getirmesine neden olmuştu. Bağdad'ın Safevîler'in eline geçtiği haberinin doğru olduğunun anlaşılması üzerine azledilip¹⁹ Hasbahçe'de hapsedilmiş ve daha sonra öldürülmüştü.²⁰

Bağdad'ın Safevîler tarafından alınması, Bağdad Vâlisi olmaya çalışan Bekir Subaşı denilen şâhısla ilgiliydi. Sultan IV. Murad döneminde Bekir Subaşı büyük bir sorun hâline gelmiş ve bu sorunun çözülmesi için daha sonra sadrazam olacak olan Diyarbekir Beylerbeyi Hâfız Ahmed Paşa görevlendirilmişti. Bekir Subaşı, Bağdad'da 12.000 askere kumandanlık ediyordu. Yusuf Paşa adındaki bir vezir ise burada vâli olarak bulunuyordu.²¹ Bu bölgedeki bütün fiili kuvvet ise Bekir Subaşı'nın elindeydi. Vâli Yusuf Paşa'nın neredeyse hiçbir yetkisi kalmamıştı. Bekir Subaşı, bu durumu fırsat bilerek Yusuf Paşa ile mücâdeleye girişip Osmanlı Devleti'ne ihânet etmişti.²² Kanûnî Sultan Süleyman döneminde ele geçirilen Bağdad'ın tekrar Safevîler'in eline geçmesine sebep olmuştu.²³ Bu olayın sonucunda Bekir Subaşı ve oğlu canından olmuştu.²⁴

Sultan IV. Murad'ı zorlayan bir diğer sorun dış ülkelerle ilgili sorunların çözülmesine çaba harcanırken içeride Abaza Mehmed Paşa ile uğraşmak durumunda kalması olmuştu. Osmanlı Devleti'nde büyük bir sorun hâline gelmişti. Abaza Mehmed Paşa, Celâlî Halep Vâlisi olan Canbolatoğlu'nun hazînedarıyken onun yenilgiye uğraması sebebiyle yakalanmış ve daha sonra sadrazam olacak olan Yeniçeri Ağası Halil Ağa'nın aracılığıyla affedilmişti. Halil Ağa'nın, kaptanıderya olduğu

¹⁹ Çabuk, *IV. Murad*, s.18.

²⁰ Peçevi, *Peçevi Tarihi*, s.474.

²¹ Çabuk, *IV. Murad*, s.22.

²² Aksun, *Osmanlı Tarihi*, s.93-94.

²³ Caroline Finkel, *Rüyadan İmparatorluğa Osmanlı (Osmanlı İmparatorluğu'nun Öyküsü)*, çev. Zülal Kılıç, İstanbul: Timaş Yayınları, 2007, s.185.

²⁴ Aksun, *Osmanlı Tarihi*, s.93-94.

sıralarda Abaza Mehmed Paşa'ya derya beyliği verilmişti. 1621 (1031) yılında ise önce Maraş'ta daha sonra Erzurum'da beylerbeyi olmuştu.²⁵ Sultan Genç Osman'ın katledilmesine yeniçerilerin sebep olduğu gerekçesiyle isyân etmiş ve Erzurum'da yeniçerileri imhâ etmeye girişmişti. Bu olayın sonucunda İstanbul ve Anadolu'da bulunan huzursuzluktan faydalanarak etrafına birçok kişiyi toplamıştı. Şebinkarahisar ve Sivas'ı ele geçirmiş ve Ankara'yı kuşatmıştı.²⁶

Bu olaylar yaşanırken Sadrazam Kemankeş Ali Paşa'nın idâm edilmesinden sonra 1624 (1033) yılında Çerkes Mehmed Paşa²⁷ sadrazam yapılmış²⁸ ve Abaza Mehmed Paşa'nın ele geçirilmesi için görevlendirilmişti.²⁹ Çerkes Mehmed Paşa, Abaza Mehmed Paşa ve ordusu ile Kayseri taraflarında karşılaşmış ve burada yaptıkları savaşta yenilmesini sağlamıştı.³⁰ Abaza Mehmed Paşa, affını dilemiş ve Çerkes Mehmed Paşa sayesinde suçu bağışlanmıştı.³¹ Bunun üzerine Abaza Mehmed Paşa'ya, Erzurum Beylerbeyliği verilmişti.³² Çerkes Mehmed Paşa ise İran'a karşı sefer düzenlemesi amacıyla görevlendirilmişti. O kış ertesi yıl yapılması planlanan İran seferine hazırlık yapmak için Tokat'a gelmiş ve burada rahatsızlığından dolayı 1625 (1034) yılında ölmüştü.³³

²⁵ Çabuk, *IV. Murad*, s.19.

²⁶ Mücteba İlgürel, "Abaza Mehmed Paşa", *DİA*, C.1, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1988, s.11-12.

²⁷ Çerkes Mehmed Paşa: "Enderûn'da yetişmiş, padişah silâhdarı olmuştur. 1618'de Şam Beylerbeyliği görevine getirilmiştir. 1621 yılında İstanbul'da kubbe veziri olarak görev yapmıştır. 3 Nisan 1624 (14 Cemâziyelâhir 1033) tarihinde ise sadrazam olmuştur. 28 Ocak 1625'te (18 Rebiülâhir 1034) vefât etmiştir." İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi (XVI. Yüzyıl Ortalarından XVII. Yüzyıl Sonuna Kadar)*, C.III, 2. Kısım, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2003, s.379.

²⁸ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C.III, 2.Kısım, s.379.

²⁹ İlgürel, "Abaza Mehmed Paşa", s.11-12.

³⁰ Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C.III, çev. Nilüfer Epçeli, İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2005, s.373.

³¹ Peçevi, *Peçevi Tarihi*, s.474.

³² Çabuk, *IV. Murad*, s.51.

³³ Peçevi, *Peçevi Tarihi*, s.474.

Çerkes Mehmed Paşa'nın ansızın ölümü nedeniyle 1625 (1034) yılında Hâfız Ahmed Paşa³⁴ sadrazam yapılmıştı.³⁵ Hâfız Ahmed Paşa'nın sadrazamlığa getirilmesinde Yeniçeri Ağası Hüsrev Ağa ile beraber Defterdâr Bakî Paşa'nın büyük katkısı olmuştu.³⁶ Bu zamanda doğuda yaşanan sorunlarla uğraşılırken Cennetoğlu isyanı gerçekleşmişti.³⁷ Cennet (Karı) oğlu veya Cennetoğlu denilen aslen bir sipâhî olan kişinin çıkarmış olduğu bu isyân, Bekir Subaşı'nın isyânı kadar uzun sürmemişti.³⁸ Balıkesir taraflarında halkı koruma bahanesiyle isyâna başlamış, Aydın ve Saruhan bölgelerinde başarılı olmuştu. Rum Mehmed ile birlikte diğer zorbalar, Cennetoğlu adındaki isyâncıyı sadrazama şikâyette bulunmuşlardı. "... –Zuhûr eden Cennetoğlu Aydın ve Saruhan diyârlarını gâret ve emlâk ve eşyâların tâlân ve nice hasâret etmededir. Elbetde üzerine asker ta'yin olunub hakkından gelinsün..." demişlerdi.³⁹ Bu şikâyet üzerine Sadâret Kethüdâsı Kanlı Mehmed Paşa ve Anadolu Beylerbeyi Dişlenk Hüseyin Paşa görevlendirilmişti.⁴⁰ Bu paşaların kuvvetleri Manisa Ovası'nda Cennetoğlu'nun kuvvetlerini yenmişti. Sonrasında Denizli'ye kaçan Cennetoğlu ve adamları yakalanmış ve öldürülmüşlerdir.⁴¹

³⁴ Hâfız Ahmed Paşa: "Enderûn'da yetişmiş ve padişah musâhipliği, doğancıbaşı, kaptanıderya görevlerinde bulunmuştur. Daha sonra Şam, Erzurum, Bağdad, Anadolu ve daha sonra Diyarbekir'de beylerbeyliği görevinde bulunmuştur. 1625 (1034) yılında sadrazam olmuştur. Bağdad seferinde başarısız olması nedeniyle 1626 (1036) yılında görevinden azledilmiştir. İstanbul'da kubbealtı vezirliği yapmıştır. 1631'de ikinci kez Hâfız Ahmed Paşa sadrazam yapılmıştır. Fakat 1632 (1041) yılında olan isyânda âsiler tarafından şehit edilmiştir." Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C.III, 2.Kısım, s.380; Orhan Fuat Köprülü, "Hâfız Ahmed Paşa", *DİA*, C.15, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997, s.84-85.

³⁵ Solak-zâde Mehmed Hemdemi, *Solakzâde Tarihi*, C.II, haz. Vahid Çabuk, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989, s.517.

³⁶ Orhan Fuat Köprülü, "Hâfız Ahmed Paşa", *DİA*, C.15, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997, s.84-85.

³⁷ Çabuk, *IV. Murad*, s.33.

³⁸ Cezar, *Osmanlı Tarihi*, s.1859.

³⁹ Mustafa Naîmâ, *Naîmâ Tarihi*, C.II, İstanbul: Matba-i Amire, 1283, s.352.

⁴⁰ Kâtip Çelebi, *Fezleke [Osmanlı Tarihi (1000-1065/1591-1655)]*, C.II, haz. Zeynep Aycibin, İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2016, s.620-621.

⁴¹ Abdülkadir Özcan, *IV. Murad Şarkın Sultanı*, İstanbul: Kronik Yayınları, 2017, s.29.

Bir diğerk sorun Kırım Hanlığı⁴² ile ilgiliydi.⁴³ Kırım'da bulunan Mehmed Giray ile Yavuz Şahin Giray kardeşler, Kırım Hanı Canbeg Giray'a isyân etmişlerdi.⁴⁴ Daha sonra Kırım Hanlığı bu kardeşlere verilmesine rağmen burada rahat durmamışlar ve Osmanlı Devleti'ne karşı savaş açmışlardı. Yaşanan olaylar sonucunda Kırım tahtı onların elinden alınmış ve tekrar Canbeg Giray'a verilmişti.⁴⁵

Bundan başka Hâfız Ahmed Paşa'nın sadrazamlığı döneminde Bağdad'ın geri alınması için hazırlıklara başlanmıştı. Bu sıralarda Safevî Devleti ile arasında sorun bulunan Gürcistan kralı Magrav, Safevîler'e karşı Hâfız Ahmed Paşa'yı yanına çekmek amacıyla ona mühimmât yardımında bulunacağını söylemişti. Hâfız Ahmed Paşa'nın ordusu 1625 (1035) yılının Eylül ayında hareket edip, Kasım ayında Bağdad şehrini kuşatmıştı.⁴⁶ Kâtip Çelebi'nin de bizzat şahit olduğu bu kuşatmaya Rum Mehmed⁴⁷ ve Dağlar Delisi Süleyman gibi zorbalar da destek olmuşlardı.⁴⁸ Muharebenin en şiddetli zamanında orduda bozgunluk olmuş ve Rum Mehmed kaçmak zorunda kalmıştı. Ancak kaçarken tesadüfen yeniçerilerin hendeğine

⁴² Kırım Hanlığı: “XVII. yüzyıl ilk yarısında Kırım'da bazı karışıklıklar olmuştur. Padişah tarafından Kırım tahtına geçirilen Canbeg Giray, sürekli olarak Mehmed Giray ve Şahin Giray kardeşlerin saldırılarına marûz kalmıştır. Mehmed Giray ve Şahin Giray kardeşler, I. Şah Abbas'la dost olmuşlardır. 1610'da (1019) Osmanlı askerlerini yenerek Kefe'yi ele geçirmişlerdir. 1614 (1023) yılında Sinop'u yakmışlar, 1612 (1021) yılında Ahyolu'nu ve 1625 (1034) yılında İstanbul Boğazı'nda Yeniköy'ü yağma etmişlerdir. 1637 yılında Azak Kalesi'ni ele geçirmişlerdir.” Halil İnalçık, “Kırım”, *DİA*, C.25, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002, s.453.

⁴³ Önder Bayır, *Sultan Dördüncü Murad'ın Hatt-ı Hümayûnları Suver-i Hutût-ı Hümayûn*, İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2014, s.26-35.

⁴⁴ İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C.III, İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1972, s.331.

⁴⁵ Aksun, *Osmanlı Tarihi*, s.115.

⁴⁶ Aksun, *Osmanlı Tarihi*, s.106-107.

⁴⁷ “Rum Mehmed, bu zamanda silâhdar zümresinin zorbabaşlarından olmuştur. Silâhdar, “silâh taşıyan” anlamına gelmektedir. Sultanın silâhlarından sorumlu olan kişiye denilmiştir. Osmanlı Devleti'nde bu görevli Yıldırım Bayezid saltanatında ortaya çıkmıştır. Has oda mensuplarından biri olup padişahın özel işleriyle ilgilenmişlerdir.” Şerafettin Turan, “Silâhdar”, *DİA*, C.37, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009, s.191; Ahmet Refik Altınay, *Osmanlı Devrinde Zorbalar*, İstanbul: Gram Yayınları, 2019, s.30.

⁴⁸ Kâtip Çelebi, *Fezleke*, s.638.

düşmüştü. Daha önceden Rum Mehmed ile Yeniçeri Ağası⁴⁹ Hüsrev Ağa arasında yiğitlik ve cesaret üzerine konuşmalar olmuş ve Rum Mehmed, o zaman Yeniçeri Ağası Hüsrev Ağa'ya hakâret etmişti.⁵⁰ Rum Mehmed'in seferden kaçtığını gören Yeniçeriler, onun üzerine gitmişlerdi. Rum Mehmed'e, "... –Erlık davası edersin, bu muhanneslik nedir? Böyle kaçmaktan ölmek yek değil midir? ..." diye sormuşlar ve onu paralamak istemişlerdi. Fakat sadece cezalandırmakla yetinmişlerdi. Rum Mehmed, her şeye rağmen orduya hizmet etmeye devam etmişti.⁵¹ Bağdad muhâsarası 9 ay sürmüştü. Yeniçeriler başta seferi desteklerken daha sonra bundan vazgeçmişler ve geri dönmek istemişlerdi. Şah Abbas, antlaşma yapmaya karar verdiği sırada yeniçerilerin Hâfız Ahmed Paşa'ya karşı isyânını duyunca bundan vazgeçmişti ve bu sebeple sefer 3 Temmuz 1626'da (8 Şevval 1035) tarihinde başarısızlıkla sonuçlanmıştı.⁵²

Hâfız Ahmed Paşa'ya İstanbul'da muhalif olanlar Bağdad yenilgisini öne sürerek karışıklıkların yaşanmasına sebep olmuştu. Bunu fırsat bilen Abaza Mehmed Paşa sessizliğini bozup yeniden harekete geçmişti. Sultan IV. Murad, bu başarısızlığı nedeniyle Hâfız Ahmed Paşa'yı azletmişti.⁵³ Hâfız Ahmed Paşa ile sefere katılan Hüsrev Paşa da azledilmişti.⁵⁴ Bu sıralarda Ahıska Kalesi'nin Safevîler'in eline geçtiği duyulmuştu.⁵⁵ Ahıska Kalesi'nin geri alınması için Abaza Mehmed Paşa'nın hocası olan Kayserili Halil Paşa⁵⁶, 1626 (1036) yılında sadrazam yapılmıştı. Dişlenk Hüseyin

⁴⁹ Yeniçeri Ağası: “*Yeniçeri Ocağı'nda bulunan en büyük kumandandır. Hükümdarın tahtta kalabilmesi yeniçerilere bağlı olduğundan dolayı padişah burada her dâim kendi güvendiği adamlarından birini görevlendirmiştir. Ocaktan birinin ağa olarak getirilmesi XVI. yüzyıla kadar sürmüştür. Daha sonra padişah saraydan olup güvendiği kimseye bu görevi vermiştir.*” İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtından Kapıkulu Ocakları-Acemi Ocağı ve Yeniçeri Ocağı*, C.I, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1984, s.175.

⁵⁰ Naîmâ, *Naîmâ Tarihi*, C.II, s.377.

⁵¹ Altınay, *Zorbalar*, s.30.

⁵² Danişmend, *Osmanlı Tarihi*, s.335.

⁵³ Çabuk, *IV. Murad*, s.40-43.

⁵⁴ Halil İnalçık, “Hüsrev Paşa”, *DİA*, C.19, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1999, s.37.

⁵⁵ Solak-zâde, *Solakzâde Tarihi*, s.520.

⁵⁶ Kayserili Halil Paşa: “*Osmanlı kaptanıderyası ve sadrazamıdır. 1607 yılında yeniçeri ağası olduğu zamanda Kuyucu Murad Paşa'nın Anadolu'da Celâli Kalenderoğlu Mehmed ve Canbolatoğlu Ali Paşa'ya karşı başlattığı seferde onun yanında bulunmuştur.*”

Paşa da kalenin geri alınabilmesi için serdâr tâyin edilmişti.⁵⁷ Ahıska Kalesi yakınında bulunan askerlere, Erzurum'dan Abaza Mehmed Paşa ile askerlerini de alarak yola devam etmeleri söylenmişti. Abaza Mehmed Paşa, bunu kabul etmiş ancak daha sonra kendisine yapılan bir komplo olduğunu düşünerek o gün gelenlere ziyâfet düzenlemiş ve askerlerine gelen kişilerin mallarını yağma ettirmişti. Abaza Mehmed Paşa'nın bu ihâneti sonucunda Ahıska Kalesi, daha önce bahsedilen Gürcistan kralı Magrav'ın vermiş olduğu topraklarla dövülmüş ancak iklim şartları nedeniyle geri alınamamıştı.

Abaza Mehmed Paşa'nın bu ihâneti İstanbul'da duyulunca Sultan IV. Murad, Mart 1627'de (Receb 1036) kubbealtı veziri olarak görevlendirdiği ve en güvendiği adamı olan Hüsrev Paşa'yı sadrazamlığa getirmek istemişti.⁵⁸ Ancak Sultan IV. Murad, Hüsrev Paşa'dan çok eski olan sadâret kaymakamı Topal Receb Paşa'nın⁵⁹ bulunması nedeniyle onu sadrazam olarak atanması uygun olmayacağından ilk önce Diyarbekir Vâlîliği'ni vererek yola çıkarmıştı.⁶⁰ 6 Nisan 1628 (1 Şaban 1037) tarihinde ise Hüsrev Paşa'ya sadâret mührünü göndermişti. Böylece ilk defa bir yeniçeri ağası, sadrazam olmuştu.⁶¹ Sultan IV. Murad, Hüsrev Paşa'dan önce Abaza

Sultan I. Ahmed saltanatının son döneminde, Sultan I. Mustafa'nın ilk saltanatında ve Sultan II. Osman saltanatının ilk döneminde sadrazamlık görevinde bulunmuştur. Yine Sultan IV. Murad saltanatının ilk döneminde sadrazamlık yapmıştır.” Alexander H. De Groot, “Kayserili Halil Paşa”, *DİA*, C.15, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997, s.325.

⁵⁷ Groot, “Kayserili Halil Paşa”, s.325.

⁵⁸ Peçevi, *Peçevi Tarihi*, s. 479.

⁵⁹ Topal Receb Paşa: “*Saray okulunda yetişmiştir. Bostancıbaşılıktan sonra altıncı vezir olarak görev yapmıştır. Sultan II. Osman ile birlikte Lehistan seferine gitmiştir. Sultan I. Mustafa tahta çıktığında beşinci vezirlik görevinde bulunmuştur. Kırım olaylarında başarılı olmuştur. İstanbul kaymakamı Gürcü Mehmed Paşa'nın öldürülmesiyle onun yerine geçmiştir. İran seferine katılmak istememiştir. İstanbul'da kalarak yeniçeri ve sipâhî zorbalarıyla yakın temas içinde olmuştur. Hüsrev Paşa'nın azledilmesiyle onun yerine geçen Hâfız Ahmed Paşa'nın ortadan kaldırılmasını sağlamıştır. Hüsrev Paşa'yı savunan zorbabaşılarını gizli bir şekilde tahrik etmiş ve 8 Şubat 1632 (16 Receb 1041) tarihinde büyük bir isyanın başlamasına neden olmuştur. Sultan IV. Murad, 18 Mayıs 1632 (28 Şevvâl 1041) tarihinde, Topal Receb Paşa'yı huzuruna çağırılmış ve boğdurtarak öldürtmüştür.*” Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, s.1368; Feridun Emecen, “Topal Receb Paşa”, *DİA*, C.Ek-2, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2019, s.419-421.

⁶⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C.III, 1. Kısım, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2009, s. 166.

⁶¹ Hasan Bey-zâde Ahmed Paşa, *Hasan Bey-zâde Tarihi Metin ve İndeks (1003-1045/1595-1635)*, C.III, haz. Şevki Nezihî Aykut, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2004, s.1006; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C.III, 2.Kısım, s.166; Kâtip Çelebi, *Fezleke*, s.101.

Mehmed Paşa'yı cezalandırmasını, sonra İran üzerine yürümesini istemişti.⁶²

Hüsrev Paşa, İzmit'te sefer hazırlıklarını tamamlamış, sonra Tokat'a ilerlemiştir. Bu yolda ilerlerken disiplinli davranmış, askerlerin halka saldırmasına engel olmuştur. Bu sayede halk tarafından sevilirken Abaza Mehmed Paşa'nın birçok askerinin de Osmanlı ordusuna katılmasına vesile olmuştur. Haziran 1628'de (Ramazan 1037) Tokat'a varmış ve burada Abaza Mehmed Paşa ile ilgili bilgiler edinmiştir.⁶³ Abaza Mehmed Paşa'nın, Safevî hükümdarı I. Abbas'tan yardım aldığı haberi geldiğinde Tokat'ta bulunan ordu Erzurum'a gitmiştir. Burada Hüsrev Paşa, ordusu ile birlikte Abaza Mehmed Paşa'yı almış ve onunla birlikte İstanbul'a dönmüştür.⁶⁴ Abaza Mehmed Paşa, Sultan IV. Murad'ın huzuruna çıkarılmıştır. Sultan IV. Murad, ona isyân etmesinin sebebini sormuş ve o da devlete karşı olmadığını asıl amacının ağabeyi Sultan Genç Osman'ı katledenlerden intikam almak olduğunu belirtmiştir.⁶⁵ Sultan IV. Murad, yine Abaza Mehmed Paşa'yı affetmiş ve ona Bosna Beylerbeyliği'ni vermiştir.⁶⁶ Abaza Mehmed Paşa'nın itâati⁶⁷ ile Osmanlı ülkesinde sessizlik ortamının olacağı düşünülürken Kırım Hanlığı'nda olduğu gibi Yemen'de de bazı sorunlar ortaya çıkmıştı. Zeydiye imâmı, kendi adına hutbe okutup, sikke bastırarak karışıklıkların yaşanmasını yol açmıştı. Görüldüğü üzere Osmanlı

⁶² İnalçık, "Hüsrev Paşa", s.37.

⁶³ İnalçık, "Hüsrev Paşa", s.37-38.

⁶⁴ Solak-zâde, *Solakzâde Tarihi*, s.525.

⁶⁵ Özcan, *IV. Murad*, s.50.

⁶⁶ Topçular Kâtibi Abdülkadir (Kadri) Efendi, *Topçular Kâtibi Abdülkadir (Kadri) Tarihi*, C.II, haz. Ziya Yılmaz, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2003, s.971.

⁶⁷ "Abaza Mehmed Paşa'nın itâati sonrasında Abaza Mehmed Paşa ile Sultan IV. Murad arasındaki ilişki giderek kuvvetlenmiş ve bu durum yakın çevre tarafından kiskanıldığından dolayı Abaza Mehmed Paşa'nın gözden düşürülmesi için rüşvet aldığı iddiaları ortaya atılmıştır. IV. Murad ile beraber olduğu bir gezide kılıç bulundurması padişahın huzursuz olmasına sebep olmuştur. Hasbahçe'de bulunan Sırça Saray'da (Çinili Köşk) hapsedilip 26 Ağustos 1634'te (4 Rebülevvel 1044) bostancılar tarafından boğulmuştur." Peçevi, *Peçevi Tarihi*, s.479; Finkel, *Osmanlı*, s.187; Halil İnalçık, *Devlet-i 'Alîyye: Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar*, C.II, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s.220-221.

Devleti'nin merkezi otoritesinin zayıflaması mahalli güçlerin ortaya çıkmasına neden olmuştu.⁶⁸

Hüsrev Paşa, Abaza Mehmed Paşa'yı İstanbul'a getirdikten sonra 1629 (1039) yılında Hemedan ve Bağdad seferi hazırlıklarına başlamıştı.⁶⁹ Otağlar Üsküdar'da kurulmuştu. Sadrazam, Üsküdar'da iken Başdefterdâr Ebubekir Paşa'ya maaş dağıtımında nezâret etmişti. Askerlerin maaşları düşük ayarlı akçeden ödenmek istenmişti. Fakat sipâhîler kendilerine verilen bu maaşları istemeyip, itiraz etmişlerdi.⁷⁰ Bu durum Hüsrev Paşa'yı sinirlendirmiş ve bu kargaşanın sorumlusu olarak gördüğü elebaşlarından Rum Mehmed, Dağlar Delisi Süleyman, Mütesellim Mehmed gibi sipâhî zorbalarını katletmek istemişti. Öfkelenen Hüsrev Paşa, bu kişilerin isimlerini defterden silmişti.⁷¹ Ancak zorbaların birbiriyle bir arada bulunmalarından dolayı öldürülmeleri mümkün olmamıştı. Hüsrev Paşa, yeniçerileri kendi tarafına çekerek sipâhî zorbalarını öldürmek istediye de maiyetinde bulunan tecrübeli askerler, sefere gidildiğinden dolayı sipâhîler ve yeniçeriler arasında ayrılık ve anlaşmazlık meydana getirilmemesi gerektiğini, bu nedenle onların aralarını düzeltmelerinin doğru olacağını söylemişlerdi. Bu kişilerin haklı olduğunu anlayıp pişman olan sadrazam, ulûfelerini kestiği sipâhî zorbalarının isimlerini deftere tekrar yazmıştı. Sipâhî zorbaları da olumlu karşılık verdiğinden karışıklık ortadan kalkmıştı.⁷² 17 Aralık 1629 (1 Cemâziyelevvel 1039) tarihinde Musul'a gelindiğinde suların çekilmesi beklenmişti. İklim şartları nedeniyle kayıplar olmuş ve ihtiyaçların giderilmesi için padişah iç hazînedan para göndermişti.⁷³ Durum bu hâldeyken sipâhîler ulûfe için ayaklanmışlar ve Hüsrev Paşa ile birlikte eyâlet askerlerini kuşatmışlardı. Zorbalar topluca Rum Mehmed'in yanında toplanmışlardı. İsyâna sebep olanlardan birinin

⁶⁸ Aksun, *Osmanlı Tarihi*, s.115.

⁶⁹ Aksun, *Osmanlı Tarihi*, s.115-116.

⁷⁰ Naîmâ, *Naîmâ Tarihi*, C.II, s.446.

⁷¹ Kâtip Çelebi, *Fezleke*, s.680.

⁷² Naîmâ, *Naîmâ Tarihi*, C.II, s.446-447.

⁷³ Peçevi, *Peçevi Tarihi*, s. 480.

öldürülmesiyle bu kargaşaya son verilmişti.⁷⁴ Osmanlı ordusu, Bağdad'a gitmek amacıyla Musul'dan 28 Ocak 1630 (13 Cemâziyelevvel 1039) tarihinde ayrılmıştı. Sefer sırasında toplanan mecliste, arazinin bataklık olması sebebiyle Bağdad'ın hazırlık yapmadan kuşatılamayacağı kararı alınmıştı.⁷⁵ Bu nedenle ilk önce İran sınırları içinde yer alan, Kanûnî Sultan Süleyman döneminde yaptırılan ve I. Abbas'ın emriyle yıktırılan, Şehrizor sahrasında bulunan Gülânber Kalesi'nin⁷⁶ inşasına başlanmıştı.⁷⁷ Bu sırada Kızılbaş tarafından korkusuz birisi olarak bilinen Ahmed Düzd, kırk iki haramzâde ile Osmanlı ordusuna zarar vermek amacıyla gönderilmişti. Kürdistan dağlarında Şamiran Kalesi arkasında bulunan ormanlık dağlara yerleşmişler ve geceleri ordu-yı hümâyûna gelip askerleri yaralayıp öldürmüşlerdi. Yine bir gece Hindu kıyafeti ile gelen eşkıyalardan biri yakalanıp sorgulanmış ve Ahmed Düzd'ün nerede olduğu öğrenildikten sonra öldürülmüştü. Eşkıya başının yakalanması için Silâhdâr bölüğünde bulunan Rum Mehmed görevlendirilmişti. Rum Mehmed'in yetmiş kadar süvârî ile Ahmed Düzd'ü yakalamaya gittiği bilinmektedir.⁷⁸ Bir diğer kaynakta ise süvârî sayısı dört yüz olarak belirtilmiştir.⁷⁹ Rum Mehmed ve yanında bulunan süvârîler Tefsîd derbendine gitmişlerdi.⁸⁰ Burada pusuya girerek eşkıyaları gözetlemeye başlamışlardı. Ahmed Düzd denen eşkıya başı, yanında bulunan diğer eşkıyalarla padişahın ordusunu avlamak amacıyla bahsedilen yere uğramıştı. Ahmed Düzd ve ordusu, Rum Mehmed ve yanında bulunan askerler tarafından kuşatılmıştı. Gece karanlığında zor durumda kalan bu kalabalık ile Rum Mehmed ve ordusu arasında bir savaş yapılmıştı.⁸¹ Rum Mehmed ve ordusu çok çabalamış ve onları kılıçtan

⁷⁴ Kâtip Çelebi, *Fezleke*, s.685-687.

⁷⁵ Halil İnalçık, "Hüsrev Paşa", s.38.

⁷⁶ Gülânber Kalesi hakkında geniş bilgi için Bkz. Hasan Koç, "Osmanlı Dönemi'nde Şehrizorun Yönetim Merkezleri: Zalim ve Gülânber Kaleleri", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.XXXIII, S.56 (2014), s.191-204.

⁷⁷ Mustafa Naîmâ Efendi, *Naîmâ Tarihi*, C.III, İstanbul: Matba-i Amire, 1283, s.16.

⁷⁸ Naîmâ, *Naîmâ Tarihi*, C.III, s.16.

⁷⁹ Topçular Kâtibi, *Topçular Kâtibi Tarihi*, s.922.

⁸⁰ Naîmâ, *Naîmâ Tarihi*, C.III, s.19-20.

⁸¹ Altınay, *Zorbalar*, s.31.

geçirmişti. Sabah olduğunda Rum Mehmed ve ordusu, otuz altı eşkiya ile Ahmed Düzd'ü toprağa gömmüş, başlarını kesip vezirin huzuruna getirmişti. Sadrazam Hüsrev Paşa, Rum Mehmed'e güzel sözler söylemiş ve beraberinde giden yirmi otuz askere ise bölük⁸² vermişti. Rum Mehmed bu olaydan sonra nam kazanmıştı.⁸³ Bir diğer kaynağa göre ise Ahmed Düzd, Rum Mehmed ve adamları tarafından yakalanıp sadrazam tarafından konuşturularak onun nereden geldiği öğrenilmiş ve Ahmed Düzd'ün önemli adamlarından birini âzâd edip gördüklerini herkese anlatması için izin verilmişti. Ahmed Düzd ve adamları ise öldürülmüşlerdi.⁸⁴

Aynı zamanda Hüsrev Paşa, Gülânber Kalesi'nin inşaatı sırasında Şehrizer şehrinin güvenliğinin sağlanması için Mihriban Kalesi'nin fethi için hazırlıklara başlamıştı. 10.000 kişi olan Osmanlı ordusu, Safevî orduları başkomutanı Zeynel Han'ın 40.000 kişiden oluşan ordusunu yenilgiye uğratarak 5 Mayıs 1630 (22 Ramazan 1039) tarihinde kaleyi ele geçirmişti.⁸⁵ Hüsrev Paşa, daha sonra Bağdad'ın alınmasını kolaylaştırmak amacıyla Mihriban'dan, Hemedan'a gitmiş ve şehri yağma etmişti. Ordu burada bir hafta kalmış ve Dergüzin'e ilerleme kararı alınmıştı.⁸⁶ 5 Ekim 1630 (27 Safer 1040) tarihinde ise Bağdad'a gelmiş ve şehir 40 gün boyunca kuşatılmasına rağmen alınamamıştı.⁸⁷ Hüsrev Paşa, Bağdad seferinde başarısız olup Diyarbekir kışlağına çekilmiş ve 25 Ekim 1631 (29 Rebûlevvel 1041) tarihinde hakkındaki şikâyetlerin artması nedeniyle

⁸² Bölük: “Osmanlı'da kapı kulu ocakları ve eyâlet askerlerinde kullanılmıştır. Yeniçeri Ocağı, Gelibolu Acemi Ocağı ve İstanbul Acemi Ocağı'nda bölükler bulunmuştur. 1451 yılında sekbanlar ile birlikte Yeniçeri Ocağı'nın altmış beşinci ortası oluşturulmuştur. II. Bayezid saltanatında altmış bir bölükten oluşan ağa bölükleri “bölüklüler” adını almışlardır. Kanûni Sultan Süleyman saltanatında ağa bölükleri önemli olmuştur. Atlı olan bölükler “altı bölük halkı” ya da “bölük halkı” olarak adlandırılmıştır. Osmanlı Devleti'nin gerileme dönemindeki saruca ve sekbanlardan oluşan bölüklerden oluşmuştur. Bu bölüklerin başında bulunan bölükbaşılar “serçeşme” olarak da adlandırılan bir başbölükbaşısına bağlı olmuşlardır.” Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C.I, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1971, s.242; Abdülkadir Özcan, “Bölük”, *DİA*, C.6, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992, s.324-325.

⁸³ Naîmâ, *Naîmâ Tarihi*, C.III, s.21; Altınay, *Zorbalar*, s.31.

⁸⁴ Topçular Kâtibi, *Topçular Kâtibi Tarihi*, s.922.

⁸⁵ Johann Willhelm Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu (1623-1669)*, C.IV, çev. Nilüfer Epçeli, Ed. Erhan Afyoncu, İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2019, s.95.

⁸⁶ Cezar, *Osmanlı Tarihi*, s.1918.

⁸⁷ Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu*, s.376.

görevinden azledilmişti.⁸⁸ Sultan IV. Murad, Bağdad seferi sırasında başarılı olabilmesi için Hüsrev Paşa'ya teşvîk edici bazı hatt-ı hümayûnlar göndermişti. Bu hatt-ı hümayûnlar, "... Siz ki, âmme-i asâkir-i mansûreme serdâr-ı zafer-şi'ârım ve umûr-ı din ü devletime cânib-i hümayûnumdan vekil-i kaviyyü'l-iktidârım vezîr-i a'zam-ı celîlü'l-i'tibârım olan Hüsrev Paşasız...'⁸⁹ gibi bu ve buna benzer övgülerle başlamakta idi. Sultan IV. Murad, Hüsrev Paşa'yı bu şekilde övmüş ve kıymetli bir sadrazam olduğunu ona gönderdiği her fermânda dile getirmişti.

1.1.2.2. Sultan IV. Murad Saltanatının İlk Döneminde Yaşanan Dış Siyâsî Olaylar

Osmanlı'ya bağlı Kırım'da yaşanan sorunlar bazı dış olaylara neden olmuştu. Mehmed Giray'ın Osmanlı gemilerine saldırıları nedeniyle Osmanlı gemileri Kefe'de bulunmaktaydı. Bu durumdan faydalanmak isteyen Kazaklar⁹⁰, defalarca Osmanlı gemilerine saldırıda bulunmuşlardı.⁹¹ Kazak ordusu, Kaptanıderya Hasan Paşa sayesinde bozguna uğratılmıştı.⁹² Yine 1628-1630 (1036-1039) yılları arasında Canbeg Giray'ın Kırım Hanlığı zamanında Kaptanıderya Hasan Paşa tarafından korsan Kazak donanması defalarca mağlup edilmişti.⁹³

Bir diğer dış olay, Hâfız Ahmed Paşa'nın Bağdad seferine hazırlığı sırasında Gürcistan ile Safevîler arasında bulunan sorunla ilgiliydi. 1624 (1034) yılında Gürcistan kralı Magrav⁹⁴, Şah Abbas'ın kendisinin dostluğunu kazanmak için gönderdiği başta Karcıgay Han olmak üzere yanındaki hanlarla birlikte iki bin Kızılbaş askerlerini öldürmüştü. O sene Ramazan'ın yirmi yedinci gününde öldürülen Kızılbaş askerlerinin kelleri

⁸⁸ Sakaoğlu, *36 Osmanlı Padişahı*, s.268.

⁸⁹ Bayır, *Dördüncü Murad'ın Hatt-ı Hümayûnları Suver-i Hutût-ı Hümayûn*, s.8.

⁹⁰ Kazaklar: "Hazar'ın kuzeyinden Altaylar'a kadar olan bölgeye egemen olmayı başarmışlardır. XVII. yüzyıl sonlarında hemen hemen günümüzdeki Kazakistan sınırlarına ulaşmışlardır." Keith Hitchins, "Kazaklar", *DİA*, C.25, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002, s.132-134.

⁹¹ Cezar, *Osmanlı Tarihi*, s.1904.

⁹² Danişmend, *Osmanlı Tarihi*, s.339.

⁹³ Özcan, *IV. Murad*, s.23.

⁹⁴ Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu*, s.49.

ile birlikte Magrav'ın oğlu ve Gürcistan'ın bazı melikleri, Osmanlı ordusunun yanına gelmişlerdi. Osmanlı Devleti'nin Safevîler'e karşı Gürcistan'ın yanında olmaları istenmiş, bunun onlar için bir fırsat olduğu belirtilmişti. Gürcistan kralı Magrav, Hâfız Ahmed Paşa'ya deve, katır, zahîre, top ve diğer savaş malzemelerini getirmemelerini, kendilerine ait olanları kullanabileceklerini söylemişti.⁹⁵ Gürcistan kralı Magrav'a ait olan bu topların daha sonrasında Halil Paşa'nın Ahıska Kalesi'ni Safevîler'in elinden almak için kullanıldığından bahsedilmişti.

Dış olaylardan bir diğeri ise Abaza Mehmed Paşa'nın, Bosna Beylerbeyliği'ne getirildiği sırada yaşanmıştı. Lehistan Kazakları'nın Karadeniz sahillerine ve Tuna yalılarında saldırılarda bulunmaları, Osmanlı ile Lehistan arasında sorunların yaşanmasına sebep olmuştu. Bu saldırılara karşılık Abaza Mehmed Paşa, oluşturmuş olduğu yardımcı kuvvetlerle Lehistan topraklarına girmiş ve yapılan savaşta başarılı olmuştu. Yaşanan anlaşmazlıklar sonucunda Osmanlı, Lehistan seferine karar vermişti. Ancak Lehistan, Ruslar ile yaptığı savaşta başarılı olamayınca Osmanlı Devleti ile anlaşma yapmak istemişti. Lehistan ile Osmanlı Devleti'nin istediği şartlarda antlaşma yapılmıştı (1635).⁹⁶

Avrupa'da olan olaylar da Osmanlı Devleti'ni etkilemişti. 30 Yıl Savaşları mezhepler nedeniyle ortaya çıkmıştı. İstanbul, Protestan ve Katolik devletlerin elçilerinin çekişme yeri olmuştu. İstanbul'da Fransızlar, Cizvit faaliyetlerini geliştirmek ve Katolik mezhebini yaymak istemişlerdi. Buna karşılık Hollanda ve İngiltere gibi devletler de Protestan mezhebini yaymaya çalışmışlardı. İki tarafın elçileri de padişaha birbirlerini kötülemişlerdi. Hollandalılar, Cizvit Tarikatı'nın Osmanlı ülkesini tehdit ettiğini söylemişlerdi. Bu yüzden İstanbul'da Cizvit tarafından kurulan matbaa kapatılıp⁹⁷ elebaşları Cizvit'e sürülmüştü.

Osmanlı'ya bağlı olan Erdel'de ise yine mezhep savaşları ile ilgili olarak bazı olaylar yaşanmıştı. Bethlen Gabor, İngiltere, Hollanda ve Danimarka ile ilişkiler kurmuştu. Alman İmparatorluğu'na karşı Protestan

⁹⁵ Peçevi, *Peçevi Tarihi*, s.475-476.

⁹⁶ Çabuk, *IV. Murad*, s.75-77.

⁹⁷ Yılmaz, "IV. Murad", s.178.

prenslerine destek vermişti. Bethlen Gabor, Macaristan kralı olmak istediğinden dolayı Osmanlı paşası olan Murtaza Paşa'dan yardım almıştı.⁹⁸

Bu zamanda Osmanlı Devleti ile Almanya arasında antlaşmalar vardı. Ancak antlaşmalar iki devlet arasında geçerli olduğu hâlde askerî harekâtlar devam ettiği için Zitvatorok Antlaşması'nın Sultan IV. Murad zamanında yenilenmesi gerekmişti. 13 Eylül 1627 (2 Muharrem 1037) tarihinde Murtaza Paşa ile Kont Von Althan ve iki tarafın yanlarında bulunan delegelerle Szoeny'de 25 yıl geçerli olan antlaşma bir imzalanmıştı.⁹⁹

1629 (1039) yılında ise hem Erdel prensi hem de Orta Macaristan kralı olan Bethlen Gabor, 16 yıl boyunca hükümdarlık yapmış ve ölmüştü. Bethlen, 3. defa Brandenburg elektörü Georg Wilhem'in (1619-1640/1028-1049) kız kardeşi olan Prenses Katherina ile evlenmişti. Bethlen Gabor ölünce Dîvân-ı Hümâyûn, bir yıl için Erdel hükümrân prensesliğini dul kraliçe Katherina'ya vermişti.¹⁰⁰

1.1.2.3. Kösem Sultan'ın Devlet İdaresine Etkisi

Kösem Sultan, Sultan IV. Murad ile Sultan İbrahim'in vâlidesidir. Kösem Sultan'ın yaşamının ilk yılları ilgili olarak kaynaklarda bir bilgi yoktur. Saraya ne şekilde geldiği ve hangi aileden olduğu bilinmemektedir. Fakat babasının Ortodoks olduğu ve Bosna taraflarından getirildiği öne sürülmüştür. Asıl adı Anastasya'dır.¹⁰¹

Kösem Sultan, Sultan I. Ahmed'in eşiydi ve 1612 (1021) yılında IV. Murad'ı, 1615 (1024) yılında İbrahim ve Kasım'ı doğurmasından sonra önemli bir birisi hâline gelmişti. Eşi Sultan I. Ahmed'in hastalığı nedeniyle oğulları için saltanat hazırlama faaliyetlerine girişmişti. Eşinin vefâtından sonra onun diğer eşi olan Mahfiruz Hatice Sultan'ın oğlu Genç Osman'ın

⁹⁸ Çabuk, *IV. Murad*, s.55.

⁹⁹ Çabuk, *IV. Murad*, s.55.

¹⁰⁰ Yılmaz Öztuna, *Başlangıçtan Zamanımıza Kadar Türkiye Tarihi XVII. Asır Sonları*, C.IX, İstanbul: Hayat Yayınları, 1966, s.12-13.

¹⁰¹ Ahmet Refik Altınay, *Kadınlar Saltanatı*, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 2011, s.76.

tahta geçmesine engel olmak amacıyla I. Mustafa'nın padişah olması için çok çaba sarf ettiği bilinmektedir.¹⁰²

Kösem Sultan, altı yıl boyunca Eski Saray'da kalmıştır. Sultan Genç Osman'ın başına gelen kötü olay ve Sultan I. Mustafa'nın padişah olarak yetersiz bulunmasından sonra oğlu IV. Murad'ın tahta çıkışıyla beraber büyük bir güce sahip olmuştur.¹⁰³ Kösem Sultan, Sultan IV. Murad henüz küçük yaşta olduğundan saltanat naibeliği¹⁰⁴ görevini üstlenmiş ve Sultan IV. Murad, 20'li yaşlarına gelene kadar bu görevini devam ettirmiştir. Sultan IV. Murad saltanatının ilk yıllarındaki sorunlarla Kösem Sultan ilgilenmiştir.

Bu yıllarda yeniçerilere cülûs bahşîşi dağıtılması meselesi, Bağdad'ın elden çıkması olayı, eyâletlerde yapılan itâatsizlikler, Abaza Mehmed Paşa'nın isyân etmesi, Kazak eşkıyasının boğaza kadar sokulması olayı ve Kırım'daki huzursuzlukların çözüme kavuşturulmaya çalışılması gibi konularla Kösem Sultan, devlet erkânı ile birlikte çalışmıştır.¹⁰⁵

Osmanlı Devleti, dokuz yıl boyunca vâlidesi Kösem Sultan tarafından yönetilmiş ve bu dokuz yıl boyunca birçok sadrazam ve defterdâr değişmiştir. Sultan IV. Murad yönetimi saray baskınlarından sonra eline almıştır. Sultan IV. Murad idareyi eline almasına rağmen vâlidesinin sözünü dinlemeye devam etmiş, ondan tamamen kopmamıştır.¹⁰⁶ Hakkında bazı şikâyetler aldığı İznik kadısını Sultan IV. Murad, Bursa'ya giderken idâm ettirmiştir. Bunun üzerine ulemâdan olan Şeyhülislâm Ahîzâde Efendi¹⁰⁷,

¹⁰² Mücteba İlgürel, "Kösem Sultan", *DİA*, C.26, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002, s. 273.

¹⁰³ İlgürel, "Kösem Sultan", s. 273-274.

¹⁰⁴ Naibe: "Naib, birini temsil etmek, birine vekâlet etmek, anlamlarına gelmektedir. Bir görevin gereklerini gerçek sahibi yerine geçici süreliğine üstlenen kadın kimseye "naibe" denilmiştir." Casim Avcı, "Naib", *DİA*, C.32, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006, s.312-313.

¹⁰⁵ İnalçık, *Devlet-i 'Aliyye*, s.208.

¹⁰⁶ İsmail Gül, *Osmanlı Devleti'nde Sultan IV. Murad Dönemi Yeniçeri İsyanları (1623-1640)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2006, s.110.

¹⁰⁷ Şeyhülislâm Ahîzâde Hüseyin Efendi: "Osmanlı Devleti'nde idâm edilen ilk şeyhülislâmdır. Çeşitli yerlerde ve daha sonra da İstanbul'da bulunan medreselerde müderrislik görevinde bulunmuştur. 1604-1632 yılları arasında Bursa kadılığı, üç kez de Rumeli kazaskerliği yapmıştır. Bu görevlerin ardından kendisine Rodosçuk, Prevadi, Galata ve Gelibolu gibi kadılıklar arpalık olarak verilmiştir. 1632 yılında Hâfız Ahmed Paşa'nın idâmından sonra Şeyhülislâm Zekeriyâyâde Yahyâ Efendi azledilmiştir."

Kösem Sultan'a oğlunu uyarması için mektup göndermiş ve padişahın tahttan indirilme söylentileri olduğunu bildirmişti. Kösem Sultan, Sultan IV. Murad'a bu gelişmeleri anlatan bir mektup göndermişti.¹⁰⁸ 1 Ocak 1634 (1 Receb 1043) tarihinde bu haberi alan Sultan IV. Murad, derhâl İstanbul'a dönmüştü. Önce Şeyhülislâmı azlettirip Kıbrıs'a sürmüştü.¹⁰⁹ Ancak kızgınlığı yatışmayan padişah, Bostancıbaşı Duçe Mehmed Ağa'ya emir vererek Şeyhülislâm Ahîzâde Hüseyin Efendi'yi 7 Ocak 1634 (7 Receb 1043) tarihinde öldürtmüştü.¹¹⁰

Sultan IV. Murad, Revan seferinin dönüşünün ardından kardeşleri Bayezid ve Süleyman'ı öldürmüştü. Bağdad seferine çıkmadan bir süre önce ise kardeşi Kasım'ı öldürtmüştü. Kösem Sultan, bu duruma engel olamamıştı. Ancak bir diğer oğlu olan İbrahim'i kurtarmış ve tahta çıkmasını sağlamıştı.¹¹¹

1.1.3. Sultan IV. Murad Saltanatının İlk Döneminde İstanbul'un Durumu

Sultan IV. Murad tahta çıktığında ordu, aslî vazifesinden tamamen uzaklaşmış bir haldeydi. İstanbul ve diğer şehirlerde başıboş, yağma yapan topluluklar bulunmaktaydı. Daha önce anlatıldığı üzere cülûs bahşişi meselesi ve yine daha önce bahsi geçen Şeyhülislâm Zekeriyâyâde Yahyâ Efendi'nin azledilmesi meselesi vardı. Bunlardan başka yeniçeri ağalığı değişimi meselesi, Başdefterdâr Yahni Kapan Abdülkerim Efendi olayı, Gürcü Mehmed Paşa'nın katledilmesi, ayrıca Sadrazam Hüsrev Paşa'nın azledilip öldürülmesi ve isyân olayları yaşanmıştı.

Şeyhülislâm Zekeriyâyâde Yahyâ Efendi, Sadrazam Kemankeş Ali Paşa'yı bir ziyâfet sırasında bazı yanlış işler yapması nedeniyle uarmış ve bu yanlış işlerine bir son vermesini yoksa başına kötü şeyler geleceğini hatırlatmıştı.¹¹² Ancak Kemankeş Ali Paşa bu uyarıyı bir tehdit olarak

Mehmet İpşirli, "Ahîzâde Hüseyin Efendi", *DİA*, C.1, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1988, s.548.

¹⁰⁸ İlgürel, "Kösem Sultan", s. 273.

¹⁰⁹ Finkel, *Osmanlı*, s.194.

¹¹⁰ Yılmaz, "IV. Murad", s.179-180.

¹¹¹ İlgürel, "Kösem Sultan", s. 274.

¹¹² Çabuk, *IV. Murad*, s.17.

algılamış ve Yahyâ Efendi'nin kendisine zarar vereceğini düşündüğünden dolayı padişahı ona karşı kıskırtmıştı. Bunun üzerine padişah, Şeyhülislâm Zekeriyâyâde Yahyâ Efendi'yi 4 Ekim 1623 (9 Zilhicce 1032) tarihinde görevden almış ve yerine ağabeyi Sultan II. Osman'ın kayınbabası Esad Efendi'yi getirmişti.¹¹³ Kemankeş Ali Paşa'nın, devlet idaresinde bağımsız kalabilme düşüncesiyle hareket ettiği ve Zekeriyâyâde Yahyâ Efendi'yi bu nedenle şeyhülislâmlıktan uzaklaştırılmasına sebep olduğu söylenebilir.¹¹⁴ Şeyhülislâm Zekeriyâyâde Yahyâ Efendi'nin ikinci kez şeyhülislâmlığa atanması Kemankeş Ali Paşa'nın azledilmesinden birkaç yıl sonra 22 Mayıs 1625 (14 Şaban 1034) tarihinde mümkün olabilmiş ve bu görevi 10 Şubat 1632 (19 Receb 1041) tarihine kadar devam etmişti.¹¹⁵

Yeniçeri ağalığı değişimi hâdisesi ise 1623 (1032) yılında odabaşılının, ocak haricinde birinin yeniçeri ağası olmasını istemeleri üzerine çıkardıkları isyândı. Bu isyân üzerine yeniçeri ağası olan Bayram Ağa¹¹⁶ görevden alınmıştır. Onun yerine Hüsrev Paşa yeniçeri ağası olarak göreve getirilmiştir.

Bir diğer olay, Başdefterdâr Yahni Kapan Abdülkerim Efendi¹¹⁷ ile ilgiliydi. Defterdârlık görevi sırasında ve padişahın cülûsu esnasında aşırı derecede mal toplayıp zengin olmuştu. Görevini kötüye kullanarak iltizam sahibi kişileri fakir bırakmış, askerlere ulûfesinin tamamını vermemişti. Onun bu durumu İstanbul'daki sipâhîlerin isyân etmesine sebep olmuştu. Padişah, Defterdâr Yahni Kapan Abdülkerim Efendi'nin azledilerek mallarının müsâdere edilmesi için emir vermişti. Fakat Yahni Kapan Abdülkerim Efendi, mallarının yerini söylemediğinden işkencelere mâruz

¹¹³ Çabuk, *IV. Murad*, s.17.

¹¹⁴ Aktepe, "Kemankeş Ali Paşa", s.248.

¹¹⁵ Kaya, "Yahyâ Efendi, Zekeriyâyâde", s.245.

¹¹⁶ Bayram Ağa: "Yeniçeri Ocağı'nda yetişmiş birisidir. Daha sonra turnacıbaşı ve zağarcıbaşı olmuştur. Rumeli'de Yeniçeri Ocağı için oğlan devşirmekle görevlendirilmiştir. Aynı yılda kul kethüdâsı olmuş, biraz zaman geçtikten sonra yeniçeri ağası olmuştur." Yusuf Halaçoğlu, "Bayram Paşa", *DİA*, C.5, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992, s.266.

¹¹⁷ Başdefterdâr Yahni Kapan Abdülkerim Efendi: "Sultan Bayezid Câmisi'nde imâm ve hatiplik görevinde bulunmuştur. Daha sonra defterdârlık mesleğine geçiş yapmıştır. Küçük defterdâr, şikk-ı sani ve başdefterdârlık görevlerinde bulunmuştur." Kaytaç, "İsyânlar", s.385.

kalmıştı. Bu işkenceler sonucunda malının yerini söylemişti. Ancak gördüğü işkenceler nedeniyle sağlığından olup vefât etmişti.¹¹⁸

İstanbul'da yaşanan olaylardan bir diğeri ise Gürcü Mehmed Paşa'nın katledilmesi idi. Bu olayın nedeni ise Gürcü Mehmed Paşa'nın İstanbul'da kaymakam olarak bulunduğu zamanda zahîre yardımı göndermemesinden dolayı Hâfız Ahmed Paşa'nın Bağdad seferinde başarısız olduğunun düşünülmesi idi. İstanbul'da kaymakam olarak bırakılan Gürcü Mehmed Paşa'nın görevini yerine getirememiş olduğu gerekçesiyle idâmı istenmişti. Buna ek olarak yeniçeriliği kaldırma düşüncesinin olduğundan şüphe edilmiş ve bu düşüncesi yeniçeriler tarafından öğrenilince, yeniçeriler ve sipâhîler Gürcü Mehmed Paşa'ya karşı isyân hareketinde bulunmuşlardı. Gürcü Mehmed Paşa'nın, Halil Paşa ve Abaza Mehmed Paşa ile birlikte anlaşmaları fitnesinin de bulunduğu söylenebilir.¹¹⁹ İsyâncılar, Sultan IV. Murad'ın ağabeyi Sultan Genç Osman'ın durumuna düşeceğini söyleyerek Gürcü Mehmed Paşa'yı idâm ettirmişlerdi.¹²⁰ Gürcü Mehmed Paşa'nın ölümü üzerine 1626 (1036) yılında yerine Topal Receb Paşa kaymakam olarak tâyin edilmişti.¹²¹ İstanbul'da yaşanan önemli olaylardan bir diğeri ise Hüsrev Paşa'nın azledilmesi ve öldürülmesi olmuştu.

1.1.3.1. Hüsrev Paşa'nın Azledilmesi

Hüsrev Paşa Bosnalıydı ve Enderûn'da yetişmişti. Sarayda çeşitli hizmetlerde bulunduktan sonra silâhdâr olmuştu. Ekim-Kasım 1623'te (Muharrem 1033) Sultan II. Osman'ın katlinden sonra onun kanını dava eden Abaza Mehmed Paşa'nın Erzurum'da yeniçerileri yok etmeye giriştiği zamanda yeniçeri ağalığına getirilmişti. Haziran 1624'te (Ramazan 1033) Safevîler'in eline geçen Bağdad'ı geri almak amacıyla serdâr tayîn edilen Çerkes Mehmed Paşa ile beraber sefere çıkmıştı. Hüsrev Ağa'nın 5 Eylül'de (22 Zi'l-kâde) Abaza ve askerlerinin Kayseri yakınlarında yenilmesinde katkısı olmuştu. Hâfız Ahmed Paşa'nın sadrazam olması için padişaha

¹¹⁸ Kaytaz, "İsyânlar", s.384.

¹¹⁹ Zeinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu*, s.24.

¹²⁰ Kaytaz, "İsyânlar", s.389.

¹²¹ Solak-zâde, *Solakzâde Tarihi*, s.519.

teklifte bulunmuş ve 8 Şubat 1625 (29 Rebûlâhir 1034) tarihinde Hâfız Ahmed Paşa sadrazam olmuştu. Ancak bu teklifi kabul edildikten sonra sadrazam adaylarının arasında kendisinin de bulunduğunu öğrenince yaptığı tekliften dolayı pişman olmuştu. Buna rağmen 13 Kasım 1625 (12 Safer 1035) tarihinde Hâfız Ahmed Paşa'nın Bağdad Seferi'ne katılmış ve bu savaşta yararlılık göstermişti. Fakat tüm çabalarına rağmen Bağdad seferinin 3 Temmuz 1626'da (8 Şevval 1035) başarısız olması nedeniyle sadrazam ile birlikte azledilmişti. Sadrazamlığa ikinci kez Halil Paşa getirilmişti. Daha sonra Sultan IV. Murad, Hüsrev Ağa'yı Mart 1627'de (Receb 1036) kubbe vezir olarak görevlendirmişti. Sadrazam Halil Paşa'nın, Abaza Mehmed Paşa'ya karşı başlattığı hareket başarısız olunca Hüsrev Paşa'nın sadârete getirilmesi teklif edilmiş ve 6 Nisan 1628 (1 Şabân 1037) tarihinde sadrazamlık mührü verilmişti.¹²² Abaza Mehmed Paşa'yı cezalandırması ve daha sonrasında Safevîler'in üzerine sefer düzenlemesi istenmişti. Abaza Mehmed Paşa'yı kontrol altına alınmış, ancak buna rağmen Bağdad üzerine yapmış olduğu seferde başarısız olduğundan 25 Ekim 1631 (29 Rebûlevvel 1041) tarihinde azledilmişti.¹²³

Azledilen Hüsrev Paşa, yeniçerileri kıskırtmıştır. Bunun sebebi Sultan IV. Murad'ı korkutmak istemesiydi. Yakın adamlarının teşvik etmesiyle İstanbul'da bulunan kapı kulu sipâhîleri ile yeniçerilere kendisi için gösteriler yaptırmıştı. Bu sırada kendisi Diyarbekir'den Tokat'a gelmiş ve Anadolu'daki âsîleri buradan idare etmeyi sürdürmüştü. Ancak 1631 (1041) yılında Sultan IV. Murad vezirleri ile bir dîvân toplantısı yapmış ve ordunun İstanbul'a geri gelmesine karar vermişti. Öte yandan Anadolu'da Hüsrev Paşa'nın adamları, isyân bayrağını çekmiş ve geniş bir bölgeye yayılmışlardı. Hüsrev Paşa'nın 1632 (1041) yılındaki yeniçeriler ve sipâhîlerin isyânına neden olduğu düşünülmüştü.¹²⁴ Bazı kaynaklarda ise Hüsrev Paşa'nın suçsuz olduğundan bahsedilmiştir.

Hüsrev Paşa'nın azli sonucunda İstanbul'a gelen isyâncıların arasındaki kişiler, Saka Mehmed, Cin Ali, Mahmud Ağaoğlu, Salih Efendi, Emir

¹²² İnalcık, "Hüsrev Paşa", s.37-38.

¹²³ Cezar, *Osmanlı Tarihi*, s.1871; Çabuk, *IV. Murad*, s.234.

¹²⁴ Çabuk, *IV. Murad*, s.58.

Halîfe, Cadı Osman, Rum Ahmed, Bıçakçioğlu, Kütahyalı Kalem Bey, Nazlı Muslu ve diğer birtakım zorbarlar bulunmaktaydı.¹²⁵ Ayrıca Anadolu'da da birçok zorba türemişti. Hüsrev Paşa'nın azledilmesi, Hüsrev Paşa'ya güvenerek istediklerini yapmakta olan sipâhîlerin hoşuna gitmemişti. Bu sipâhîler Anadolu'nun çeşitli bölge ve yörelerinde dernekler kurmuşlar ve yandaşlar kazanmışlardı. Bu sipâhîlerin en tehlikeli olanları ise Dağlar Delisi Süleyman, Deli İlahi, Baba Ömer, Kınalıoğlu, Kör Ali, Köse Şaban ve tezin konusu olan Rum Mehmed adlı sipâhî zorbarlarıydı. Bu sipâhî zorbarları, Anadolu'yu bölge bölge ellerinde tutmuşlardı. İkinci bir Celâlî isyâncıları hâline gelmişlerdi. Özellikle Sultan Genç Osman'ın öldürülmesinden sonra daha şiddetli eylemlere başlamışlardı.¹²⁶ Bu kimseler, Hüsrev Paşa'yı yeniden sadrazam yapmak için uğraşmışlardı. Hüsrev Paşa'nın azledilmesi meselesinin Anadolu'da bir anarşi ortamına zemin hazırladığı söylenebilir.¹²⁷

1.1.3.2. 8 Şubat 1632 (16 Receb 1041) İsyânı

Sadrazam Hüsrev Paşa'nın azlinden sonra Hâfız Ahmed Paşa, ikinci kez sadrazamlığa getirilmişti.¹²⁸ Sadrazamın değişmesiyle beraber defterdârlık ve yeniçeri ağalığı da el değiştirmişti. Defterdârlığa Mustafa Paşa¹²⁹, yeniçeri ağalığına ise Hasan Halîfe¹³⁰ getirilmişti.¹³¹ İsyâncılar, bu yeni atanan kişiler ile padişahın gözdesi Musâhib Mûsâ Çelebi'nin¹³², Hüsrev

¹²⁵ Mithat Sertoğlu, *IV. Murad*, Ankara: Türk Büyükleri Dizisi:34, 1987, s.41.

¹²⁶ Yücel ve Sevim, *Türkiye Tarihi*, s.70.

¹²⁷ İnalçık, "Hüsrev Paşa", s.39.

¹²⁸ Solak-zâde, *Solakzâde Tarihi*, s.530.

¹²⁹ Defterdâr Mustafa Paşa: "Matbah emîni olmuştur. 1629/1630 (1039) yılında defterdârlık görevinde bulunmuştur. 1631/1632 (1041) yılında vezirlikle başdefterdâr görevi verilmiştir. Aynı sene içerisinde öldürülmüştür." Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, C.IV, s.1183.

¹³⁰ Hasan Halîfe: "Enderûn'da eğitim almıştır. Bu eğitiminden sonra yükselmiş ve padişah dostu olmuştur. 1631/1632 (1041) yılında yeniçeri ağası olmuş ve bu görevinde bir iki ay bulunmuştur. Hâfız Ahmed Paşa'nın öldürülmesinden sonra âsiler onu da isteyerek öldürmüşlerdir." Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, C.II, haz. Nuri Akbayar, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları 30, 1996, s.628.

¹³¹ Cezar, *Osmanlı Tarihi*, s.1871.

¹³² Musâhib Mûsâ Çelebi: "Enderûn'da yetişmiştir. Sultan IV. Murad'ın sevilen ve kabul gören yardımcısı olmuş, edip bir kişidir. 1631/1632'de (1041) şehit olarak vefât etmiştir." Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, C.IV, s.1120.

Paşa'nın görevden alınmasında suçlu olduklarını düşünmüşlerdi.¹³³ Topal Receb Paşa'nın, Hüsrev Paşa'ya el altından mektup göndererek onunla anlaşması da bu isyânın başka bir sebebi olarak karşımıza çıkmaktadır.¹³⁴

Hâfız Ahmed Paşa'nın sarayında 1631 (1041) yılı Kasım ayının ortalarında toplanılmıştı. Seferde bulunan askerlerin geri gelmesine karar verilmişti. Bu toplantı yapıldıktan birkaç ay sonra yani 8 Şubat 1632 (16 Receb 1041) pazar günü âsîlerin ilk isyânı, Hüsrev Paşa'nın azledilmesini bahane ederek At Meydanı'nı doldurmalarıyla başlamış ve üç gün arka arkaya saraya gelmeleriyle devam etmişti. Sadrazam Hâfız Ahmed Paşa, Şeyhülislâm Yahyâ Efendi, Yeniçeri Ağası Hasan Halife ve Musâhib Mûsâ Çelebi başta olmak üzere padişahın yakınlarından olan on yedi kişinin kellesi istenmişti.¹³⁵

1632 (1041) yılının pazartesi akşamı isyâncılara, yarın (Salı günü) cevap verileceği bildirilmişti. Salı günü kellesi istenen kişilerden birisi olan Hâfız Ahmed Paşa¹³⁶, saraya geldiğinde isyâncıların saldırısına uğramış ve onu korumak isteyen şatırlardan¹³⁷ birisi vurulmuştu.¹³⁸ Bu olaydan sonra Hâfız Ahmed Paşa, yeniçerilerin elinden güçlkle kurtulmuş ve Sultan IV. Murad'ın huzuruna çıkmıştı. Durumu anlayan Sultan IV. Murad, Hâfız Ahmed Paşa'ya kaçması için izin vermişti.¹³⁹ Daha sonra Sultan IV. Murad, isyâncıların ayak dîvânı için direktmeleri nedeniyle dîvâna çıkmak zorunda kalmış ve sözünün dinlenmediğini görünce dîvâna son vermişti.¹⁴⁰ Dîvân sonrasında Topal Receb Paşa, Sultan IV. Murad'a isyâncıların durdurulması

¹³³ Finkel, *Osmanlı*, s.187.

¹³⁴ Cezar, *Osmanlı Tarihi*, s.1873.

¹³⁵ Sertoğlu, *IV. Murad*, s.40; Tarık Özçelik, 'Köse Mehmed Ağa', *History Studies*, C.V, S.1 (2013), s.291.

¹³⁶ Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu*, s.376.

¹³⁷ Şatır: 'Padişahların bir kısım maiyeti halkına denilmiştir. Şatırlar, merasim ve alaylardaki gösterişi arttırmak amacıyla padişahların maiyetinde gitmişlerdir. Sadrazam ve vezirlerin de bu isimle adlandırılan maiyet halkı bulunmuştur.' Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C.III, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1972, s.311.

¹³⁸ Reşad Ekrem Koçu, *Yeniçeriler*, İstanbul: Koçu Yayınları, 1964, s.198-199.

¹³⁹ Peçevi, *Peçevi Tarihi*, s.484; Koçu, *Yeniçeriler*, s.199.

¹⁴⁰ Özcan, *IV. Murad*, s.61; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C.III, 1.Kısım, s.181; Aksun, *Osmanlı Tarihi*, s.125; Koçu, *Yeniçeriler*, s.199.

için istediklerini onlara vermesi gerektiğini ve bunun için henüz Üsküdar'da bulunan Hâfız Ahmed Paşa'nın geri getirilmesinin şart olduğunu söylemişti. Başka çıkış yolu bulamayan padişah, Hâfız Ahmed Paşa'nın geri getirilmesini sağlamıştı.¹⁴¹ Sultan IV. Murad, ikinci kez ayak dîvânına çıkmak için hazırlandığı sırada Topal Receb Paşa, padişaha abdest almasını söylemiş¹⁴² ve padişahın olumsuz düşüncelere girmesine neden olmuştu. Bu sözle asıl imâ ettiği, padişahın isyâncılar tarafından tahttan indirilip öldürülebileceğiydi.

Sultan IV. Murad, ayak dîvânına çıktığında isyâncı yeniçeri ve sipâhîlerden dört kişiyi seçmiş, onlara hareketlerinin yanlış olduğunu söylemiş ve kendisinden ne istediklerini sormuştu. Onlar ise devlet için hayırlı olmayan insanların kendilerine verilmesini, diğer türlü yeniçerilerin ve sipâhîlerin durmayacağını söylemişlerdi.¹⁴³ Bu kişilerin söylediklerini Hâfız Ahmed Paşa da duymuş ve padişahı bu durumdan kurtarmak istemişti. İsyâncıların karşısına çıkmış ve birçok kişinin kılıç ve hançer darbelerine mâruz kalarak padişahın gözlerinin önünde can vermişti.¹⁴⁴ Sultan IV. Murad, çok sevdiği adamı Hâfız Ahmed Paşa'nın cesedini gördüğünde ağlamış ve intikam yemîni etmişti. Orada bulunan kalabalığa “...Allah'tan korkmayan, Peygamberden utanmayan, şeriata uymayan, padişaha itâat etmeyen zâlimler...”¹⁴⁵ diyerek bağırır ve dairesine çekilmişti.

Hâfız Ahmed Paşa'nın öldürülmesinden sonra mühür Topal Receb Paşa'ya verilmişti.¹⁴⁶ Zorbalar, Topal Receb Paşa'yı sadrazam yaptırdığı gibi Ahîzâde Hüseyin Efendi'yi de şeyhülislâm yaptırmışlardı.¹⁴⁷ Topal Receb Paşa sadrazam olduğu hâlde, padişahın yakınlarını kendisine rakip

¹⁴¹ Sertoğlu, *IV. Murad*, s.46; Koçu, *Yeniçeriler*, s.200.

¹⁴² Özcan, *IV. Murad*, s.70.

¹⁴³ Koçu, *Yeniçeriler*, s.202.

¹⁴⁴ Peçevi, *Peçevi Tarihi*, s.484; Hasan Bey-zâde, *Hasan Bey-zâde Tarihi*, s.1035.

¹⁴⁵ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C.III, 2.Kısım, s. 182.

¹⁴⁶ Topçular Kâtibi Abdülkadir (Kadri) Efendi, *Topçular Kâtibi Abdülkadir (Kadri) Tarihi*, s.971.

¹⁴⁷ Solak-zâde, *Solakzâde Tarihi*, s.531.

olarak gördüğünden onları ortadan kaldırmak için başlattığı isyânı devam ettirmişti.¹⁴⁸

1.1.3.3. Hüsrev Paşa'nın Öldürülmesi ve 12 Mart 1632 (9 Şaban

1041) İsyânı

Bazı kaynaklarda, Hüsrev Paşa'nın çok çalışmasından dolayı düşmanları tarafından kıskanıldığından ve yapmış olduğu faaliyetlerin değer görmediğinden bahsedilmiştir. Hüsrev Paşa'nın düşmanları, padişahı ona karşı kıskırtmışlardı. "... –Bağdad bu gidişle fethedilmez, yapılanların hepsi boşa gitmektedir..." diyen düşmanları, sadâret mührünü ondan aldırarak Hâfız Ahmed Paşa'ya verdimişlerdi.¹⁴⁹ Hüsrev Paşa, sadâret mührü kendisinden alındıktan sonra Diyarbakir'den İstanbul'a gelirken yolda hastalanması ve gün geçtikçe hastalığının artması nedeniyle Tokat'ta dinlenmek zorunda kalmıştı.¹⁵⁰ Orada hastalığı nedeniyle aldığı ilaçlara devam ederken düşmanları sadâretten azledilmesini yeterli bulmamış öldürülmesi için ellerinden geleni yapmışlardı.¹⁵¹ Âsîlere engel olamaması Sultan IV. Murad'ı derinden etkilemişti. Bundan dolayı padişah, olaylar biraz yatıştıktan sonra ilk olarak Tokat'ta bulunan eski sadrazam olan Hüsrev Paşa'yı, Murtaza Paşa'yı görevlendirerek öldürtmüştü.¹⁵²

Topal Receb Paşa'nın, Sultan IV. Murad'a yakın olanları ortadan kaldırmaya çalıştığı bir zamanda Hüsrev Paşa'nın öldürüldüğü ve kesik başının İstanbul'a getirildiği haberi, ona arzusunun gerçekleşmesi için askerleri tahrik etmesi konusunda yeni bir fırsat vermişti.¹⁵³ Hüsrev Paşa'nın öldürülmesi nedeniyle isyân, 12 Mart 1632 (9 Şaban 1041) cuma sabahı başlamıştı. Bu cuma gününde çarşılar açılmamıştı. Halk sokağa

¹⁴⁸ Sertoğlu, *IV. Murad*, s.48.

¹⁴⁹ Peçevi, *Peçevi Tarihi*, s.484.

¹⁵⁰ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C.III, 2.Kısım, s.383.

¹⁵¹ Peçevi, *Peçevi Tarihi*, s. 484; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C.III, 2.Kısım, s.183; Sakaoğlu, *36 Osmanlı Padişahı*, s.296.

¹⁵² İnalçık, *Devlet-i 'Aliyye*, s.208; Topçular Kâtibi, *Topçular Kâtibi Tarihi*, s.971; Cezar, *Osmanlı Tarihi*, s.1878; Peçevi, *Peçevi Tarihi*, s.484.

¹⁵³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi (II. Selim'in Tahta Çıkışından 1699 Karlofça Antlaşmasına Kadar)*, C.III, 1. Kısım, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2009, s.184.

çıkamamış ve câmilerde Cuma Namazı kılınmamıştı. Bu isyân nedeniyle olan sessizlik tam üç gün boyunca devam etmişti.¹⁵⁴ Sadrazam Topal Receb Paşa'nın gizlice tahrik etmekte olduğu asker, padişahı üç kez ayak dîvânına çağırmişti. Hüsrev Paşa'nın öldürülmesinin karşılığı olarak Musâhib Mûsâ Çelebi, Yeniçeri Ağası Hasan Halîfe ve Defterdâr Mustafa Paşa'nın öldürülmeleri istenmişti.¹⁵⁵ İsyâncıların öldürülmelerini istedikleri bu kişiler, Hüsrev Paşa'nın ölümüne sebep olduklarını düşündükleri kimselerdi. Yeniçeri Ağası Hasan Halîfe ilk isyân sonrasında Yeniçeri Ocağı'na sığınmıştı. Defterdâr Mustafa Paşa ise isyâncıların ellerinde bulunan defterde adının yazılı olmasından dolayı saklanmıştı.

Padişah, istenen kişilerden olan Yeniçeri Ağası Hasan Halîfe ve Defterdâr Mustafa Paşa'nın yerlerini bilmediğini, Musâhib Mûsâ Çelebi'nin ise Hüsrev Paşa'nın öldürülmesiyle hiçbir ilgisinin olmadığını söylemişti. İsyâncılar arasında bu kez Sultan IV. Murad'ın şehzâdeleri öldürdüğü fitnesi ortaya atılmış ve şehzâdelerin gösterilmesi istenmişti. Sultan IV. Murad, fitnenin doğru olmadığını söylemesine rağmen sözüne inanılmamış ve mecbûren kardeşleri Süleyman, Bayezid, Kasım ve İbrahim'i isyâncıların karşısına çıkartmıştı. Bu duruma en büyük kardeşi olan Süleyman ve Bayezid, tepki göstermişler, kimsenin korumasına ihtiyaçları olmadığını söylemişlerdi.¹⁵⁶ Zorbalar küstahça davranmaya devam etmişler ve şehzâdeler için kefil istemişlerdi.¹⁵⁷ Sultan IV. Murad, o zaman bir kefile ihtiyaç duymuştu. Yoksa âsîlerin, kendisini hemen orada tahttan indirme planlarının olduğunu biliyordu. Şeyhülislâm Ahîzâde Hüseyin Efendi hiç düşünmeden kefil olmuştu. Ancak sadece onun kefil olması yeterli olmamıştı. Çünkü zorbalar kendilerinden birinin kefil olması ihtiyacını hissetmişlerdi. Sonrasında Topal Receb Paşa da şehzâdelerin öldürülmeyeceğine dâir sultana kefil olmuş ve bu isyânın sona ermesini sağlamıştı.¹⁵⁸

¹⁵⁴ Özçelik, “Köse Mehmed Ağa”, s.292.

¹⁵⁵ Naîmâ, *Naîmâ Tarihi*, C.III, s.93.

¹⁵⁶ Koçu, *Yeniçeriler*, s.206.

¹⁵⁷ Özcan, *IV. Murad*, s.66.

¹⁵⁸ Sertoğlu, *IV. Murad*, s.57-58.

14 Mart 1632 (22 Şaban 1041) pazar günü isyancı yeniçeriler ve sipâhîler, Yeniçeri Ocağı'na sığınan Yeniçeri Ağası Hasan Halîfe'nin kendilerine verilmesini istemişlerdi. Yeniçeri Ağası Hasan Halîfe daha fazla burada kalamayacağını anlayınca Mehterhâne'ye gitmiş ve orada saklanmaya devam etmişti. Bu sıralarda Musâhib Mûsâ Çelebi, Topal Receb Paşa'nın, koruması altında olacağını düşüldüğü konağında isyâncılar tarafından öldürülmüştü. Topal Receb Paşa ile Kaptanıderya Canbolatzâde Mustafa Paşa, Musâhib Mûsâ Çelebi'nin öldürülmesine neden olmuştu. Sultan IV. Murad, Musâhib Mûsâ Çelebi'nin öldürüldüğünü duyduğunda çok üzölmüş ve intikamını alabilmesi için Allah'a dualar etmişti.¹⁵⁹ İsyân edenler, Sultan IV. Murad'ın kendilerinden intikam alacağına emin olduklarından, onu tahttan indirmeyi düşünmeye başlamışlardı.¹⁶⁰

14 Mart veya 15 Mart 1632'de (22/23 Şaban 1041) Yeniçeri Ağası Hasan Halîfe saklanmış olduğı Mehterhâne'de bulunmuş, At Meydanı'na getirilerek öldürölmüştü. Yeniçeri ağalığına, onun yerine Köse Mehmed Ağa getirilmişti.¹⁶¹ Yeniçeri Ağası Hasan Halîfe'nin öldüröldüğü gün veya bir sonraki gün ise Defterdâr Mustafa Paşa, At Meydanı'nda bulunmuş ve Topal Receb Paşa'nın sarayına getirilip öldürölmüştü.¹⁶²

1.1.3.4. 1632 Mart (1041 Ramazan) Ayı İsyânı

Tüm bu olup bitenlerden sonra cebeciler¹⁶³ de yeniçeriler gibi kendilerini göstermek istemiş ve bunun için bir çorbacıyı¹⁶⁴ paralayıp

¹⁵⁹ Yunus Emre Konuk, *Sultan Murad'ın Bağdad Seferi ve Kasr-ı Şirin Antlaşması*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon 2005, s.50; Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu*, s.377; Koçu, *Yeniçeriler*, s.209; Özcan, *IV. Murad*, s.67.

¹⁶⁰ Özçelik, "Köse Mehmed Ağa", s.292.

¹⁶¹ Özçelik, "Köse Mehmed Ağa", s.293.

¹⁶² Koçu, *Yeniçeriler*, s.210.

¹⁶³ Cebeci: "Osmanlı Devleti'nde kapı kulu ocaklarından biridir. Yeniçeri Ocağı askerlerine silâh ve savaş malzemelerinin bulup getirilmesini sağlamıştır. Yine silâh ve diğer savaş malzemelerinin yapımı, tamiri ve korunması ile uğraşan ocak bu isimle adlandırılmıştır. Sultan IV. Murad saltanatında sayıları 7000-8000'e kadar çıkmıştır." Yasemin Kılıçarslan, "Cebeci", *DİA*, C.7, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993, s.182-183.

¹⁶⁴ Çorbacı: "Büyük bir olasılıkla içtikleri çorba nedeniyle Yeniçeri ve Acemi ocaklarının bölük kumandanlarına çorbacı adı verilmiştir. Çorbacı görevinde bulunan kişiler, kumandaları altındaki orta veya bölüğün bütün işlerinden sorumlu olmuşlardır. Askerle doğrudan ilişki kurmaları sebebiyle ocağın yüksek rütbeli zâbitleri onlardan

öldürmüşlerdi. Cebeciler bu cesedi ağaca asmak istemişlerdi. Ancak sipâhîler bu adamın önemli birisi olmadığını söylemişler ve cesedi ağaca astırmamışlardı. İsyâncılar yüzünden etraf artık içinden çıkılmaz bir duruma gelmişti¹⁶⁵. Yeniçeri Ağası Hasan Halîfe, Defterdâr Mustafa Paşa ve Musâhib Mûsâ Çelebi'nin öldürülmelerini takip eden hafta içinde (1632 Martının 3. haftası zarfında) Sultan IV. Murad'ı tahttan indirmek istemişlerdi. Böyle bir niyet gösteren sipâhî zorbalarından Saka Mehmed, Cin Ali, Salih Efendi, Çalık Derviş, Mahmud Ağaoğlu, Yemişçi Mustafa ve diğer bazı zorbabaşlıları olmuştu.¹⁶⁶ Bu zorbalar kendi aralarında bir toplantı yapmışlardı. Bu kadar iş karıştırdıktan sonra Sultan IV. Murad'ın kendilerini yaşatmayacağını düşünmüşler ve bu toplantıda padişahı hal'ederek onun kardeşlerinden birini tahta geçirmeyi planlamışlardı. Böylece Sultan IV. Murad'dan kurtulacaklar ve padişah yapacakları kişiyle iktidara ortak olabileceklerdi. Sipâhî zorbaları böyle bir karar alarak Sadrazam Topal Receb Paşa'yı da memnun etmiş oluyorlardı. Yalnız bu fikir, sipâhîlerin serçeşmesi¹⁶⁷ olan Rum Mehmed'in hoşuna gitmemişti.¹⁶⁸

Rum Mehmed, "... -Padişahımızı iğvâ edenlerden istediğimiz gibi intikam hâsıl oldu, dahi ziyâde fesâda şuru' edersek âlem ayak üzerindedir ca'iz ki el- 'iyazü billâh Âfitâb-ı Devlet-i Osmâniye üfûle yüz gösterip herc ü merc ola. Mâkûl budur ki, mertebe ile iktifâ oluna...'”¹⁶⁹ diyerek böyle bir düşüncenin yanlış olduğunu, devleti felâkete sürükleyeceğini söylemiş ve yanında bulunan arkadaşlarını teskin etmeye çalışmıştı. Ancak zorbalar, Rum Mehmed'in bu yapıcı konuşmasına itibâr etmemişler ve en son çâre yeniçeri ağasını iknâ etmeye çalışmışlardı. Yeniçeriler, yeniçeri ağası olan

çekinmişlerdir.” Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I, s.380; Abdülkadir Özcan, “Çorbacı”, *DİA*, C.8, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993, s.369-370.

¹⁶⁵ Koçu, *Yeniçeriler*, s.211.

¹⁶⁶ Naîmâ, *Naîmâ Tarihi*, C.III, s.99.

¹⁶⁷ Serçeşme: “Yardımcı askerlerin maddi işlerine bakan kimsedir.” Cezar, *Osmanlı Tarihi*, s.1880.

¹⁶⁸ Cezar, *Osmanlı Tarihi*, s.1880.

¹⁶⁹ Naîmâ, *Naîmâ Tarihi*, C.III, s.100.

Köse Mehmed Ağa'ya¹⁷⁰ bağlı olduklarını söylemişlerdi. Bu sayede Köse Mehmed Ağa, ocakta söz sahibi olmuştu. Köse Mehmed Ağa, padişahın tahttan indirilme şartlarının oluştuğu ve bunu yapabilecek güce sahip olduğu bu zamanda Sultan IV. Murad'a sadâkatle bağlı kalmıştı. Köse Mehmed Ağa, sipâhî zorbalarını da korkutmadan Rum Mehmed'in sözüne benzer olarak onlara padişah değiştirmenin yanlış olduğunu, bu durumun önüne geçilmez işlere sebep olacağını söylemiş ve yapılan bu teklifi reddetmişti. Bu olaydan sonra Köse Mehmed Ağa, günde birkaç kere gizlice padişahın yanına gidip padişaha dışarıda yaşananları zaman kaybetmeden sunuyordu. Padişaha, büyük bir zorlukla önlediği hal'etme işini anlatmış ve bu ve buna benzer isyânların arkasındaki ismin Topal Receb Paşa ve Kaptanıderya Canbolatzâde Mustafa olduğunu tafsilâtıyla bildirmişti. Bu arada Rum Mehmed'in de cülûs meselesinde sipâhî zorbabaşılara karşı çıktığını padişaha söylemişti. Rum Mehmed ve Köse Mehmed Ağa'nın âsîlere karşı çıkmaları saray etrafı tarafından bilinmekteydi. Yine doğru davranışları ve sadâkatleri sebebiyle birçok ihsâna kavuşmuşlardı.¹⁷¹ Bu olaydan bir süre sonra ise Rum Mehmed Paşa'ya Konya'da bulunduğu vakit Maraş Beylerbeyliği verilmişti.¹⁷²

Rum Mehmed ve Köse Mehmed Ağa'nın buradaki sağlam duruşları hem Sultan IV. Murad'ın hem tahttan indirilip öldürülmesine hem de devletin büyük bir gaile ile karşılaşmasına mâni olmuştu. Bu olaydan sonra Sultan IV. Murad da yeniden çıkabilecek isyânları engellemek istemiş ve iş icabı isyâncıların yüzüne gülerek onlara hoşgörü ile yaklaşmıştı.¹⁷³ Rum Mehmed ve Köse Mehmed Ağa sayesinde durumlar düzelmiş, Sultan IV. Murad'ın herkesi bağışladığı söylenmişti.¹⁷⁴ Buraya kadar anlatılan olaylar, 1632 yılının Ocak ve Şubat (Receb-Şaban 1041) aylarında gerçekleşmişti.

¹⁷⁰ Köse Mehmed Ağa: “*Yeniçeri Ocağı'nda yetişmiş birisidir. Zağarcıbaşılık ve kul kethüdâlığı görevlerinde bulunmuştur. Yeniçeri Ağası Hasan Halife'nin öldürülmesi üzerine ocak ağalığına Ramazan 1041'de (Mart-Nisan 1632) kul kethüdâsı olan Köse Mehmed Ağa getirilmiştir.*” Özçelik, “Köse Mehmed Ağa”, s.292-293.

¹⁷¹ Koçu, *Yeniçeriler*, s.212; Özçelik, “Köse Mehmed Ağa”, s.293-295.

¹⁷² Cezar, *Osmanlı Tarihi*, s.1881.

¹⁷³ Naîmâ, *Naîmâ Tarihi*, C.III, s.100-101; Koçu, *Yeniçeriler*, s.212; Özçelik, “Köse Mehmed Ağa”, s.294.

¹⁷⁴ Koçu, *Yeniçeriler*, s.212; Özçelik, “Köse Mehmed Ağa”, s.294.

Bir kısım sipâhî ve sipâhî kılığında bulunan şehir eşkıyaları 22 Mart 1632 (1 Ramazan 1041) tarihinde bir araya gelmiş birçok kötülük yaparak İstanbul'da terör estirmişlerdi. Bu kişiler, yaptıkları rezilliklerin yanında heykeller ve kuklalar yaparak sokaklarda kandiller ile birlikte yer mahyaları kurmuşlardı. Yine arkalarındaki kalabalıkla birlikte davul zurna sesleri içinde İstanbul sokaklarını gezmişlerdi. İstanbul'daki halktan zorla seyir ve eğlence parası isteyerek haraç toplamışlardı. Haraç vermeyen kişilere, evlerinin ve dükkânlarının yakılacağını söyleyerek tehdit etmişlerdi.¹⁷⁵ Bunun yanı sıra İstanbul'da üst ve orta gelir seviyesinde olan kişilerin evlerine girmişler, bu şekilde büyük bir servete sahip olmuşlardı. Ancak bu kadarla da yetinmemişler, Ramazan Bayramı'nda devlet adamlarına musallat olmuşlardı. İsyâncıların saygısızca davranışları padişah ve vâlidesi Kösem Sultan'a dahi ulaşmıştı.¹⁷⁶

Bu zamanda zorbabaşlarından bazıları İstanbul'da kalmış ve padişahın hareketlerini izlemişlerdi. Topal Receb Paşa'nın tahrik ettiği birkaç yüz fesatçı çoğalmış, binleri bulmuştu. 25 Haziran 1632 (5 Şevval 1041) tarihinde, mülâzımlıklar¹⁷⁷ yazıldığı zaman zorbalı, "Menem diğer nist"¹⁷⁸ (ben varım, başkası yok, benden üstün yoktur, en büyük benim) diyerek gürültü çıkarmışlardı. Zorbalardan bir grup gelip mülâzım olarak yazılmış, onun arkasından daha güçlü olan grup gelerek o grubun mülâzımlığını iptal ettirip kendilerini mülâzım olarak yazdırmıştı. Bu zorbalı, bürokratik işlere bile karışmaya başlamış ve onlara artık Topal Receb Paşa da engel olamamıştı.¹⁷⁹

Köse Mehmed Ağa ile Rum Mehmed'in ortaya çıkmış olduğu dönemler düzenin olmadığı, kargaşaların yaşandığı ve Sultan IV. Murad'ın geleceğinin tehlikede olduğu zamanlardı. Padişah tüm bu olanlara engel

¹⁷⁵ Özçelik, "Köse Mehmed Ağa", s.294.

¹⁷⁶ Naîmâ, *Naîmâ Tarihi*, C.III, s.102-103; Özçelik, "Köse Mehmed Ağa", s.294.

¹⁷⁷ Mülâzımlık: "Memuriyete geçmek maksadıyla maaşsız olarak bir daireye devam etmek anlamı vardır. Yine rütbe askerlerinin en güçlü olan rütbesine denilmiştir." Şemseddin Samî, *Kâmûs-ı Türkî*, C.I-II, İstanbul: İkdâm Matbaası, 1317, s.1401.

¹⁷⁸ Naîmâ, *Naîmâ Tarihi*, C.III, s.104.

¹⁷⁹ Naîmâ, *Naîmâ Tarihi*, C.III, s.104; Kâtip Çelebi, *Fezleke*, s.718-719; Kaytaç, "İsyânlar", s.403.

olamamaktaydı. Ancak âsîler, Sultan IV. Murad'ın onlardan bir gün intikam alacağına farkındaydılar.¹⁸⁰ Sultan IV. Murad, yeniçerileri Köse Mehmed Ağa sayesinde yanına çekmeyi başarmış¹⁸¹ ve yine Köse Mehmed Ağa ile Rum Mehmed sayesinde ise zorbalara tekrar isyân etmelerini engellemişti. Sultan IV. Murad otoritesini sağlamlaştırmaya başlamıştı. Artık padişah, eski zamanlarda olduğu gibi yeniçeriler ve sipâhîlerden çekinmeyecek, onlara istediklerini vermek zorunda kalmayacaktı.

1.1.4. Sultan IV. Murad'ın İdareyi Ele Alması

Sultan IV. Murad'ın hâkimiyeti eline alması saraya karşı yapılan isyânlarda zorbalara istediklerini onlara vermesiyle ve onları affetmiş gibi gözükmesiyle mümkün olabilmişti.¹⁸² Vâlidesi Kösem Sultan'ın dokuz yıl boyunca devletin yönetimini elinde bulundurmasına son vermiş ve devletin yönetimini kendi eline almayı başarmıştı. Otoritesini sağlamak için öncelikle fitneleriyle isyânların çıkmasına sebep olan Topal Receb Paşa'yı öldürmüştü.¹⁸³ Böylece gerçek saltanat devri başlamıştı.¹⁸⁴ Daha sonra ise isyânda bulunan kişileri affettiğini söyleyerek her birinden intikam alacağı zamanı kollamıştı.

1.1.4.1. Topal Receb Paşa'nın Öldürülmesi

İhtilâl, iki ay boyunca devam etmiş ve bu isyânların yatıştırılması için hiçbir girişimde bulunulamamıştı. IV. Murad, Anadolu ve İstanbul'daki karışıklıkların tahrikçisi olan Topal Receb Paşa ve Kaptanıderya Canbolatzâde Mustafa Paşa'nın, Musâhib Mûsâ Çelebi'nin öldürülmesine sebep olduğunu Köse Mehmed Ağa'dan öğrenmişti.¹⁸⁵ Bunun üzerine Topal Receb Paşa 18 Mayıs 1632'de (28 Şevval 1041) idâm edilmişti.

¹⁸⁰ Özçelik, "Köse Mehmed Ağa", s.293.

¹⁸¹ Koçu, *Yeniçeriler*, s.214.

¹⁸² Samiha Ayverdi, *Türk Tarihinde Osmanlı Asırları*, C.II, Damla Yayınevi, İstanbul, 1975, s.58.

¹⁸³ Solak-zâde, *Solakzâde Tarihi*, s.531.

¹⁸⁴ J. Von Hammer, *Osmanlı İmparatorluğu*, C.II, İstanbul: İlgî Kültür Sanat Yayıncılık, 2011, s.144.

¹⁸⁵ Koçu, "Yeniçeriler", s.211-212; Özçelik, "Köse Mehmed Ağa", s.294.

Bir dîvân günü, Sultan IV. Murad, Topal Receb Paşa'yı huzuruna çağırış¹⁸⁶ ve bu durumdan Topal Receb Paşa huzursuz olmuştu. Sultan IV. Murad, artık onun bir zorbabaşı olduğunu bilmekteydi. "... –*Beri gel Zorbabaşı...*" diyerek ona seslenmiş ve abdest almasını söylemişti.¹⁸⁷ Bunun sebebi Hâfız Ahmed Paşa'nın paralandığı dîvân öncesinde Sultan IV. Murad'a "... –*Padişahım abdest alın...*" demesiydi.¹⁸⁸ Sultan bu sözden o kötü durumda iken çok etkilenmişti. Çünkü daha öncesinde bahsedildiği gibi sultanın tahttan indirilip öldürülebileceğine dâir kendisine yapılan bir ima idi. Zorbalarla baş etmeye çalışırken bu olumsuz düşünce, padişahın sağlam bir şekilde zorbalara karşı gelmesini engelleyebilirdi. Ancak padişah, her ne kadar bu söze kızsız ve bu sözden etkilense de daha sonrasında zorbaların hakkından gelmeyi başarabilmiş ve Topal Receb Paşa buna mâni olamamıştı.

Öldürüleceğini anlayan Topal Receb Paşa'nın bundan çok korkuyor olması, Sultan IV. Murad'ı daha da sinirlendirmiş ve hemen öldürülmesi için emir vermişti.¹⁸⁹ Topal Receb Paşa'nın öldürüleceği gün sarayda cellat bulunmadığından iki zülüflü baltacı¹⁹⁰ tarafından kementle boğularak öldürülmüştü. Topal Receb Paşa'nın cesedi, Bab-ı Hümâyûn'dan dışarı çıkarılmış, sipâhîlere gösterilmişti.¹⁹¹ Onu gören sipâhîler dehşete düşmüş ve oradan ayrılmışlardı.¹⁹² Sadâret mührü Mısır'dan gelen Vezir Tabanıyassı Mehmed Paşa'ya¹⁹³ verilmişti.¹⁹⁴

¹⁸⁶ Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu*, s.380.

¹⁸⁷ Vasfi Mahir Kocatürk, *Osmanlı Padişahları*, İstanbul: Rafet Zaimler Yayınevi, 1962, s.151.

¹⁸⁸ Özcan, *IV. Murad*, s.70.

¹⁸⁹ Öztuna, *Türkiye Tarihi*, s.19.

¹⁹⁰ Zülüflü Baltacı: "Zülüflü baltacılar "Teberdârân-ı hâssa" olarak adlandırılmışlardır. Enderûn ve haremde görevlerini icra etmişlerdir. Önceleri kapı ağasına bağlı olmuşlar, XVIII. yüzyıldan itibaren ise silâhdar ağaya bağlanmışlardır. Birçok görevleri olmasına rağmen en başta gelen görevleri dîvânhanenin süpürülmesi, açılıp kapanması ve korunması olmuştur." Abdülkadir Özcan, "Baltacı", *DİA*, C.5, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992, s.34-35.

¹⁹¹ Naîmâ, *Naîmâ Tarihi*, C.III, s.106.

¹⁹² Koçu, *Yeniçeriler*, s.215.

¹⁹³ Tabanıyassı Mehmed Paşa: "Müteferrikalık, kapıcılar kethüdâlığı ve mîrâhurluk görevlerinde bulunmuştur. 1628'de (1038) Mısır Beylerbeyliği görevi yapmıştır. Kubbe

1.1.4.2. Sinan Paşa Köşkü (İncili Köşk) Mukarreratı¹⁹⁵

Sultan IV. Murad ilk iş olarak Meclis-i Meşveret'i¹⁹⁶ toplayıp sipâhîleri yalnızlığa itmişti. İslahat çalışmalarının en önemlisi, hazîneyi kulların elinden kurtarmak olmuştu.

29 Mayıs 1632 (10 Zilkâde 1041) tarihinde sipâhîler Okmeydanı'nda toplanarak zorbalıkla ele geçirdikleri hizmetlerin kendilerine verilmesini istemişlerdi. Bunun üzerine Sultan IV. Murad, ataları zamanında sipâhîlere verilmeyen hizmetlerin onlara da verilmeyeceğini söylemişti. Bunu söylemesi üzerine sipâhîler bu sefer de At Meydanı'nda toplandılar. Bu haberi alan padişah, 8 Haziran 1632 (20 Zilkâde 1041) tarihinde Marmara Denizi kıyısında bulunan Sinan Paşa Köşkü'nde bir ayak dîvânı toplanmasını emretmişti.¹⁹⁷ Sadrazam, Şeyhülislâm, her iki kazasker, nakibüleşrâf, ulemâ ve yeniçeri büyükleri padişah huzurunda toplanmışlardı.¹⁹⁸ Hatta Sultan IV. Murad, sipâhîler kendisine itâat ediyorlar ise ağa ve temsilcilerini göndermelerini istemişti. Sipâhîler herhangi bir tuzağa düşmemek için bölük kıdemlilerinden birkaç kişiyi temsilci olarak göndermişlerdi. Sahilde bulunan dîvânîhâneyi halk doldurmuştu.¹⁹⁹

Padişah burada yaptığı uzun konuşmasında, yeniçeri ağasına, ihtiyarlara ve ocak ağalarına “... Allah'a, peygamberlere, içinizden amir olanlara itâat

veziri olmuş ve 18 Mayıs 1632 (28 Şevvâl 1041) tarihinde sadrazamlığa getirilmiştir. Sultan IV. Murad'ın Revan seferine katılmıştır. Revan ele geçirilmiş ancak daha sonra yine kaybedilmiştir. Bunun üzerine 2 Şubat 1637 (7 Ramazan 1046) tarihinde azledilmiştir. Daha sonra Özü (Silistre) seraskerliği ve Budin Beylerbeyliği görevlerinde bulunmuştur. 20 Mayıs 1639 (17 Muharrem 1049) tarihinde sadâret kaymakamlığı verilmiştir. Burada bulunan görevinde çıkan sorunlardan dolayı 16 Aralık 1639 (20 Şâban 1049) tarihinin gecesinde Yedikule'de idâm edilmiştir.” Abdülkadir Özcan, “Tabanıyassı Mehmed Paşa”, *DİA*, C.Ek-2, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2019, s.229-230.

¹⁹⁴ Peçevi, *Peçevi Tarihi*, s.487.

¹⁹⁵ Mukarrerat: “Kararlaştırılan şeyler; kararlar anlamına gelmektedir.” Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara, 2008, s.678.

¹⁹⁶ Meclis-i Meşveret: “Osmanlı Devleti'nde hem önemli hem de olağüstü konuların görüşüldüğü danışma meclisine denilmiştir.” Ali Akyıldız, “Meclis-i Meşveret”, *DİA*, C.28, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003, s.248.

¹⁹⁷ Naîmâ, *Naîmâ Tarihi*, C.III, s.107.

¹⁹⁸ İnalçık, *Devlet-i 'Alîyye*, s.211.

¹⁹⁹ Özcan, *IV. Murad*, s.72.

ediniz...” anlamındaki ayeti okumuştur. “... *Hükümdar, Habeşli köle de olsa ona itâat ediniz...*” hadîs-i şerîfini hatırlatmıştı.²⁰⁰ Sultan IV. Murad, yeniçerilere zorbaları korumaktan vazgeçmeleri gerektiğini, böylece devletin uğradığı musîbetlere son verebilmesinin mümkün olabileceğini söylemiş ve onlardan atalarının padişaha olan bağlılıklarının aynısını göstermelerini istemişti.²⁰¹ Bütün yeniçeriler padişaha kulluk ettiklerini, padişaha düşman olanların kendilerinin de düşmanı olduklarını söylemiş ve yemîn etmişlerdi. Böylece yemînleri sağlamlaştırılmıştı.²⁰²

Daha sonra padişah, sipâhîlerin göndermiş olduğu temsilcilere dönerek nasîhatlerde bulunmuştu. Onlara doğruyu anlatmanın zor olduğunu, sipâhîlerin kırk bin kişi olduklarını, istedikleri hizmetlerin toplamının ise beş yüzü bulmayacağını, bu istekleri yüzünden halkın ve devletin zarar gördüğünü, sipâhîlerin de kötü şöhret kazandıklarını söylemişti.²⁰³ Sipâhîler, padişahın bu söylediklerine karşılık olarak âsî adını kabul etmediklerini, padişahın dostlarına dost, düşmanlarına düşman olduklarını ancak içlerinde bulunup padişahın emirlerine karşı gelenlere engel olamadıklarını söylemişlerdi.²⁰⁴ Padişah bunun üzerine Kur’an üzerine yemîn etmelerini istemişti. Birkaç isyâncı ise buna karşı çıkmıştı.²⁰⁵ Sultan, zorba elebaşlarının teslimini istediğinde dışarıda toplanmış olan elebaşlar gürültü çıkarmışlardı. Yeniçeriler harekete geçmiş, fitne çıkaranları toplantı dışına atmışlardı. Padişah ve sipâhîler arasında anlaşma yapılmış ve dînî yemînle onaylanmıştı.²⁰⁶

Ayrıca, kadılar hakkındaki şikâyetler de bu dîvânda konuşulmuştu. Padişah, kadılardan rüşvet almaktan vazgeçmelerini istemişti. Kadılar ise sipâhî zorbalalarının, voyvoda veya cizye tahsîldârı sıfatıyla gelerek reâyâyı soyduklarını, kadıların merkeze yaptıkları şikâyetlerin dinlenmediğini ileri

²⁰⁰ Özcan, *IV. Murad*, s.72.

²⁰¹ Çabuk, *IV. Murad*, s.62.

²⁰² Özcan, *IV. Murad*, s.72.

²⁰³ Çabuk, *IV. Murad*, s.62.

²⁰⁴ Cezar, *Osmanlı Tarihi*, s.1886.

²⁰⁵ Yücel ve Sevim, *Türkiye Tarihi*, s.75-76.

²⁰⁶ İnalçık, *Devlet-i ‘Aliyye*, s.212.

sürmüşlerdi. Böylece, Osmanlı Devleti'nin vergi mükellefi reâyânın zulüm ve soygundan korunması prensibinin yani adaletin yok sayıldığını gündeme getirilmişti.²⁰⁷ Padişah ile ulemâ arasında da anlaşma yapılmış ve dînî yemînle onaylanmıştı.²⁰⁸ Bu toplantıdan sonra ise bütün mukataalar, avâriz ve cizye tahsîli işleri mültezimlere satılmış, kısa sürede devlet hazînesi dolmaya başlamıştı.²⁰⁹

Sultan IV. Murad, düzenin sağlanması için sert davranmış ve çok kan dökmüştü. Bu yüzden gaddar bir padişah olarak nitelendirilmişti. Ancak bu sayede tahtını sağlamlaştırmayı başarabilmişti. Sultan IV. Murad bu toplantıda yeniçerilere, sipâhîlere, kadılara isyân etmeyeceklerine dâir yemîn ettirmiş ve bu toplantıdan sonra isyâncıları temizleme hareketine girişmişti.²¹⁰

1.1.4.3. Zorbaların Ortadan Kaldırılması

Sinan Paşa Köşkü'nde yapılan toplantıdan sonra Sultan IV. Murad, burada alınan kararlara karşı gelen kişilerin cezalandırılmalarını emretmişti. Bunun için Cafer Ağa ve Silâhdâr Ahmed Ağa'ya emir vermişti. Silâhdâr Ahmed Ağa buna karşı gelince Sultan IV. Murad, onun boynunu vurdurmuştu. Cafer Ağa ise bu yolda çalışacağını bildirmişti.²¹¹ Bu karardan sonra çok zaman geçmeden İstanbul'da Saka Mehmed, Gürcü Rıdvân, Cin Ali, Cadı Osman, Kumru adlı sipâhî zorbaları öldürülmüş ve cesetleri denize atılmıştı. Yemişçi Mustafa isimli zorba ortadan kaybolmuş, Salih Efendi isimindeki âsî Mısır'a, Bıçakçioğlu adındaki zorba Elbasan'a kaçmış ve Mahmut Ağaoğlu ile Sarı Mustafa adlı zorbalar izlerini kaybettirmişlerdi.²¹²

Anadolu'da hüküm süren Rum Mehmed'in vaktinde İstanbul'a gitmemesi için uyardığı Deli İlahi ve Deli İlahi'nin ölümünden sonra zor

²⁰⁷ İnalçık, *Devlet-i 'Aliyye*, s.212-213.

²⁰⁸ İnalçık, *Devlet-i 'Aliyye*, s.213.

²⁰⁹ Özcan, *IV. Murad*, s.74.

²¹⁰ Danişmend, *Osmanlı Tarihi*, s.355.

²¹¹ Cezar, *Osmanlı Tarihi*, s.1886.

²¹² Çabuk, *IV. Murad*, s.64.

kullanarak yerine geçen Dereli Halil gibi zorbabaşları da öldürülen kişiler arasında bulunmaktaydı. Solakoğlu adıyla anılan İlyas Paşa²¹³, Küçük Ahmed Paşa tarafından öldürülmüş²¹⁴ ve Küçük Ahmed Paşa'ya Şam Vâililiği verilmişti.²¹⁵ Ayrıca, Suriye'de bulunan zorba Ma'noğlu Fahreddin ile mücadele edip onu ele geçirmiş ve iki oğlu ile İstanbul'a göndermişti.²¹⁶ Daha sonra padişah, Revan seferi sırasında Bayram Paşa'ya gönderdiği bir emirle büyük oğlu Mesut ile birlikte Ma'noğlu Fahreddin'i öldürtmüştü.²¹⁷

Ayrıca, zorbalardan olan Çerkes Ali Ağa, Defterdâr Niğdeli Mustafa Paşa, Mahmud Ağaoğlu, Köse Ali, Feridun Efendi, Çalık Derviş, Baba Ömer, Rum Mehmed, Boynu İnceli Beği Hacı Ahmed ve oğlu Ömer de farklı zamanlarda öldürülmüştü.²¹⁸

1.2. Rum Mehmed Paşa (D. ? - Ö. 1633/1042)

Rum isminin kökeni Bizanslılara dayanmaktadır. ‘‘Roma’ya mensup, Romalı’’ anlamını taşımaktadır. Arap-İslâm kaynaklarında Romalılar, Bizanslılar ve İslâm topraklarında yaşayan Rumlar için kullanılmıştır.²¹⁹ Selçuklu ve Osmanlı Devleti’nde ise Rum kelimesi, coğrafi bir ad olarak ve bu coğrafyada bulunan insanları belirtmek amacıyla kullanılmıştır.²²⁰ Rum

²¹³ ‘‘Rum Mehmed Paşa, zorbabaşlarından biri olan İlyas Paşa’nın ölümünden sonra kendisine sığınan Kuleli Seferi kurtarabilmek için İstanbul’dan uzaklaştırarak Selanik’e gitmesini sağlamıştır. Ancak Şahâb Efendi adında biri ile tartışmış olduğundan dolayı onun tarafından İstanbul’a şikâyet edilerek yakalanmıştır. İstanbul’a getirildiğinde kötü muameleye mâruz kalmış ve padişahın emriyle öldürülmüştür. Daha sonra koynunda bir mektup olduğu anlaşılmış ve bu mektupta yazılanın bölge halkının ondan hoşnut olmasıyla ilgili olduğu görülmüştür. Böylece, Kuleli Sefer’in boş yere öldürüldüğü anlaşılmıştır (1633).’’ Naîmâ, *Naîmâ Tarihi*, C.III, s.291.

²¹⁴ Abdülkadir Özcan, ‘‘Küçük Ahmed Paşa’’, *DİA*, C.2, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1989, s.113-114.

²¹⁵ Naîmâ, *Naîmâ Tarihi*, C.III, s.141.

²¹⁶ Solak-zâde, *Solakzâde Tarihi*, s.533.

²¹⁷ Yücel ve Sevim, *Türkiye Tarihi*, s.76.

²¹⁸ Hammer, *Osmanlı İmparatorluğu*, s.155-157.

²¹⁹ Casim Avcı, ‘‘Rum’’, *DİA*, C.35, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2008, s.222.

²²⁰ Avcı, ‘‘Rum’’, s.225; Bkz. Salih Özbaran, *Bir Osmanlı Kimliği 14.Yüzyıllarda Rûm/Rûmî Aidiyet ve İmgeleri*, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2017, s.52-64; Cemal Kafadar, *Kendine Ait Bir Roma Diyar-ı Rum’da Kültürel Coğrafya ve Kimlik Üzerine*, İstanbul: Metis Yayınları, 2019, s.42-51.

Mehmed'in de yaşadığı coğrafi bölgenin Konya olmasından dolayı “Rum” lâkâbı ile anılmıştır.²²¹

Rum Mehmed, sözü geçer sipâhî²²² zorbalarından birisiydi.²²³ Eskişehir yakınlarında bulunan Keskin adlı köyden giderek Defterdâr Burak Ömer Efendi adlı kişiye hizmetkâr olmuştu.²²⁴ Daha sonra oradan ayrılarak Alaşehir²²⁵ tarafına gitmiş ve burada Alaşehir muhassıllığında²²⁶ bulunan Karakaşzâde Ömer Efendi'nin maiyetine girmişti.²²⁷ Fakat burada zâlimâne davranışlarda bulunmasından ve adam toplamaya çalışmasından dolayı Karakaşzâde Ömer Efendi onu azarlayıp kovmuştu. Ancak buna rağmen Rum Mehmed zorbalığını sürdürmeye devam etmişti.²²⁸

Yine Rum Mehmed'in, yukarıda da bahsedildiği üzere Sultan IV. Murad saltanatının ilk döneminde yaşanan bazı siyâsî olayların içerisinde adı geçmişti. Rum Mehmed, isyân başlatması sebebiyle Cennetoğlu'nu, diğer zorbalarla beraber Sadrazam Hâfız Ahmed Paşa'ya şikâyette bulunmuş ve Hâfız Ahmed Paşa'nın Şah Abbas'a karşı yapmış olduğu

²²¹ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C.III, 2.Kısım, s. 185-186.

²²² Sipâhî: “*Asker, anlamına gelmektedir. Kapı kulu süvârieleri içindeki gruba da sipâh denilmiştir. Bu kelime, Osmanlı Devleti'nde çeşitli grupları belirtmek için kullanılmıştır. Bu ocağın dışındaki timarlı askerî gruplar da bu isimle adlandırılmışlardır. Bu grup, Osmanlı ordusunun en kalabalık askerî grubu olmuştur.*” Erhan Afyoncu, “Sipâhî”, *DİA*, C.37, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009, s.258.

²²³ Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, s.1067.

²²⁴ Cezar, *Osmanlı Tarihi*, s.1890.

²²⁵ Alaşehir: “*Ege bölgesinin Ege bölümünde, Batı Anadolu'daki doğu-batı yönlü grabenlerden biri olan Gediz grabeninin doğu tarafında, kendi adı ile adlandırılan ova içerisinde bulunan bir ilçedir.*” Bkz. Mehmet Karakuyu ve Ali Özçağlar, “Alaşehir İlçesinin Tarımsal Yapısı ve Planlanmasına Dair Öneriler”, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, C.III, S.2 (2005), s.2.

²²⁶ Muhassıl: “*Tahsil edici mânâsında kullanılmıştır. Anadolu Selçukluları ve Osmanlı Devleti'nde bulunan bir görevlidir. Muhassıllar, Anadolu ve Rumeli bölgelerinde birçok vergi tarh ve tahsiliyle görevlendirilmişlerdir. Muhassıllar bu görevlerinin yanında idarî görevler de icra etmişlerdir. Genellikle büyük hasların, zeâmetlerin vergi gelirlerini toplamışlardır. Tahrîr defterlerinde görevli olarak kaydedilen bazı kimselerin “ilim tâhsil eden” talebeler olduğu ve vergi toplama ile ilgili bir görevi bulunmadığı ifade edilmiştir. Daha sonraları genellikle kendi bölgelerinden seçilen muhasıllar, buldukları bölgelerde nüfuzlu kişiler hâline gelmişlerdir. Yeni bir sosyal sınıfın ortaya çıkmasında etkili olmuştur. XVII. yüzyıldan itibaren bu görevlilerin niteliği değişmiş ve onlara birçok idarî yetkiler verilmiştir.*” Yücel Özkaya ve Ali Akyıldız, “Muhassıl”, *DİA*, C.31, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006, s.18.

²²⁷ Naîmâ, *Naîmâ Tarihi*, C.III, s.143.

²²⁸ Naîmâ, *Naîmâ Tarihi*, C.III, s.143.

Bağdad seferinde Dağlar Delisi Süleyman ve emsâli zorbarlarla birlikte kuşatmaya destek vermişti. Ayrıca Rum Mehmed, Sadrazam Hüsrev Paşa'nın Hemedan ve Bağdad seferine katılmış, bu seferde çeşitli olayların içinde bulunmuş, sorun çıkaran Ahmed Düzd adlı eşkiya ve ordusunun yakalanmasını sağlamıştı.

Rum Mehmed daha sonraki zamanlarda Konya'da yaşamaya başlamıştı. Rum Mehmed'in Konya'da bulunduğu bu dönemde Dağlar Delisi Süleyman²²⁹ zorbabaşların en önde geleniydi. Ondan sonraki önemli isim ise Rum Mehmed idi. Rum Mehmed, Konya'da iken yanında adam bulundurmakta hiç zorluk çekmemişti. Çünkü Rum Mehmed, hiçbir yükümlülükten kaçınmayarak yanında bulunan âsîlerin maddî ve manevî bütün ihtiyaçlarını karşılamıştı.²³⁰ Bunun karşılığı olarak da âsîler, "... *El-insânü abîdü'l ihsân...*"²³¹ sözünde olduğu gibi Rum Mehmed'e sâdık olmuşlar ve onu desteklemişlerdi.²³² Rum Mehmed bu şekilde ilerlemeye devam etmiş ve böylece Hüsrev Paşa zamanında sipâhî zorbabaşlarından biri olmuştu.²³³

Rum Mehmed, sadece Konya'da bulunan halka iyi davranmıştı. Kendisi sürekli Konya'da kaldığı için Konya civarında bulunan halka şiddet gösterilmesini istememişti.²³⁴ Fakat başka memleketlerde bulunan halka acımasızca davranmıştı. Örnek verilecek olursa Bağdad seferinin dönüşünde

²²⁹ Dağlar Delisi Süleyman: "*Faaliyet alanı olarak kendisine Karaman, Bozkır, Seydişehir ve Beyşehir'i seçmiştir. Bölgedeki sipâhî ve Celâlîlerin başı olup sözü dinlenen biri olmuştur. Bağdad Seferi'nde sadrazam hareket emrini verdiğiğinde askerler hareket emrini yerine getirmeye hazırlanırken Dağlar Delisi Süleyman kendi bölüğüne seslenmiştir ve onlara, "Bre falanlar! Nereye yürürsünüz? Osmanlı Bağdad'ı aldıktan sonra bir dahi size ne ihtiyaçları kalur? Cümlelerinizi kırmaları muhakkaktır. Size hizmet verüb, iltifat ettikleri Bağdad'ın fethi içündür."* demiştir. Böylece askerlerinin sefere dâhil olmalarını engellemiştir. Bağdad'ın alınamamasının sebebi olarak bu olay görülmüştür. Dağlar Delisi Süleyman ölünce yerine yeğeni Deli İlahi geçmiştir." Naîmâ, *Naîmâ Tarihi*, C.III, s.120.

²³⁰ Cezar, *Osmanlı Tarihi*, s.1890.

²³¹ "... İnsan ihsânın kuludur..." Bkz. Mustafa Çağrı, "İhsan", *DİA*, C.21, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000, s.546.

²³² Naîmâ, *Naîmâ Tarihi*, C.III, s.143.

²³³ Naîmâ, *Naîmâ Tarihi*, C.III, s.143.

²³⁴ Efkân Uzun, *XII. Yüzyıl Anadolu İsyânlarının Şehirlere Yayılması; Sosyal ve Ekonomik Hayata Etkisi (1630- 1655)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2008, s.97.

Diyarbakir’de Hüsrev Paşa tarafından hizmet dağıtılmış ve Rum Mehmed’e de Zile²³⁵ Voyvodalığı hizmeti verilmişti. Bu verilen makam ile oraya giden Rum Mehmed, burada zorbalığını göstermiş ve Zile halkına bir hayli kötü davranmıştı.²³⁶

Konya’da bulunduğu bu zamanlarda Rum Mehmed, Abaza Mehmed Paşa’ya karşı Konya’yı savunan sipâhî büyüklerinden vefât etmiş olan Kâtip Mustafa Çelebi’nin dul kalan karısı ile evlenmişti.²³⁷ Bin kadar adamı ile Kâtip Mustafa Çelebi’nin saray gibi olan evine yerleşmiş ve Konya’nın hâkimi olmuştu. Yine bu sıralarda Rum Mehmed, Kastamonu şehrinde “Bakır Küresi”²³⁸ madenlerinin hizmetini de ele geçirmiş ve adamlarından olan Oruç Gazi adındaki bir zâlimi Kastamonu Bakır Küresi hizmetine göndermişti. Uğursuz olarak adlandırılan Oruç Gazi, yetmiş seksen adamıyla bu bölgeye gelmiş ve halka zarar vererek pek çok mallarını zapt etmişti.²³⁹

Rum Mehmed, Konya’da büyük bir dîvân kurmuş, şikâyetçileri dinlemiş, hiçbir yetkisi olmadığı hâlde hükümet işlerine karışmıştı. Karaman Beylerbeyi’nin de Rum Mehmed’in yanında hiçbir hükmü kalmamıştı.²⁴⁰ Ortada başıboş kalan kim varsa sipâhî kılığında gelerek “... –Sipâhî düşkünyüm. El ân mahalde ulûfem çalındı...” dediğinde Rum Mehmed, o kişiye “... –Elem çekme! Gayretin bizimdir, kazancımız sizin gibi

²³⁵ Zile: “XVII. yüzyılda Karadeniz bölgesinde bulunan bir sancaktır. Daha sonra kazaya çevrilmiş ve ilçe olarak 1923 yılında Tokat’a bağlanmıştır.” Bkz. Tahir Sezen “Osmanlı Yer Adları”, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara, 2017, s.837.

²³⁶ Naîmâ, *Naîmâ Tarihi*, C.III, s.143.

²³⁷ Özcan, *IV. Murad*, s.65.

²³⁸ Bakır Küresi: “1461 yılında Osmanlı Devleti, Kastamonu ve Sinop’u egemenlik altına almıştır. Daha sonra Küre’de bulunan bakır madenini işletmeye başlamıştır. Osmanlı Devleti için XV. yüzyıl ikinci yarısında burada bulunan bakır madeninin önemi çok büyük olmuştur. Küre Ocakları, XVI. yüzyıl ilk yarısında duraksama yaşamış bu yüzyıl sonlarından itibaren önemini bir parça kaybetmiştir. XVII. yüzyıla gelindiğinde sadece Gümüşhane ve Küre’de bakır madeni üretilmiştir.” Bkz. Cevdet Yakupoğlu, “Kastamonu’nun Doğal Zenginliklerinden Küre Madenlerinin Tarihi Arka Planı”, *Kastamonu’nun Doğal Zenginlikleri Sempozyumu*, Kastamonu Üniversitesi 3 Mart Konferans Salonu, (16-17 Ekim 2012), Bildiriler Kitabı, 2005, s.39-42.

²³⁹ Naîmâ, *Naîmâ Tarihi*, C.III, s.143-144.

²⁴⁰ Ali Rıza Soyucak, *Konya ve Çevresinde Eşkîyalık Hareketleri (1640-1675)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 1997, s.53; Uzun, *XII. Yüzyıl Anadolu İsyânları*, s.97.

şehbâzlar içindir, Allah kerimdir, baba çorbasına kanâat edersen yanımızda kal!...” demiştir.²⁴¹ Rum Mehmed, ihtiyaç sahiplerinin durumuna göre gereksinimlerini karşılamış ve böylece onları kendisine âdetâ borçlu bırakarak bağlamıştı. Böyle bir kargaşa ortamında işsiz kalan genç kişiler Rum Mehmed’in yanında bulunup onun gücünden faydalanarak zorbalık yapmaya başlamışlardı.²⁴² Kayseri’de “Resm-i Çift”²⁴³ toplamakla görevli olan Kaplan Bey ve Abdullah Bey’lerin yaşamış olduğu olay, Rum Mehmed’den güç alarak eşkıyalık yapan kişiler hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlamaktadır. Bu görevliler vergi toplamak için Kayseri’ye geldiklerinde, Rum Mehmed’in âsîliğe devam ettiğini görmüşlerdi. Bu olaydan faydalanmak isteyen Mehmed Bey isimli eşkıya, yanındaki çapulcularla birlikte gece yarısı, vergi memurlarının bulunduğu bir yeri basarak yüklü miktarda kıymetli eşyaları almışlardı. Bununla birlikte halktan vergi olarak toplanan parayı da çalmışlardı. İlgili görevliler mahkemeye mürâcaat ederek meselenin soruşturulmasını talep etmişlerdi.²⁴⁴

Yine 1631 (1040) yılında diğer birçok Anadolu kentinde Rum Mehmed benzeri zorbabaşları buldukları bölgelerde hâkimiyetlerini tesis etmişlerdi.²⁴⁵ Bu kişilerden olan “Baba Ömer” denilen zorba Karahisar’ı istilâ etmişti. “Kınalıoğlu” Aydın iline, “Kör Ali” Eskişehir ve İnönü’ye, “Köse Şaban” İskilip’e ve bütün zorbalar Osmanlı ülkesine musallat olmuşlar ve her biri pek çok taraftar ile baş kaldırmıştı. Bu kişilerin hepsi padişaha sâdik bir kul olarak geçinmelerine rağmen birbiri ile anlaşarak Hüsrev Paşa gibi serdârı azletmeye sebep olanları ortadan kaldırıp Hüsrev Paşa’yı sadrazamlığa geri getirmeye kararlıydılar.²⁴⁶

²⁴¹ Altınay, *Zorbalar*, s.32.

²⁴² Naîmâ, *Naîmâ Tarihi*, C.III, s.77-78.

²⁴³ Resm-i Çift: “*Osmanlı Devleti’nde çiftçi olan kişilerin elinde bulundurduğu toprağın karşılığında ödemek zorunda olduğu vergiye denilmiştir.*” Feridun Emecen, “Çift Resmî”, *DİA*, C.8, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993, s.309-310.

²⁴⁴ Uzun, *XII. Yüzyıl Anadolu İsyânları*, s.97-98.

²⁴⁵ Uzun, *XII. Yüzyıl Anadolu İsyânları*, s.98.

²⁴⁶ Naîmâ, *Naîmâ Tarihi*, C.III, s.78.

1632 (1041) yılında ise Hâfız Ahmed Paşa vak'ası gerçekleşmişti.²⁴⁷ Saraya karşı yapılan isyânlar sonrasında bazı zorbabaşları İstanbul'da kalıp saltanat etrafından uzak kalmadan padişahın hareketlerini takip ederek istediklerini yaptırmışlardı. Sipâhî zorbalarından biri olan Osmanlı ordusuna hizmette bulunan ve yine 1632 (1041) senesinde gerçekleşen isyânın sonlarına doğru zorbalar arasında ön plana çıkarak yeni bir isyânın başlatılmasını engelleyen Köse Mehmed Ağa ile birlikte Rum Mehmed'in, İstanbul'da Sultan IV. Murad'ın tahtta kalmasını sağlamış olmaları nedeniyle birçok ihsânda bulunulmuştu. Ramazan ayı sonrasında ise bazı zorbabaşları İstanbul'da kalıp padişahın hareketlerini kontrol ederken Rum Mehmed, bir ay kadar sonra²⁴⁸ Konya'ya dönmüştü.²⁴⁹ Konya'ya geldiği zamanda “... –Hal'-i padişaha mâni' oldum...” diyerek kendisiyle övünmüştü.²⁵⁰ Konya'ya dönüşünün hemen ardından Rum Mehmed, Mevlevî Tarîkatı'nda seccâde-nişin²⁵¹ olan Mollazâde Şeyh Ebubekir Çelebi'ye biat edip, tekbirli külah giyerek Mevlevî Tarîkatı'na²⁵² girmişti. Bu sıralarda İstanbul'da ise sadrazam olarak Topal Receb Paşa bulunmaktaydı. Sultan IV. Murad, isyânı bastırılmış, âsîleri birer birer cezalandırmaya başlamıştı. Topal Receb Paşa, alacağı cezadan habersiz, Rum Mehmed ve emsâli zorbaları elinin altında bulundurma siyasetini takip etmişti.²⁵³

²⁴⁷ Naîmâ, *Naîmâ Tarihi*, C.III, s.143-144.

²⁴⁸ Cezar, *Osmanlı Tarihi*, s.1880.

²⁴⁹ Soyucak, *Eşkîyalık Hareketleri*, s.53.

²⁵⁰ Naîmâ, *Naîmâ Tarihi*, C.III, s.144; Altınay, *Zorbalar*, s.33.

²⁵¹ Seccâde-i Nişin: “Mevlana'nın seccâdesinde, makamında oturan kişidir.” Naîmâ, *Naîmâ Tarihi*, C.III, s.103.

²⁵² Mevlevî Tarîkatı: “Mevlânâ Celaleddîn-i Rûmî'ye dayandırılmış olan tarîkattır. IV. Murad, Revan seferine giderken Mevlâna türbesini ziyaret etmiş, Ebubekir Çelebi'ye hediyeler vermiştir. 1638'deki Bağdad seferi esnasında yine Konya'ya uğrayan padişaha ve yanındaki vezirlere Ebubekir tarafından hediyeler takdim edilmiştir.” Ş.Barihüda Tanrıkorur, “Mevleviyeye”, *DİA*, C.29, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004, s.468-475; Murat Akgündüz, “Mevlevilik ve Osmanlı Padişahları”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.XVIII, S.18 (2007), s.39-40.

²⁵³ Altınay, *Zorbalar*, s.33.

Rum Mehmed, Konya'ya döndüğü bu vakit diğer zorbabaşlarıyla irtibâta olmuştu. Bu zorbabaşlarından biri olan Deli İlahi²⁵⁴ daha öncesinde diğer zorbabaşlarının kendisini çağrılmalarına rağmen onlarla İstanbul'a gitmediğinden dolayı pişman olmuştu. Bu nedenle İstanbul'a ulûfesini almak amacıyla yönelmiş ve duymuş olduğu yağmalardan pay almak istemişti.²⁵⁵ Rum Mehmed, onun bu ahmaklığını görüp çekinmesini temin için haber göndermişti. “... –Şimdi İstanbul'da akrân ve emsâlden yokdur. Ortalık tenhâdır. Gitmesün. Mebâdâ ba'zı husûmu zuhûr idüb killet-i a'vân sebebinden müdâfa'aya kudret olmayub kendüye hatar ihtimâli vardır. Sonra cümlemizin ırzına kesr hâsıl olub zararı cümleye sirâyet eder. Elbette gitmesün. Şimdi mahalli değildir...”²⁵⁶ diyerek onu uyarılmış ve yolundan döndürmeye çalışmıştı. Fakat Deli İlahi, kibrinden ve tamahkârlığından “... –Rum Mehmed varub İstanbul'da işin görüb sağ gele de ben varmağa kadir olmayım! ...” diye cevap vermişti.²⁵⁷ Buradan Deli İlahi'nin, Rum Mehmed'in İstanbul'daki kazanımlarını görüp kendisinin de en az onun kadar bir menfaate sahip olmak istediği söylenebilir. Ayrıca Deli İlahi'nin, Rum Mehmed'in fesatlık yaptığını düşünmesinden ve Rum Mehmed'in kendisinin kazanmasına engel olmak istediğini zannetmesinden dolayı İstanbul'a gitmek gibi yanlış bir kararda bulunduğu görülmektedir. Deli İlahi, İstanbul'a geldiğinde beklediğini bulamamış ve zamanında zulmettiği

²⁵⁴ Deli İlahi: “Dağlar Delisi ölünce yerine, Seydişehir'i kendisine mesken tutan yeğeni Deli İlahi geçmiştir. Hâkim olduğu yerlerde bulunan halka yaptıkları amcasını da aratmıştır. Çeşitli bahaneler uydurup o bölgenin zenginlerini yakalattırıp zincire vurmuş ve paralarını alıp soymuştur. Bu kimselerin parası ile eşkıyaya ziyâfetler vermiştir. Ulemâdan bazıları, onun varlığından duydukları rahatsızlık sonucu evlerini terk etmişlerdir. Deli İlahi, kadırlara haber gönderip anlaşmazlık konusu olan meselelerde, kanuna ve şeriata uysun ya da uymasın dilediği gibi hüküm verdirtmiştir. Kendisine karşı gelenleri, bir şekilde etkisiz hâle getirmiş veya gizlice bir yerde idâm ettirmiştir. Bağdad'a sefer düzenlendiği sene Çerkes Ahmed Paşa Karaman Beylerbeyi idi. Kendi adına mütesellim olarak kimi gönderdiyse, hiç birisi eyâlete hakkıyla sahip olamamıştır. Çâresiz kalan Paşa, Deli İlahiye mürâcaat ederek: “Ben de senin, eyâlet de senin... Sefer üstü bize de harçlık lazımdır. Eyâletimiz mahsulünden ne hâsıl olursa insafınıza kailiz...” diye ondan medet istemek zorunda kalmıştır. Deli İlahi, Konya, Larende, Seydişehir, Beyşehir, Akşehir, Bozkır, Aksaray, Niğde, Konya Ereğlisi, Kayseri, Karapınar, Eski-il, ve İsaklı gibi şehirlerde reâyâyı canından bezdirmiştir. Devletin asıl vâlisi olan Beyşehir Sancağı beyi Nogay Paşa Oğlu Arslan Bey devre çıkmak istediğinde karşısında Deli İlahi'yi buluyordu: “gelmesin yoksa kırarım” diye tehdit ediliyordu. Bu zâlimden halk kendi tedbirsizliği sayesinde kurtulmuştur.” Uzun, XII. Yüzyıl Anadolu İsyanları, s.95-96.

²⁵⁵ Sertoğlu, IV. Murad, s.66.

²⁵⁶ Naîmâ, Naîmâ Tarihi, C.III, s.122-123; Altınay, Zorbalar, s.26.

²⁵⁷ Naîmâ, Naîmâ Tarihi, C.III, s.123; Altınay, Zorbalar, s.26.

gürûh tarafından öldürölmek istenmişti. Rum Mehmed'in de söylediği gibi o zamanda İstanbul'da sipâhîlerden kimse kalmadığından dolayı yalnız kalmış ve öldürölmüştü.²⁵⁸ Deli İlahi, Saka Mehmed ve Cin Ali zorba takımının öldürölmesinden sonra sağ kalan zorbalara, Rum Mehmed'in yanına sığınmışlardı.²⁵⁹ Kardeşliği Eskişehirli Kör Ali, Rum Ahmed, Nazlı Muslu ve Kürd Mehmed de onun yanına toplanmışlardı.²⁶⁰ Böyle bir kuvvet, İstanbul'u tehdit edebilirdi.²⁶¹

Deli İlahi ölünce Dereli Halil²⁶² zorla onun yerine geçmişti. İlahi Bey'in oğlu Hidayet, babasının adamlarından olan Sarı Mustafa, Şah Unsur Çavuşoğlu Süleyman, Nurullah ve diğer adamlarla hediyeler alıp Konya'ya gelerek Rum Mehmed'e sığınmışlardı. Rum Mehmed, getirilen hediyeleri kabul etmiş ve Deli İlahi'nin oğlu Hidayet'in amcası olduğunu söyleyerek onu koruma altına almıştı. Rum Mehmed, henüz kendisine Maraş Beylerbeyliği verilmediğinden Konya'da bulunmaktaydı. Yine bu zamanlarda zorbalara ortadan kaldırılmaya başlanmasından dolayı padişahın hışmından korkanlar da Rum Mehmed'e sığınmışlardı. Konya merkezine zorbalaraından Kara Yılan Oğulları, Sefer Bey, Hamza Bey ve bunlar gibi zorbalara hep birlikte Rum Mehmed ile birlik olmuşlardı. Bu kişiler, Maraş eyâletinin Rum Mehmed'e verilip Konya'dan ayrılmasına kadar aralarında olan ittifaklarını bozmamışlardı.

Rum Mehmed, Deli İlahi'nin oğlu Hidayet'in başına gelenleri (Dereli Halil'in, Deli İlahi'nin ölümünden sonra zorla onun hâkim olduğu yerleri ele geçirdiğini, malını ve mülkünü zapt ettiğini) mektupla İstanbul'a

²⁵⁸ Naîmâ, *Naîmâ Tarihi*, C.III, s.123-124; Çabuk, *IV. Murad*, s.65.

²⁵⁹ Naîmâ, *Naîmâ Tarihi*, C.III, s.144.

²⁶⁰ Meryem Şahin Sungur, *Osmanlı Devleti'nde Sultan Murad Dönemi Yenilik Hareketleri (1623-1640)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2002, s.137.

²⁶¹ Altınay, *Zorbalara*, s.34.

²⁶² Dereli Halil: "Sultan Ahmed dönemi taşkınlarından birisi olmuştur. Önceden kendisi ile barışmamış ve tartışma hâlinde olan "Bademli Hüseyin" isimli zorbayı eviyle birlikte yakıp intikam almıştı. Sonra kötülük ve şeytanlıktan vazgeçmiş gibi görünüp doğduğu yer olan Bozkır semtinde "Dere köyü" denilen köyde oturmuştur. Deli İlahi ile düşman olduğundan ondan çok çekinmiştir. Onun bu hâli Mustafa Naîmâ Efendi tarafından "akrepten korkan yılan" olarak tasvir edilmiştir. Deli İlahi ölünce Dereli Halil, Dere köyünden çıkmış ve Seydişehir'i istilâ edip Deli İlahi'nin yerine geçmiştir." Naîmâ, *Naîmâ Tarihi*, C.III, s.124; Soyucak, *Eşkıyalık Hareketleri*, s.54.

bildirmişti. Buna ek olarak Rum Mehmed, Deli İlahi'nin yaptıklarından oğlu Hidayet'in sorumlu olmadığını söyleyerek padişahın Hidayet'i affetmesini sağlamış ve onun hakkının geri alınması için aracılık etmişti. Padişah, bu sayede bir zorbanın daha azalacağını dile getirerek Bolvadin'de oturan Çerkes Ahmed Paşa'ya, Dereli Halil'in öldürülmesi için fermân buyurmuştu. Bunun üzerine Dereli Halil öldürülmüştü.²⁶³ Rum Mehmed'in bu istek ve hareketi saray tarafından bir iyilik olarak görülmüştü. Rum Mehmed, saraydan sürekli olarak müdârâ²⁶⁴ görmüştü.²⁶⁵

Anlaşıldığı üzere Rum Mehmed, Konya'da büyük bir nüfûza sahip olmuştu. Burada bulunan zorbalara ona sığınmışlardı.²⁶⁶ Konya'da bulunan diğer zorbabaşlarıyla da irtibâta olması nedeniyle yukarıda anlatılan sorunlarla karşılaşmıştı.

1632 (1041) yılında Rum Mehmed'in, Konya'ya dönüşünün ardından Mevlevî Tarîkatı'na girmiş olduğundan dolayı zorbalıktan çekildiği düşünülmüştü. Bu nedenle Rum Mehmed'e tarîkate girmesinden birkaç gün sonra²⁶⁷ kendisine, İstanbul'da iken Sultan IV. Murad'a yapmış olduğu iyiliği karşılığında Maraş eyâleti²⁶⁸ verilmişti.²⁶⁹ Diğer bir yoruma göre bu

²⁶³ Naîmâ, *Naîmâ Tarihi*, C.III, s.125-126; Soyucak, *Eşkîyalık Hareketleri*, s.54; Sertoğlu, *IV. Murad*, s.66.

²⁶⁴ Müdâra: “*Bir kimsenin kötülük yapmasından çekindiği bir kişiye karşı aşırıya kaçmadan güler yüz göstermesi ve iyi ilişkiler içerisinde bulunmaya çalışmasına denilmiştir.*” Mustafa Çağrıncı, “Müdârâ”, *DİA*, C.31, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006, s.460.

²⁶⁵ Altınay, *Zorbalılar*, s.33.

²⁶⁶ Altınay, *Zorbalılar*, s.33.

²⁶⁷ Naîmâ, *Naîmâ Tarihi*, C.III, s.144.

²⁶⁸ Maraş eyâleti: “*XVI. yüzyılın sonlarından başlayarak XVII. yüzyılın ilk çeyreğine kadar Maraş Beylerbeyliği'nin sancakları, Maraş, Malatya, Ayıntab, Samsad ve Kars-ı Maraş olmak üzere beş livâdan oluşmuştur. Daha sonra Samsad Sancağı kaldırılmış ve livâ sayısı dörde düşmüştür. Maraş bu dönemde bazı özellikleri nedeniyle zorbalık açısından çok önemli bir yer hâline gelmiştir. Maraş eyâleti, havza, sulak yaylaklara, kışlakları için uygun ovalara ve su kaynaklarına sahip olmuştur. Bunun yanında eyâletin çevresinde olan dağlar, zorbaların takip edilirken kaçıp kurtulduğu yer olmuştur. Maraş eyâletinin yollarının elverişli olması, idarî ve mâlî sistemi de zorbalılar için kolaylık sağlamıştır. Maraş eyâletinin bütün bu özellikleri ve burada bulunan aşiretler nedeniyle zorbalığın ortaya çıktığı ve yayılmaya başladığı söylenebilir.*” Mustafa Keskin ve Hasan Arslan, “Osmanlı Türkiyesi'nde Eşkîyalık Faaliyetlerini Önlemeye Yönelik Alınan Tedbirler ve Uygulanan Cezalara Dair Gözlemler: Maraş Eyâleti Örneği (1590-1750)”, *History Studies*, C.IV, S.Özel Sayı (2012), s.75; Süleyman Demirci ve Hasan Arslan, *Osmanlı Türkiyesi'nde Eşkîya, Devlet ve Siyaset*, Yalın Yayıncılık, İstanbul, 2012, s.19-24.

görevin sebebi, birtakım âsîlerle Konya'yı müdâfaa niyetinde olan Rum Mehmed'in, İstanbul'a yakın olması bir tehdit unsuru olabilme ihtimâlinden dolayı merkezden uzaklaştırılmasının gerektiği düşüncesi idi.²⁷⁰

Rum Mehmed Paşa, bu yeni görevini yerine getirmek amacıyla Konya'da tabl (davul), âlem (sancak) ve emirlik alâmetleri ile ayrılıp Maraş ve Elbistan'a²⁷¹ yönelerek, Ayıntab'a gitme kararı almıştı. Rum Mehmed Paşa'ya Maraş eyâleti tevcih edildiği sırada Deli Yusuf Paşa'ya²⁷² da Şam eyâleti verilmişti. Rum Mehmed Paşa, Maraş eyâletine gitmeye karar vermesinden birkaç gün önce Deli Yusuf Paşa, Şam eyâletine yönelmiş ve Karaman vilâyetine geldiğinde Rum Mehmed Paşa'nın Konya'yı müdâfaa niyetinde olduğunu görmüştü. Rum Mehmed Paşa, leventler arasında kavga olabileceğinden dolayı Deli Yusuf Paşa'ya gelmemesini söylemişti. Bu cevapla beraber Rum Mehmed Paşa, Deli Yusuf Paşa'nın Konya şehrine girmesini engellemişti. Deli Yusuf Paşa mecbûren Konya'ya uğramadan geçip gitmişti. Rum Mehmed Paşa ise kendisine sığınan kişilerle beraber Maraş'a gitmek için Konya'dan yola çıkmış ve Ayıntab'a gelmişti.²⁷³

Bu sırada Ayıntab'da bulunan Rum Mehmed Paşa, daha sonra Şam Vâliliği'ne getirilen Küçük Ahmed Paşa'yı²⁷⁴ da, Deli Yusuf Paşa ile ilgili

Süleyman Demirci ve Hasan Arslan, "Eşkıyalar ve Osmanlı Devleti: Maraş Eyâleti Örneğinde Devlet Görevlilerinin Eşkıyalık Faaliyetleri ve Bunların Merkez-Taşra Yazışmalarındaki Yansımaları (1590-1750), *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.16 (2012), s.49-50.

²⁶⁹ Cezar, *Osmanlı Tarihi*, s.1880.

²⁷⁰ Muhammet Ünlücan, *IV. Murad'ın İcraatları'nda Din ve Siyaset Etkeni*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2006, s.54.

²⁷¹ Elbistan: "Maraş eyâletinin ilçelerinden birisidir." Geniş bilgi için Bkz. İlyas Gökhan, "Maraş ve İlçelerinin İsimlerinin Oluşması", *Akdeniz'in Altın Kenti Kahramanmaraş*, T.C. Kahramanmaraş Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2014, s.17.

²⁷² Deli Yusuf Paşa: "Hüsrev Paşa tarafından yetiştirilmiş birisidir. Şam Beylerbeyliği kendisinden alınıp Küçük Ahmed Paşa'ya verildiğinde, bir fırsat bulup İstanbul'a gelmiştir. Zulümleri şikâyetlere yol açmıştır. Hüsrev Paşa'nın çıraklarından biri olması sebebiyle padişah kendisinden nefret etmiştir. Bir Ramazan gecesi saraya getirilip katledilmiştir." Naîmâ, *Naîmâ Tarihi*, C.III, s.145-146.

²⁷³ Naîmâ, *Naîmâ Tarihi*, C.III, s.144, Hasan Arslan, "Ali Paşa (Behisnili Baytaroğlu)", *Maraş Ansiklopedisi, Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi*, 2017, s.248.

²⁷⁴ Küçük Ahmed Paşa: "Askerlikten yetişmiş olan birisidir. Sultan IV. Murad zamanında devletin normale dönmesine ve düzenin sağlanmasında çok büyük katkısı olmuştur. Hâfiz

olan olayda olduğu gibi şehre girmesini engellemiştir. Küçük Ahmed Paşa Şam'a giderken Ayıntab şehrine uğramak istemiş, Rum Mehmed Paşa da korkuya kapılmış, zamanında Deli Yusuf Paşa'yı Konya'ya girmemesi için uyardığı gibi Küçük Ahmed Paşa'yı da Ayıntab şehrine girmemesi için²⁷⁵ “... –Uğramayasız şâyed ki fitne ola! ...” diyerek uyarıyordu. Rum Mehmed Paşa'nın iki paşayı da şehre sokmamasının nedeni, leventler arasında herhangi bir çatışmanın çıkması durumunda şehirlerin güvenliğinin tehlikeye gireceğinden korkması olduğu düşünülebilir ve bu nedenle Şam'a farklı zamanlarda vâli olarak tâyin edilen paşaların, uğramak istedikleri şehirlere girmesine mâni olduğu söylenebilir. Küçük Ahmed Paşa, Rum Mehmed Paşa'nın cevabı üzerine hiddetlenmiş ve İstanbul'a yazarak Rum Mehmed Paşa'nın ortadan kaldırılması için Behisnili Ali Bey'e emir verilmesini istemiştir.²⁷⁶ Bunun üzerine Behisnili Ali Bey²⁷⁷ bu göreve tâyin olmuştu. Doğu seferlerinde birçok hizmeti bulunan Rum Mehmed Paşa'nın öldürülmesinin istenildiği bu haber, Behisnili Ali Bey'e kimsenin haberi olmadan gönderilmişti.²⁷⁸

Behisnili Ali Bey'e padişah tarafından bir fermân gönderilmişti. “... –Alâ eyyi hâl Rum Mehmed'i yanında olan erâzil ile katl ve bertaraf eyliyesin...”²⁷⁹ diyerek tembih etmişti. Bu emirle beraber Behisnili Ali Bey Ayıntab yakınlarına gelmişti. Rum Mehmed Paşa bu haberdan tevahhuş

Ahmed Paşa'nın İran seferine katılmıştır. Sivas, Şam ve Anadolu Beylerbeyliği görevlerinde bulunmuştur. İlyas Paşa ayaklanmasını sona erdirmek için görevlendirilmiştir. Daha sonra tekrar Şam Beylerbeyliği'ne getirilmiştir. Ma'noğlu Fahreddin isyânını bastırarak Lübnan'da düzen sağlamıştır. 1635 yılında Erzurum Beylerbeyi yapılmış ve Sultan IV. Murad'ın Revan seferinde bulunmuştur. Musul'un korunması için görevlendirilmiş ancak bu görevde uzun süre kalamamıştır. İran'da yapılan savaşta Erdelan'da şehit edilmiştir.” Özcan, “Küçük Ahmed Paşa”, s.113-114.

²⁷⁵ Cezar, *Osmanlı Tarihi*, s.1890.

²⁷⁶ Naîmâ, *Naîmâ Tarihi*, C.III, s.144; Altınay, *Zorbalar*, s.34.

²⁷⁷ Behisnili Ali Bey: “Irak'ta İmam Musa (İmam Hüseyin) kasabasında Râfizilerle yapılan savaşta sayısız Kızılbaş'ı kılıçtan geçiren, cesareti ile tanınmış birisidir. Baytar oğlu olarak da bilinmektedir. Pek çok sancak ve eyâlette idarecilik yapmıştır. Sultan IV. Murad dönemi Osmanlı-İran savaşlarında devlet için çok yararlı hizmetler etmiştir. Sivas Beylerbeyi iken sipâhî zorbalarından olan Rum Mehmed'i öldürmek için görevlendirilmiştir.” Cezar, *Osmanlı Tarihi*, s.1880-1881; Arslan, “Ali Paşa”, s.248.

²⁷⁸ Demirci ve Arslan, *Eşkîya, Devlet ve Siyaset*, s.44.

²⁷⁹ Altınay, *Zorbalar*, s.34.

etmişti.²⁸⁰ Behisnili Ali Bey'in geleceğini haber alan Rum Mehmed Paşa ona "... –Eyâletime uğrama. Mebâdâ levend gavga iderler..." demiş ve onun gelmesini engellemek istemişti. Behisnili Ali Bey ona iki adamını göndermiş ve "... –Paşa karındaşımız elem çekmesün! Ben sıla-i rahm niyeti ile Bihisni'ye²⁸¹ gideyorum. Ve levandâtımı ben zabt iderim. Heman gendüler de zabt itsün..." demişti.²⁸² Rum Mehmed Paşa ise bu sözlere itibâr etmemiş, gönderilen iki adamı öldürmüş ve askerlerini hazırlamaya başlamıştı. Behisnili Ali Bey bu haberi alınca çok sinirlenmiş ve askerlerini tertip ederek Ayıntab'a saldırmıştı. İki taraf savaşmış ve her iki taraftan birçok kişi ölmüştü. Rum Mehmed Paşa iç kaleye sığınmıştı. Behisnili Ali Bey bu kaleyi kuşatmış ve vilâyet halkını padişahın fermânı olduğundan haberdar etmişti. Vilâyet halkı da ona katılınca kuşatma uzamıştı. Bu nedenle Rum Mehmed Paşa ve yanındaki zorbalardan sıkıntısı artmış, boyun eğip bağışlanmayı isteyerek dışarı çıkmışlardı.²⁸³ Behisnili Ali Bey, verilen emir üzerine Rum Mehmed Paşa'nın başını kesmiş ve yanındaki diğer zorbalardan kelleleriyle İstanbul'a göndermişti.²⁸⁴ Rum Mehmed Paşa'nın ölümü 1633 (1042) yılında Ayıntab'da gerçekleşmiştir.²⁸⁵ Ancak diğer bir kaynağa göre Rum Mehmed Paşa, Saka Mehmed ve diğerlerinin vefâtından sonra aynı sene içinde Maraş'ta ölmüştür.²⁸⁶ Rum Mehmed Paşa'nın ölümünden sonra ise Maraş eyâleti, Rum Mehmed Paşa'dan boşalınca Behisnili Ali Bey'e

²⁸⁰ Altınay, *Zorbalar*, s.34.

²⁸¹ Behisni (Bihisni): "Adıyaman'ın Besni ilçeli merkez ilçesinin batı tarafındadır. Besni, Yıldırım Bayezid saltanatında Osmanlı Devleti'nin egemenliğine girmiş, 1402'de yapılan Ankara Savaşı'nda Mısır Memlûkluları tarafından zapt edilmiştir. 1516 yılında tekrar Osmanlı Devleti'nin egemenliğine girmiştir. 1530 yılında Malatya sancağına bağlanmıştır. Daha sonra sırasıyla Diyarbekir, Harput, Malatya ve Gaziantep'e bağlı kalmıştır. 1933 yılında yeniden Malatya'ya bağlanmıştır. 1954 yılında Adıyaman'ın il olması sonucunda onun bir ilçesi olmuştur." Bkz. Selahattin Kenger, *190 Numaralı Besni (Behisni) Kazası Osmanlı Şer'iyeye Mahkemesi Kayıtlarının 118–236 Sahifelerinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (Hicri 1313-1315/ Miladi: 1896-1897)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş 2006, s.19-20.

²⁸² Altınay, *Zorbalar*, s.34.

²⁸³ Naîmâ, *Naîmâ Tarihi*, C.III, s.144.

²⁸⁴ Sertoğlu, *IV. Murad*, s.67.

²⁸⁵ Naîmâ, *Naîmâ Tarihi*, C.III, s.144.

²⁸⁶ Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, s. 1067.

verilmişti. Behisnili Ali Bey, 20 Şubat 1633 (10 Şaban 1042) tarihinde Maraş Beylerbeyi olmuştu.²⁸⁷

Rum Mehmed Paşa'nın öldürülme sebebi ile ilgili olarak Sultan IV. Murad'ın, zorbabaşlarının çoğundan kurtulduğu ancak Rum Mehmed Paşa'nın kendisine olan yardımından dolayı onu hemen yok etmediği, bu nedenle ona ilk önce Maraş Beylerbeyliği'ni verdiği ve daha sonrasında onu öldürtmek için emir verdiği şeklinde bir yorum bulunmaktadır.²⁸⁸ Ancak bu yorumun doğru olmadığı yani Sultan IV. Murad'ın başlangıçta Rum Mehmed Paşa'yı öldürme gibi bir düşüncesinin bulunmadığı, Rum Mehmed Paşa'nın eski arkadaşlarından olan bazı zorbabaşlarının kendisine sığınması ve bazı devlet adamlarına itâat etmemesi gibi öldürülme sebeplerinin olmasından anlaşılmaktadır. Rum Mehmed Paşa, Küçük Ahmed Paşa'nın şikâyeti üzerine öldürülüp, Maraş Beylerbeyliği²⁸⁹ görevine son verilmişti.²⁹⁰

Sultan IV. Murad'ın, Rum Mehmed Paşa'yı ortadan kaldırması sipâhî zorbaları için felâketin başlangıcı olmuş ve Rum Mehmed Paşa'nın öldürülmesi ile etrafına toplanan zorbalar da dağılmıştı. Böylece sipâhî isyânlarının tekrar etme ihtimâli ortadan kalkmıştı.²⁹¹ Ancak Rum Mehmed Paşa'ya bağlı olan zorbalar, onun ölümünün ardından bir süre daha etrafa zarar vermeye devam etmişti. Sadrazam Tabanıyassı Mehmed Paşa, Konya'ya vardığında Rum Mehmed Paşa'nın ölümü nedeniyle ortada

²⁸⁷ Arslan, “Ali Paşa”, s.248.

²⁸⁸ Altınay, *Zorbalar*, s.34.

²⁸⁹ Maraş Beylerbeyliği: “*Maraş Beylerbeyliği farklı bir görevlerde bulunan kişilerin atanabildiği bir makam olmuştur. Sarayda yetişen ve padişaha bağlı olan kişiler, yeniçeri ocağından gelen kişiler ve aynı zamanda sınır bölgelerinde yapmış oldukları görevde başarı sağlayan kişiler bu hizmete atanabilmektedir. Göreve gelen kişilerin ortalama bir yıl ya da bir yıldan daha az bu görevde kaldığı tahmin edilmiştir. Tespit edilebildiği kadarıyla Rum Mehmed Paşa, 1632-1633 yılları içerisinde bu görevde bulunmuştur.*” Bkz. Faruk Söylemez, “Yeni Çağda Maraş (1522-1789)”, *Akdeniz'in Altın Kenti Kahramanmaraş*, T.C. Kahramanmaraş Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2014, s.47.

²⁹⁰ Arslan, “Ali Paşa”, s.248.

²⁹¹ Altınay, *Zorbalar*, s.35.

kalmış adamlarından Yırık Hasan ve Gürcü Ali Ağa adlı iki bozguncuyu yakalayıp öldürmüştü.²⁹²

Öte yandan yine Rum Mehmed Paşa'nın ölümünün ardından muhalledât defteri hazırlanmış (Bkz. Ek 1, Ek 2)²⁹³ ve onun yakınında bulunan birtakım kişilerle ilgili olarak bazı olaylar yaşanmıştı. Bu olaylardan biri, Yüzdepaşa kadısına ve Zile Voyvodası Ken'ân'dan, Rum Mehmed'in adamlarından olan Arslan, Kılıç Çavuş ve Halil adlı kişilerin yaptıkları zorbalıklardan dolayı hemen yakalanması, suçlarının araştırılıp adil olarak yargılanmaları ve sonucunun İstanbul'a bildirilmesinin istenmesiydi. Bir diğeri, önceden Rum Mehmed Paşa'nın yardımcısı olarak bilinen Mehmed adlı sipâhînin Sarây-ı Âmire kethüdâsı Ahmed'in kardeşinin çiftliğini basıp zulmetmesinden dolayı Mihaliç kazası mutasarrıfından İstanbul'a gönderilmesinin istenmesiydi (Bkz. Ek 3).²⁹⁴ Görüldüğü üzere Rum Mehmed Paşa öldürülmüş olsa da sağlığında ona bağlı olan bazı adamlarının zorbalıklarını devam ettirdikleri anlaşılmaktadır. Bu olaylardan başka, Elbistan ve tevâbi²⁹⁵ mukataasının kırk üç senesinde Rum Mehmed Paşa tarafından ele geçirilmesi üzerine kırk dört senesinde kendisine verilmesi hakkında Nuh Sultan dilekçe vermiş ve bu isteğinin yerine getirilmesi için Haleb Defterdârı Süleyman emir vermişti (Bkz. Ek 4).²⁹⁶ Bundan başka, maktûl zorba Rum Mehmed'in yardımcısı Mehmed ve kardeşi Derviş'in Mihaliç'teki Hundi ve kızı Hadice Hatun Vakfı Mütevellîğini zapt etmelerinden dolayı ortaya çıkan anlaşmazlığın yerinde

²⁹² Naîmâ, *Naîmâ Tarihi*, C.III, s.172.

²⁹³ BOA, Maliyeden Müdevver Defteri (MAD.d), no. 7324, s.255-277 (Şevval 1042 /Nisan 1633).

²⁹⁴ Fatma Kaytaç, *88 No'lu Mühimme Defteri (Transkripsiyon Ve Özet)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2006, s. 18-20, 115.

²⁹⁵ Tevâbi': "Bir merkeze bağlı olan yerler anlamına gelmektedir." Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, s.446; Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, s.1099.

²⁹⁶ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İbnülemin Mâlîye (İE. ML.), no.11 (00954/002) (H.25 Zilkâde 1042/3 Haziran 1633).

mahkemece görülmesi ve kimin haklı olduğunun Âsitâne-i Sa'âdet'e arz edilmesi hakkında bir olay yaşanmıştı (Bkz. Ek 5).²⁹⁷

²⁹⁷ BOA, Dîvân-ı Hümâyûn Sicillatı Mühimme Defterleri (A.DVNS.MHM.d), no.91 s.25 (16 Rebülevvel 1056/2 Mayıs 1646).

2. BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ'NDE MUHALLEFÂT-MÜSÂDERE UYGULAMALARI VE RUM MEHMED PAŞA'NIN MUHALLEFÂT DEFTERİ

2.1. Osmanlı Devleti'nde Muhallefât ve Müsâdere Uygulamaları

2.1.1. Muhallefât Kavramı ve İçeriği

Muhallefât kelime anlamıyla “geride kalan, geriye bırakılan” demektir. Bu kelime, “muhallef” sözcüğünün çoğulu durumundadır. Muhallefâtın, belgelerde tereke (terike), metrûkat olarak da isimlendirildiği görülmektedir.²⁹⁸ Osmanlı Devleti'nde hukuk alanında kullanılan bu terim, ölen kişilerin geride bıraktıkları mal ve eşyalarını kastetmektedir. Konu olan mal ve eşyaların belirlenmesi ve paylaşılması görevi kadılar tarafından yapılırdı. Zaman içerisinde mîrâsın paylaşılması görevi kadılara bağlı olarak görev yapan kassâm adı verilen memur kimselere verilmişti.²⁹⁹ Askeri olmayan kesimin mîrâs paylaşırma görevini kadı tarafından yaptırması ise isteğe bağlı olmuştu. Kadı denilen görevli sadece mîrâşçılar istiyorsa veya mîrâşçılar arasında küçük gruplar bulunuyorsa mîrâsın paylaşılması işine karışabilirdi. Askerî zümreye ait olan muhallefâtların kaydedilmesi ise zorunluydu. Bu nedenle Osmanlı Devleti'nde kaydedilen muhallefâtların çoğu askerlere ait olmuştur.³⁰⁰

Muhallefât, kişinin vefâtının hemen ardından mal varlığının belirlenmesiyle başlardı. Kaydedilen maldan ölen kişinin defnedilmesi ve kefenlenmesi (techiz ve tekfin) masrafları karşılanırdı. Bununla birlikte, ölen kişinin borçları varsa bu borçlar mallarından karşılanırdı. Eğer malları kişinin borçlarını tamamen karşılayamıyorsa alacaklılar muhallefâtın kendi

²⁹⁸ Özçelik, “Köse Mehmed Ağa”, s.287; Kürşat Çelik, “Mısır Beylerbeyi Hayır Bey'in Muhallefâtı (1517-1522)”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.XXXIII, S.55 (2014), s.163.

²⁹⁹ Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, s.399; Hayreddin Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, C.I, İstanbul: İz Yayıncılık, 1978, s.373.

³⁰⁰ Geniş bilgi için Bkz. Ahmet Tabakoğlu, *Gerileme Dönemine Girerken Osmanlı Maliyesi*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1985, s.295-297; Ahmet Mumcu, *Osmanlı Devleti'nde Siyaseten Katl*, Ankara: Birey ve Toplum Yayınları, 1985, s.146-162.

payları oranında hak sahibi olurdu. Yine bu arada ölen kişinin vasiyetleri yerine getirilirdi. Kalan mallar ise mîrâsçılara pay edilirdi.³⁰¹

Vefât eden kişilerin ardında bıraktığı taşınır ve taşınmaz malları, borç, vasiyet, hibe (bağış) gibi hak ve kullanımları ayrıntılarıyla kaydedilirdi. Bu defterlerde ölen kişinin ardından kayıtlar tutulurdu. Sırasıyla, kişinin ait olduğu toplum kökenleri, medeni hâlleri ve aile yapıları, sosyal statüsü, meslek ve devlet kademesindeki görevleri hakkında bilgiler verilirdi. Muhallefât hukûkî yönden de bazı bilgiler bulundurmaktaydı. Bunlar; muhallefât sahibi olan kişinin adı, lâkabı, yaptığı görevi, kişinin babasının adı, bulunduğu mahalle, köy veya şehir ve bunların yanında nasıl vefat ettiği hakkındaki bilgilerdi. Muhallefât kayıtlarında kişinin mîrâsçıları arasında varsa eşi, çocukları, annesi, babası, erkek-kız kardeşleri ve diğer mîrâsçılar adlarıyla beraber yazılırdı. Yaşı küçük olan mîrâsçı çocuklar “sağir” veya “sağire” ismiyle kaydedilirdi. Köle olan kimseler ise “İbn-i Abdullah” veya “Bint-i Abdullah” şeklinde kaydedilirdi.³⁰²

Muhallefât defteri dört bölümden oluşurdu. Birinci bölümde ölen kişinin kimliği, lâkabı, ait olduğu grup, yaptığı mesleği, yaşadığı yer, öldüğü yer, ne şekilde öldüğü (harpte şehit olma, denizde boğulma, hastanede vb.), vefât tarihi ve mîrâsçıların kimler olduğundan bahsedilirdi.³⁰³ Ölen kişinin mîrâsçıları olmadığında Beytûlmâl Emîni muhallefâta el koyardı. Son olarak muhallefâtın sayımı ve kıymetlendirilmesi yapıp geriye kalan malların defterlere geçirildiği tarih yazılırdı.³⁰⁴

Muhallefâtın ikinci kısmında geriye kalan mal ve eşyalar ayrıntılı bir şekilde yazılırdı. Mîrâs bırakılan mal ve eşyalar tek tek sıralandırılırdı. Bilirkişi tarafından bu malların alt tarafına akçe değeri yazılırdı. Bu eşyaların yazılmasında herhangi bir kural bulunmamasına rağmen genellikle, kitap (İlk önce Kur’an-ı Kerim yazılarak başlanır) ile başlanırdı.

³⁰¹ Tahsin Özcan, “Muhallefât”, *DİA*, C.30, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2005, s.406.

³⁰² Said Öztürk, *Askeri Kassama Ait Onyedinci Asır İstanbul Tereke Defterleri (Sosyoekonomik Tahlil)*, İstanbul: OSAV, 1995, s. 27.

³⁰³ Özcan, “Muhallefât”, s.406.

³⁰⁴ Öztürk, *İstanbul Tereke Defterleri*, s.76; Özcan, “Muhallefât”, s.406.

Daha sonra gayr-ı menkûl mallar olan tarla, menzil, ağıldamı, oda, yağhâne, yahudihâne, meyhâne, dükkân, han, fırın, karlık, hamam, yalı, mahzen, değirmen, kahvehâne, bağ, arsa, bahçe yazılırdı. Bunların sonrasında giyecek, kumaş, ev eşyaları, mutfak eşyaları, gıda malzemeleri, yazı malzemeleri, alet-edevat, ziynet eşyaları, silâh, silâh takımı, binek hayvanları, sığır, yük, köleler kaydedilirdi. Yine bunların yanı sıra nakitler, alacaklar, dağınık hâlde bulunan mallar sıralanırdı. Muhallefâtta bulunan bütün mal ve eşyaların yazılmasından sonra “cem‘an yekûn” yazılarak bir çizgi çekilip toplam tutarlar yazılırdı.³⁰⁵

Üçüncü kısımda ise vefât eden kişinin borçlarının kime ne kadar olduğu yazılırdı. Borç kaynakları genel olarak vakıflar, esnaf, şâhıslar, duyûn-ı müteferrik (kaynağı belirtilmeyen borçlar), avâriz-ı mahalle borçları ve mehir borçlarıydı.³⁰⁶ Muhallefâtın dağıtılması hususunda ortaya çıkan masraflar (resm-i kısmet, kassâmiye, kâtibiye, dellâliye, hammâliye, muhamminiye, didebâniye, ihzâriye, müjdeganiye, ücret-i kadem, techiz tekfin) ve bu masrafların kıymeti hesaplanıp muhallefâtın yekûnundan çıkarılırdı. Mîrâşçılara veya beytûlmâle ne kadar kalacağı açıklanırdı. Bazı ölen kişinin borçları terekede bıraktığı mallardan daha fazla çıkmaktaydı. Böyle bir durumda muhallefâtın taksimi “gurema tarıkı” denilen bir nisbî dağıtım ile yapılırdı.³⁰⁷ Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde yapılan düzenlemeye göre ölen kişinin ilk önce devlete olan borçları ödenmiştir. Daha sonra alacaklıların borçları ödenmiştir.³⁰⁸

Son bölüm olan dördüncü bölümde ise mîrâşçılardan her bir kişinin mîrâstan alacağı payın oranı belirlenirdi. Bundan sonra mîrâşçının payına düşen malın nakit değeri hesaplanırdı.³⁰⁹ Yine mîrâşçıların belirlenen ölçüler çerçevesinde paylaşacakları ya da devlet hazînesine kalacak olan miktar kaydedilirdi. Vârişlere ya da devlet hazînesine kalan mallar tespit edilirdi. Eğer gider kalemlerinden geriye kalan bir şey olursa bu “sahnu’l-

³⁰⁵ Öztürk, *İstanbul Tereke Defterleri*, s.77; Özcan, “Muhallefât”, s.406.

³⁰⁶ Öztürk, *İstanbul Tereke Defterleri*, s.218.

³⁰⁷ Öztürk, *İstanbul Tereke Defterleri*, s.77.

³⁰⁸ Özcan, “Muhallefât”, s.406.

³⁰⁹ Özcan, “Muhallefât”, s.406.

bakî” olarak yazılırdı. Bu yazılan kısım mîrâstan geriye kalanı oluştururdu.³¹⁰

2.1.2. Osmanlı Hukuku Açısından Müsâdere Süreci

Müsâdere, Arapça “meydana çıkma, olma” anlamındaki ‘sudûr’ kelimesinin “mufâale” kalıbıdır.³¹¹ Genel olarak, kişinin maddi varlığının tamamına belli kurallar içerisinde devlet tarafından son verilmesine denilmiştir.³¹² Müsâderelerin hepsi hukuka uygun hareket edilerek yapıldı. Osmanlı hukukçuları müsâdere uygulamalarının gerekçesini Sügdi, Serahsi, Tarsusi ve İbn Nuceym adlı Hanefî hukukçuların fetvâlarına dayandırıyorlardı. Hanefî hukukçu olan Tarsusi, müsâdere uygulamasının zenginlere karşı uygulanabileceğini söylemiştir. Bunun nedeni kişinin zenginleşmesinin, onun rüşvet aldığı bir delili olarak görülmesiydi.³¹³

Müsâdere sistemi, Abbasi, Gazneli ve Anadolu Selçuklular’da uygulanmıştı.³¹⁴ Osmanlı Devleti’nde ise kuruluştan itibaren olmasına rağmen, Fâtih Sultan Mehmed saltanatından başlayarak, Tanzimat Fermânı’nın ilân edilmesine kadar ortalama dört asır sürmüş ve bu süre boyunca farklı biçimlerde uygulanmıştı.³¹⁵ Malı ilk müsâdere edilen devlet adamı ise Çandarlı Halil Paşa olmuştu.³¹⁶

³¹⁰ Öztürk, *İstanbul Tereke Defterleri*, s.77.

³¹¹ Mehmet Ali Ünal, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Müsâdere”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S.49 (1987), s.95; Muallim Naci, *Lügat-i Naci*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1995, s.785; Mahmud Esad Kalıpçı, *Klasik Dönem Osmanlı Hukukunda Müsâdere Kurumu*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2013, s.7; Kemal Günler, “Türk Ceza Hukukunda Müsâdere”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.XVIII, S.3 (2014), s.850-851.

³¹² Cengiz Tomar, “Müsâdere”, *DİA*, C.32, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006, s.67.

³¹³ Abdullah Bay, “Sultan, Ulemâ ve Hukuk: Ulemânın Müsâdere Uygulamasına Muhallefâtı”, *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.XVII, S.17 (2018), s.5.

³¹⁴ Tomar, “Müsâdere”, s.65-67.

³¹⁵ Tuncay Ögün, “Osmanlılar’da Müsâdere Usulü”, *DİA*, C.32, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006, s.67.

³¹⁶ Tomar, “Müsâdere”, s.67; Mensure Öztürk, *XIX. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Müsâdere Usulünde: Aledar Mustafa Paşa Örneği*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir 2016, s.34; Fatma Şensoy, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Mâlî Yönetim Denetim ve Soruşturma, Bir Müsâdere Örneği”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, S.78 (2018), s.60.

Fâtih Sultan Mehmed öncesi müsâdere sistemi ile Fâtih Sultan Mehmed sonrasında yapılan müsâdere sistemi arasında farklılıklar bulunmaktaydı. Fâtih Sultan Mehmed'e gelinceye kadar Osmanlı padişahlarında müsâdere fikri yer almamış ve keyfî müsâderelere izin verilmemişti. Durumun bu şekilde olduğu, XVII. ve XVIII. yüzyıl dönemindeki devlet adamlarının kendi zamanlarındaki uygulamalardan yakınmış olmalarından ve müsâdere sisteminin kuruluş yıllarındaki gibi olmasını istemelerinden anlaşılmaktadır.³¹⁷ Müsâdere, ilk zamanlarda devlet malını haksız yollarla kendisine alan isyâncılar ile ilgili tatbik edilen bir ceza biçimiyken zamanla merkezî yönetim için siyâsî ve iktisadî olarak yarar sağlayan bir araç hâline gelmiştir.³¹⁸

Bu sistemin birinci aşamasında kişinin menkûl ve gayrimenkûl malları belirlenip güvenliği sağlanırdı. İkinci aşamasında ise mallarının tamamı mübâşir tarafından kontrol edilerek deftere kaydedilirdi. Bu görevler yerine getirildikten sonra hazırlanan defterler İstanbul'a gönderilir ve İstanbul'dan gelen habere göre hareket edilirdi.³¹⁹

Müsâdere sisteminde kişinin ölmesi, öldürülmesi ya da firar etmesi sonucunda mallarına el koyulurdu. Bu sistemde süreç, kişinin malları İstanbul'da bulunuyorsa hemen, taşrada bulunuyorsa bu haberin İstanbul'da öğrenilmesinden sonra sultanın fermânı ile başlardı. Fakat bu fermândan önce bazı bölgelerde bulunan idarecilerin, taşradaki ölüm olaylarının ardından, bir emri veya görevi icra ediyormuş gibi, duruma el koyup ilgili kişinin ya da onunla ilgisi olan kişilerin evlerini mühürlemiş olduğu da görüldü.³²⁰ Padişah, mallarını müsâdere ettireceği kişi taşrada bulunuyorsa önce oranın vâli, sancakbeyi, kadı, yeniçeri zâbitleri gibi görevlilerine fermân gönderip sürecin başlamasını sağlardı. Bu süreç, malları müsâdere ettirilecek olan kişinin, yakalanması, cezasının verilmesi veya kişinin

³¹⁷ Ünal, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Müsâdere", s.97-98,100.

³¹⁸ Ögün, "Osmanlılar'da Müsâdere", s.67., Sevgi Gül Akyılmaz, "Osmanlı Devleti'nde Yönetici Sınıf Açısından Müsâdere Uygulaması", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.XII, S.1-2 (2008), s.392.

³¹⁹ Cahit Telci, "Osmanlı Devletinde 18.Yüzyılda Muhallefât ve Müsâdere Süreci", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C.XXII, S.2 (2007), s.145.

³²⁰ Telci, "Muhallefât ve Müsâdere Süreci", s.149.

İstanbul'a gönderilmesi benzeri konuları da içerebilirdi.³²¹ Kişi eğer eceli ile öldüyse bu süreç kişinin mallarının sayımı ve kaydedilmesi ile bölgede satılması, kalan bir bölümünün de İstanbul'a gönderilmesi ile son bulurdu. Doğrudan tahrîr işi için mübâşir görevlendirilirdi. Bununla birlikte bölgenin kadısına bilgi verilir ve mübâşir ile kadı beraber çalışırdı. Taşradan haber gelmeden önce kişinin evi, sarayı, hazînesi vs. mühürlenmiş olurdu.

Müsâdere olup biten bir durum değil, bir süreçti. Bu süreçte mübâşirin en önemli görevi mîrâsçılar tarafından saklanan eşyaları ya da ölünün hayattayken sakladığı eşyaları bulup ortaya çıkarmak ve özenle bunların sayımını yapmaktı. Mübâşirin görevi sayımın bitmesiyle tamamlanmazdı. İlgili kişinin muhallefâtının süreci bitirilene kadar devam ederdi. Bunun gereği olarak, deftere kaydedilen mallardan bölgede satılacak olan malların satılması, satılan eşyaların defterlerinin hazırlanması, değeriyle beraber İstanbul'a gönderilmesi ve hazîneye gönderilmesi gereken eşyalar ile İstanbul'da satılması gereken eşyaların bütün işlemlerinden mübâşir sorumlu bulunmaktaydı.³²²

Muhallefâtın yapılmasında ilk sırada yer alan görevli olan mübâşirler genellikle Dergâh-ı Âli Kapıcıbaşlarından³²³ seçilirdi. Bunun yanı sıra Rûznâmçe-i Evvel³²⁴, Silâhşoran-ı Hâssa³²⁵, Hâcegân-ı Dîvân-ı Hümâyun³²⁶, Gedikliyan-ı Dergâh-ı Âli³²⁷ gibi görevlilerden de seçildiği

³²¹ Telci, "Muhallefât ve Müsâdere Süreci", s.150.

³²² Telci, "Muhallefât ve Müsâdere Süreci", s.151-152.

³²³ Dergâh-ı Âli Kapıcıbaşları: "Padişah sarayı kapıcıları anlamında kullanılmıştır. Yine aynı anlama gelen "Ser bevâbîn-i Dergâh-ı Âli" adı ile anılmışlardır. Görevleri sarayın Bâb-ı Hümâyun ile orta kapısını beklemek olmuştur." Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I, s.426.

³²⁴ Rûznâmçe-i Evvel: "Hazînedeki gelir ve gider işlemlerinin kaydedildiği deftere denilmiştir. Hazînenin tüm işlemlerini yapan kaleme "Rûznâmçe-i Evvel (Büyük Rûznâmçe Kalemi)" denilmiştir." Erhan Afyoncu, "Rûznâmçe", *DİA*, C.35, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2008, s.276.

³²⁵ Silâhşoran-ı Hâssa: "Silâhşor, Yeniçeri Ocağı zâbitlerinin bir takımını ifâde etmektedir. Silâhla ilgili işlerle uğraşan, muhtelif silahları kullanmakta ustalaşmış kişilere denilmiştir." Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C.III, s.226.

³²⁶ Hâcegân-ı Dîvân-ı Hümâyun: "Hâce (hoca) kelimesinin çoğulu şeklindedir. Hâcegân-ı Dîvân-ı Hümâyun, Dîvân-ı Hümâyun kâtiplerini ifâde etmek için kullanılmıştır." Mehmet İpşirli, "Hâcegân", *DİA*, C.14, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996, s.430.

olurdu. Mübâşirin başkanlığında Başbâki Kulu³²⁸, Çavuşlar Kâtibi³²⁹, Muhasebe-i Evvel³³⁰, Maliye Tezkerecisi³³¹ gibi kişiler, İstanbul'da malların mühürlenmesi ve İstanbul'da satılması gibi görevlerde bulunurlardı. Bahçe ve çiftliklere bostancılar³³² tâyin edilirdi. Çiftlik muhallefâtın önemli bir bölümünü oluşturuyorsa oraya “Çiftlik-i Hümâyûn” adıyla bir görevli getirilirdi.

Muhallefâtın sayımına mühürler kırılarak başlanırdı. Sayım sürecinde kadı ve temsilcisi de bulunurdu. Ayrıca bilirkişi (dellâl³³³, ehl-i hibre³³⁴) malların cinslerini tespit eder ve değerinin anlaşılmasını sağlardı. Her köyde bilirkişinin bulunması pek mümkün olmaması sebebiyle mübâşirin bir diğer görevi de çeşitli eşyalar ve kumaşları biliyor olmasıydı. Mal ve eşyaların

³²⁷ Gedikliyan-ı Dergâh-ı Âli: “*Padişah sarayında genel kadro sahibi olan görevlilere denilmiştir.*” Abdülkadir Özcan, “Gedikli”, *DİA*, C.13, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996, s.548.

³²⁸ Başbâki Kulu: “*Osmanlı Devleti'nde defterdârlığa bağlı olup yoklama ve vergi bakayasını hâsıl etmede görevli âmire denilmiştir.*” Feridun Emecen, “Başbâki Kulu”, *DİA*, C.5, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992, s.126.

³²⁹ Çavuşlar Kâtibi: “*Dîvân çavuşlarının âmirine denilmiştir. Kanun kurallarına göre verilmiş olan parasal ve bedeni olarak cezaların infazını denetlemiştir.*” Pakalın, *Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I, s.339.

³³⁰ Muhâsebe-i Evvel: “*XVI. yüzyılda merkezde Hazîne-i Âmire'ye bağlı olarak Anadolu ve Rumeli muhasebecileri ile bu görevlilerin yardımcıları bulunmaktaydı. XVII. yüzyılda Rumeli muhasebecisi önem kazanmış ve ‘Muhâsebe-i Evvel’ ya da ‘Başmuhasebeci’ olarak isimlendirilmiştir.*” Feridun Emecen, “Başmuhasebe Kalemi”, *DİA*, C.5, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992, s.133.

³³¹ Tezkereci (Tezkireci): “*Dîvân-ı Hümâyûn'un yazı işleriyle ilgilenen memura denilmiştir. Başlangıçta bir tezkireci ve ona bağlı olan birkaç kâtip bulunmuştur. Daha sonra ‘Tezkire-i Evvel’ ve ‘Tezkire-i Sani’ adlarıyla iki tezkireci olmuştur. Dîvân toplantılarında büyük tezkireci olarak da isimlendirilen ‘Tezkire-i Evvel’ kişinin görevleri, sadrazamın önünde ayak üzerinde durarak arzuhâlleri okumak ve gereken yerlere göndermek olmuştur.*” Pakalın, *Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, III, s.491.

³³² Bostancı: “*Saraylar ve kasırların bekçiliğini yapan kişiye denilmiştir. Bu kişilere ‘bostancıyan-ı hâssa’ adı da verilmiştir. Devşirme sistemiyle bu göreve getirilmişlerdir. Saraylar ve câmilerin inşaatı için gerekli malzemeyi, bu görevliler bulup getirmişlerdir. Yine sarayın odun ihtiyacını karşılamak amacıyla İzmit'ten odun taşıyan kadırgalarda kürekçilik yapmışlardır.*” Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I, s.239.

³³³ Dellâl: “*Bir haberi dolaşarak halka duyuran ya da satılacak olan bir malın alım satımına aracılık yaparak pazarlığı sonuçlandıran kişiye denilmiştir.*” Yusuf Halaçoğlu, “Dellâl”, *DİA*, C.9, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994, s.145.

³³⁴ Ehl-i hibre: “*Bu tâbir, ‘Ehl-i vukuf’ olarak da kullanılmıştır. Hukûkî anlaşmazlık ve kanıtla ilgili bir konuda özel ve teknik bilgi gerektiği zamanlarda uzmanlığına başvuru olan üçüncü kişi veya kişileri ifâde etmiştir. Osmanlı hukukunda bilirkişi anlamında kullanılmıştır.*” Ali Şafak, “Ehl-i vukuf”, *DİA*, C.10, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994, s.531-532.

sayımı buldukları yerde yapılırdı.³³⁵ Toprak altına ve duvar içine saklanan eşyalar hariç olmak üzere odadaki, sepetteki, sandıktaki, torbadaki vb. yerlerdeki eşyalar olarak kaydedilirdi.³³⁶ Bu sayede eşyaların rahatça sayılması ve eşya kaybının olmaması sağlanırdı.³³⁷ Bununla beraber ölüm gibi bir kötü olayın arkasından kişinin mallarının peşine düşülmesi pek hoş karşılanacak durum olmadığından gergin bir ortamın olmasına sebep olurdu. Saklanılan malların olabileceği düşünülerek gizli oda ve mahzenler aranırdı. Bu arama, mal ve eşyanın bulunması için bir yerlerin kazılması şeklinde değil, mal sahibi kişinin yakınlarının tehdit yoluyla sorgulanması ile yapılırdı.³³⁸ Müsâdere esnasında mal sahibi kişinin yakınlarından bazıları gözaltına alınabilirdi. Malların ortaya çıkartılmasındaki asıl zorluk ise malları müsâdere edilecek kişinin servetini murâbaha³³⁹, mudârebe³⁴⁰, ortaklık vb. şekillerde işletmiş olmasıydı. Yine mübâşir ile malları müsâdere edilecek kişinin mîrâşçıları arasında da birtakım sorunlar yaşanabilirdi. Mal sahibi kişinin mîrâsında hak sahibi olan akrabaları olurdu. Bazı zamanlarda malın aslında söz edilen muhalledât sahibi kişiye ait olduğu ancak çeşitli nedenlerle iddia sahibi kişilere geçtiği belirlenebilirdi. Bunlara ek olarak müsâdere sürecinde borçlar ve alacaklar da önemli bir yer tutardı. Mal sahibi kişinin borçları tespit edilip ödenir, alacakları da tespit edilir ve toplanması sağlanırdı. XVII. ve XVIII. yüzyılda devlet tarafından ilk önce borç ve alacak gibi kişisel işlere bakılırdı. Sonrasında devlete kalan mallar hazîneye konulurdu.

³³⁵ Telci, “Muhalledât ve Müsâdere Süreci”, s.153-154.

³³⁶ Özçelik, “Köse Mehmed Ağa”, s.289.

³³⁷ Telci, “Muhalledât ve Müsâdere Süreci”, s.154.

³³⁸ Mehmet Karataş, “18-19. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti’nde Bazı Müsâdere Uygulamaları”, *OTAM*, S.19 (2006), s.225-226; Sevgi Gül Akyılmaz, “Müsâdere Uygulaması”, s.409-410.

³³⁹ Murâbaha: “*Alış fiyatı veya mâliyet üzerine belli bir kâr ilâvesiyle yapılan bir tür güvene dayalı satış sözleşmesi anlamında kullanılan İslâm hukuku terimidir.*” İbrahim Kâfi Dönmez, “Murâbaha”, *DİA*, C.31, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006, s.148.

³⁴⁰ Mudârebe: “*Kâr paylaşımı esâsına dayanan emek-sermâye ortaklığı anlamında kullanılan İslâm hukuku terimidir.*” Cengiz Kallek, “Mudârebe”, *DİA*, C.30, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2005, s.359.

Muhallefâtın sayımı yapılp bütün servet tespit edildikten sonra, muhallefât ile ilgili olarak çeşitli kararlar verilebilirdi. Devlet tarafından mallar müsâdere edilebilir, belli bir bedele bağlanarak vâriislere bırakılabilir veya muhallefâtın zapt etmeye degecek kıymeti yok ise bedel istemeksizin vâriislere bırakılabilirdi. Bazı zamanlarda özel olarak nakit hazîneye aktarılırken geriye kalan eşyalar vâriislere bırakılabilirdi.³⁴¹

Eğer sayımı yapılan muhallefâtın müsâdere edilmesi kararlaştırılmışsa ara sıra malların İstanbul'a nakledilmesi veya bulunduğu yerde açık artırma satılarak kıymetlerinin İstanbul'da bulunan hazîneye aktarılması istenebilirdi.³⁴² İstanbul'a gönderilen asıl defterde kırmızı mürekkeple beraber üzerlerine mim harfî eklenen malların iç hazîneye aktarılması talep edilebilirdi. Yine İstanbul'a nakledilen eşyalardan bir bölümünün burada müzâyede ile satılması istenebilirdi. Devlet tarafından taşrada müsâdere edilmiş olan mal veya eşyanın İstanbul'a getirilmesi ya da getirilmemesi hakkında hüküm verilirken bir konuya çok dikkat edilirdi. Bu konu, bir mal veya eşyanın devlet hazînesine aktarılmadan satılacak olması hâlinde bu mal veya eşyanın kıymetinin taşıma masrafına değıyor olup olmasıydı. Mal veya eşyanın taşınmasında seçilen yol ise duruma göre bazen deniz yolu bazen de karayolu olurdu.³⁴³

Müsâdere uzun bir süreç olduğundan dolayı mallarla ilgili olan tüm işlemler için birbirinden farklı defterler tutulurdu. Müsâdere sürecindeki ilk defter, "Muhallefât Defteri"dir. Muhallefât defteri, malı müsâdere edilen kişinin evi, sarayı vb. mahallerde, mübâşir aracılığıyla kaydedilen, bilirkişi tarafından târifi yapılan unsurlardan oluşurdu. Bu defter İstanbul'a gönderilirdi. Defter incelenip İstanbul'daki protokole kaydedildikten sonra muhallefâtla ilgili yapılması gerekenler mübâşire bildirilir ve defter tekrar mübâşire gönderilirdi. Mübâşir, bölgede satılacak mallarla İstanbul'a nakledilecek malları birbirinden farklı defterlere kaydederdi. Bölgede elden çıkarılan malların yazılı olduğu defter, satıştan sağlanan parayla birlikte İstanbul'a gönderilirdi. Muhallefâtta bulunan bazı mallar, İstanbul'a

³⁴¹ Telci, "Muhallefât ve Müsâdere Süreci", s.155-160.

³⁴² Karataş, "Müsâdere Uygulamaları", s.226.

³⁴³ Telci, "Muhallefât ve Müsâdere Süreci", s.161.

nakledilerek orada müzâyede ile satılabilirdi ve bunun için de başka bir defter tutulurdu. Yine muhaleffât üzerindeki iddialara dayanarak temessük³⁴⁴ karşılığında verilen eşyalar için de ayrı defterler tutulurdu.³⁴⁵ Bazı zamanlarda muhaleffâtta bulunan borçlar ve alacaklar, gayrimenkûller ve aylık kira gelirleri, az veya çok olmasına bağlı olarak toplu şekilde ya da birbirinden farklı defterlere kaydedilirdi. Bu birbirinden farklı defterlerin sıralanması ve müsâdere işleminin tamamlanmasında tatbik³⁴⁶ meselesinin çok büyük önemi bulunurdu. Fûrûht (satış) defteri ile çeşitli yerlere teslimi yapılan malların senetlerinin toplamı, esâs defter olan muhaleffât defteri ile aynı değerlere sahip olmalıydı. Bu senetler aynı olmazsa muhaleffâtta eksik ortaya çıkmakta ve bu durumda mübâşir sorumlu tutulmaktaydı. Mübâşir bu sorumluluktan kurtulmak amacıyla kanunsuz olarak müsâdere edilecek mallara el koyan ayân, eşrâf ya da vâlden temessük almaktaydı.³⁴⁷

Osmanlılar'da müsâdere süreci, mâlî bir uygulama olmasıyla beraber dönemin idari yapısında iyi uygulanan bir sistem olmuştur. Ancak buna rağmen çok büyük sıkıntılar da doğurduğu görülmüştür.³⁴⁸

2.1.3. Muhaleffâtın ve Muhaleffât Kayıtlarının Önemi

Muhaleffât defterleri³⁴⁹ Türk iktisâdî, ictimai ve kültürü hakkında bilgiler vermektedir. Bu defterlerde ölen kişinin geride bıraktığı mal ve eşyalarının kaydı yapılmaktadır. Muhaleffât defterlerinde kaydedilmiş olan giyim, kuşam ve ev eşyaları başta olmak üzere sahip olduğu diğer eşyaların çeşitliliği, sayısı ve değeri, kişinin veya ailenin sosyal, ekonomik ve kültürel

³⁴⁴ Temessük: “*Borç verilmesi veya ödenmesi, bir şeyin tesliminin yapılması ya da bir şeyin teslim alınması hususlarında karşıda bulunan kişilere verilen belgedir.*” Mübahat S. Kütükoğlu, “Temessük”, *DİA*, C.40, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011, s.413.

³⁴⁵ Öztürk, *Osmanlı Müsâdere Usulü*, s.73-74.

³⁴⁶ Tatbik: “*Osmanlı Devleti'nin muhasebe sisteminde kullanılmıştır. Her çeşit hesaplama işleminde yararlanılmıştır. Tatbik, matematik işlemlerinde ise sağlama olarak adlandırılan işleme denilmiştir.*” Telci, “Muhaleffât ve Müsâdere Süreci”, s.163.

³⁴⁷ Telci, “Muhaleffât ve Müsâdere Süreci”, s.163.

³⁴⁸ Telci, “Muhaleffât ve Müsâdere Süreci”, s.164.

³⁴⁹ Muhaleffât defterleri hakkında Bkz. Halil İnalcık, “15. Asır Türkiye İktisadi ve İctimai Tarihi Kaynakları”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C.XV S.1-4 (1953-1954), s.51-75; Ömer Lütfü Barkan, “Edirne Kassamı'na Ait Tereke Defterleri (1545-1659)”, *Belgeler*, C.III, S.5-6 (1966), s.1-6; Hüseyin Özdeğer, *1463-1640 Yılları Bursa Şehri Tereke Defterleri*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Rektörlük Yayınları, 1988.

hususları hakkında bilgi verdiği gibi dünya görüşü ve hayat tarzını da yansıtmaktadır. Böylece kişinin düşünceleri ve davranışları hakkında da tahmin yürütülebilmektedir.

Osmanlı Devleti'nde toplumsal yapının belirlenmesinde, demografik yapısının ve aile yapısının bilinmesini sağlamaktadır. Muhallefât defterlerinde tereke sahiplerinin medeni hâlleri, mîrâşçıların olup olmadığı, varsa kimlerden meydana geldiği, menşeleri ile ilgili bilgiler, meslek, görev ve unvan gibi kişinin toplumdaki yerinin ve görevinin tanımlanmasına ilişkin verilerle dönemin toplumsal yapısı ile ilgili bilgiler vermektedir.³⁵⁰

Muhallefât defterleri ölen kişiye ait olan geliri değil, ölen kişinin toplam servetini belirtmektedir. Ancak servet ile gelir arasındaki ilişki dönüşümlü olduğundan servetin artmasının gelire olumlu etkisi olmuş, gelirin artması ise servetleri doğurmuştur. Dolayısıyla servet, kişisel gelir ve refahın arasında yoğun bir bağlantı olduğu görülmektedir.³⁵¹

Muhallefât defterleri, bahsi geçen dönem ve bölgelerdeki esnaf, çiftçi, tüccâr, çeşitli kademelerdeki devlet hizmeti gören sosyal gruplar arasındaki servet dağılımı ve unsurlarını içermektedir. Bundan başka dönemin kültür ve hayatı, kullanılan aletleri, sanat kolları, sınaî malzemeleri, elit insanların kullandığı eşyalar hakkında bilgi edinilmesi mümkün olmuştur. Ayrıca, üretim araçları ve kapasiteleri, tarım işletmelerin teşkilâtı, kredi şekilleri, ticârî usûl ve münâsebetleri hakkında bilgiler vermektedir. Bütün bu servetle ilgili olan unsurların pek çoğunun bulunduğu yer ve tarihindeki piyasa değeri tespiti ile piyasada cârî para cins ve değerleri, para tarihi konusunun aydınlatılmasına katkı sağlamaktadır. Görüldüğü üzere muhallefât defterleri, sayısal bilgiler de içermektedir.³⁵²

Osmanlı Devleti'nde muhallefât uygulamasının ilk örneklerine XVI. yüzyılda rastlanmaktadır. Bu uygulama, ilk zamanlarda kabul edilen kurallarının korunmasıyla giderek daha iyi duruma gelmiştir. Muhallefât uygulamasının daha iyi duruma gelmesini sağlayan bir diğer önemli konu

³⁵⁰ Öztürk, *İstanbul Tereke Defterleri*, s.12.

³⁵¹ Öztürk, *İstanbul Tereke Defterleri*, s.13.

³⁵² Öztürk, *İstanbul Tereke Defterleri*, s.27-28.

ise beş yüz yıl boyunca merdiven yöntemi³⁵³ denilen devlet muhasebesinde kullanılan yönteminin benimsenmiş olmasıdır.³⁵⁴

Muhallefât sistemi hukuk açısından iki sebeple önemlidir. Bunlardan birincisi, muhallefâtta hak sahibi olan eş, çocuklar ve diğer vârislerin hisselerinin İslâm hukukuna göre yüzyıllarca korunmasının sağlanmasıdır. İkinci önemli sebep ise kadı başkanlığında yürütülen muhallefât sürecinde görevli bulunan kadı, kassâm, kâtip ve dellâliye gibi kimselerin değişmeden görevlerini yüzyıllarca devam ettirmiş olmalarıdır.³⁵⁵

2.2. Rum Mehmed Paşa'nın Muhallefât Defterinin İncelenmesi

İncelenen muhallefât defteri, Başbakanlık Osmanlı Arşivi, 7324 numaralı Maliyeden Müdevver Defteri'nin³⁵⁶ 255-277 sayfaları arasında yer almaktadır. Bu muhallefât defteri, 1042 yılı Şevval ayına (Nisan 1633) aittir. "Hesâb Oluna" başlığı kısmında Abdurrâhman oğlu Rum Mehmed Paşa'nın hayattayken sahip olduğu bütün menkûl (nakit para, eşya, giysi vb.) ve gayri menkûl malları (odalar, ahırlar, saray, çeşme, değirmen vb.) kaydedilmiştir. Bu defter ile Behisnili Ali Bey tarafından öldürülen Rum Mehmed Paşa'nın hayatı boyunca biriktirmiş olduğu serveti hakkında bilgi sahibi olunabilmektedir.

Osmanlı Devleti'nde üst düzey bir görev almış olan Rum Mehmed Paşa'nın muhallefâtına göz atıldığında mal varlığının zenginliği dikkat çekmektedir. Rum Mehmed Paşa, Maraş Beylerbeyliği görevinde bulunması sebebiyle önemli devlet görevlilerinden birisi hâline gelmişti. Bu sebeple kıyafetlerinin, askerî malzemelerinin, câriye ve kölelerinin bulunması

³⁵³ Merdiven Yöntemi: "Bu yöntem birçok devlet tarafından kullanılmıştır. Mâlî işlemlerle ilgili olan asıl meblağın yazılması ve asıl meblağı oluşturan meblağların alt alta yazılması, merdiven basamağı şeklinde tanzim edilmesi bu adla anılmasına sebep olmuştur." Oğuzhan Aydemir ve Mehmet Erkan, "Merdiven Kayıt Yöntemi ve Günümüz Muhasebe Sistemi", *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S.1 (2011), s.114.

³⁵⁴ Fâtiş Coşkun Ertaş ve Bülent Şişman, "XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Osmanlı'da Tereke Uygulaması ve Muhasebesi-Sosyo-Ekonomik Yapıya ve Miras Hukukuna Etkileri", *Muhasebe ve Finans Araştırmaları Dergisi*, S.4, (2013), s.200.

³⁵⁵ Ertaş ve Şişman, "Tereke Uygulaması", s.200.

³⁵⁶ Maliyeden Müdevver Defterler: "1945'te Maliye Bakanlığı'ndan Osmanlı Arşivi'ne devredilen defterlerdir. Çoğunluğu mali konularla ilgili olan defterlerdir." Uğur Ünal, *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, İstanbul: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2017, s.266.

olağan bir hâldir. Diğer devlet görevlileri gibi bulunduğu yerde güçlü görünmek zorunda olması nedeniyle yaşam biçimi ve standardı iyi durumda olmuştur. Paşa'nın zenginliğini gösteren bu muhallefât defteri, diğer muhallefât defterlerinde olduğu gibi bu dönemin ekonomik, sosyal, kültürel özelliklerini yansıtmaktadır.

2.2.1. Menkûl Mallar

Genel olarak muhallefât defterleri belirli bir düzene sahip olduğundan dolayı muhallefâta bulunan mallar genellikle sandık, sepet veya çuval vb. yerlerdeki mallar olarak kaydedilmesine rağmen, Rum Mehmed Paşa'nın muhallefâtında bu duruma rastlanmamaktadır. Muhallefâta kaydedilen mal ve eşyalara bakıldığında Rum Mehmed Paşa'nın muhallefâtında genellikle aynı türden eşyalar bir arada tutularak tasnif edilmiştir. Genel olarak menkûl malları; kumaşları ve giyim eşyaları, ev eşyaları, mutfak eşyaları, hayvan cinsleri ve köleler şeklinde gruplandırılmıştır. Ayrıca Paşa'nın muhallefâtında Kur'an-ı Kerim dâhil olmak üzere hiçbir kitabın bulunmaması kendisinin muhtemelen okuryazar olmadığına işaret etmektedir.

Rum Mehmed Paşa'nın giyim eşyaları içerisinde, çeşitli kürk ve postların önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Rum Mehmed Paşa'nın muhallefâtında samur, sincap, havranî, çilkafa³⁵⁷ kürkleri ve vaşak, sansar³⁵⁸ gibi postları bulunmaktadır. Yine kürklü giysiler ve kumaşları vardır. Paşa'nın bu dönemde kürklere bu kadar ilgi duyması, soğuk kış şartlarına karşı kendisini korumak istemesi ve belli bir sosyal zümreye ait olmasıyla ilgili olmalıdır.³⁵⁹

Rum Mehmed Paşa'nın eşyaları arasında bulunan kumaşlar ve bu kumaşlardan yapılan giysiler gündelik hayatın ayrılmaz bir parçası olmuş ve bunun yanı sıra kumaşlar, ticâret malzemesi olarak da kullanılmıştır. Paşa'ya ait bu kumaşların bir kısmı isimlerini üretildiği memleketten, bir kısmı ise renginden almaktadır. Paşa'ya ait olan kumaşlar ve bu

³⁵⁷ Çilkafa: “Kurt ve tilkilerin ensesinden yapılan kürktür.” Levent Kuru, *29 Numaralı Edirne Şer'îye Sicili*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne 2006, s.62.

³⁵⁸ Zerdâvâ: “Derisinden kürk yapılabilen bir cins hayvandır.” Kuru, *Şer'îye Sicili*, s.69.

³⁵⁹ Özçelik, “Köse Mehmed Ağa”, s.299.

kumaşlardan yapılan giysiler arasında “siyah çuka³⁶⁰, kırmızı çuka, menekşe çuka, pars çuka, dohavi çuka, nohudi çuka” bulunmaktadır. İnce kumaştan yapılan bir çeşit şalvar olan “kırmızı çakşır”³⁶¹, genellikle ipekli kumaştan yapılan “elmasî atlas³⁶² kaftan³⁶³, beyaz kemha³⁶⁴ kaftan, kırmızı kadife³⁶⁵ kaftan, yeveli hâre³⁶⁶ kaftan, beyaz kemha kaftan” muhallefâtta yer almaktadır. Bu giysilerin yanı sıra muhallefâtta, kaftan da denilen feracenin “yeşil ferace³⁶⁷ kürklü, siyah çuka muvahhidi, siyah ferace, mor çuka ferace, siyah çuka ferace, kırmızı muhayyer maluta” çeşitleri bulunmaktadır. Bu giysilerden başka “sîm kuşak önlüğü”, ‘iplik-i alaca’, “kırmızı muhayyer”, “penbe renk Pârsî”, “kırmızı çuka şalvar”, şalvarı ya da torba gibi şeylerin ağzını büzmek için bunlara geçirilen bağ olan “dor uçkur”, “yeşil makdem kuşak”, “mor kemha” eşyaları vardır. “Hamam gömleği”, “keten çarşaf”, “peştamal-i Mısırî, peştamal ma’a makrame³⁶⁸ abdest, peştamal-i Selanikî” ve “abdest makramesi, kahve makramesi” eşyaları da bulunmaktadır. Bu eşyalardan başka “Yeşil atlas zıbın³⁶⁹, mor

³⁶⁰ Çuka (Çuha): “Yünden yapılmış bir tür kumaştır.” Kuru, *Şer’iye Sicili*, s.62.

³⁶¹ Reşad Ekrem Koçu, *Türk Giyim, Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, Ankara: Sümerbank Yayınları, 1967, s.59-61.

³⁶² Atlas: “Avrupa’da saten adı verilen en eski ipekli dokuma tekniğine denilmiştir. İpek kumaşının parlaklığını en iyi gösteren kumaş çeşidi olmuştur. XIV. ve XV. yüzyıllarda ipek dokuyan tüm ülkeler atlas dokumaya başlamışlardır. Osmanlılar XVII. yüzyıla kadar bu dokumayı kullanmayı başka ülkelerden temin etmişlerdir. Daha sonra Bursa, İstanbul, Alaşehir ve Maraş’ta dokunmuştur.” Kevser Gürcan Yardımcı, “Osmanlı Dönemi Dokuma Sanatı Ürünlerinden Örnekler”, *International Journal of Cultural and Social Studies*, C.II, S.1 (2016), s.231.

³⁶³ Kaftan, “Osmanlı Devleti’nde başta gelen, ödül yerine geçen bir üst giysisi olmuş ve Batı saraylarındaki madalya ile eş tutulmuştur.” Nurhan Atasoy, “Kaftan”, *DİA*, C.Ek-1, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2016, s.711.

³⁶⁴ Kemha: “Arşiv belgelerinde çatma ve kadife kumaşlarıyla beraber adı çok sık geçmektedir. Özellikle kaftan yapılırken kullanılan ipekli kumaş türüne denilmiştir.” Yardımcı, “Dokuma Sanatı”, s.228.

³⁶⁵ Kadife: “Kemhanın yanında en çok kullanılan, parlak ve yumuşak olan kumaşa denilmiştir.” Yardımcı, “Dokuma Sanatı”, s.230.

³⁶⁶ Hare: “Mermer gibi dalgalı kumaştır.” Kuru, *Şer’iye Sicili*, s.64.

³⁶⁷ Ferace: “Osmanlı Devleti’nde XV. yüzyıl sonundan devletin yıkılışına dek kullanılmıştır. Hem erkekler hem de kadınlar tarafından giyilen üst giysisine denilmiştir.” Hülya Tezcan, “Ferace”, *DİA*, C.12, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995, s.349-350.

³⁶⁸ Makrame: “Dikdörtgen biçiminde olup iki tarafı işlemeli ve kullanıldığı yere göre adlandırılan örtüye denilmiştir.” Kuru, *Şer’iye Sicili*, s.65.

³⁶⁹ Zıbın: “Kışın esvab altına giyilen kolsuz pamuklu yelektir.” Kuru, *Şer’iye Sicili*, s.69.

anteri (entari) zıbın, kırmızı darayiî (kumaş cinsi) zıbın”, “siyah kapama³⁷⁰”, “keten bezi³⁷¹”, “Yanbolu kebesi³⁷²”, ve bir nevi merasim kürkü olarak adlandırılan “kapaniçe³⁷³” eşyaları bulunmaktadır. Ek olarak, sepilendikten sonra boyanıp cilalanmış deri olan “sahtiyan”, bir deri çeşidi olan “göderi” ve “köhne gömlek” vardır. “Yan keçesi³⁷⁴ Mentешеvi, keçe cedide orta Mentешеvi, keçe-i Selanik mâ’î, keçe yan Selanikî, keçe-i yan Selanikî, keçe-i orta-i Selanik, keçe-i orta küçük Selanik, keçe-i Selanik köhne, keçe-i yan Mentеше” kumaşları bulunmaktadır. Bunlardan başka, “beyaz bogâsi³⁷⁵”, “köhne şal³⁷⁶”, “tülbent³⁷⁷”, “Acem kumaşı münakkaş”, “Mâ’î münakkaş kumaş” ve “Çerkesî” gibi eşyalar da yer almaktadır. Zırhın kola geçirilen parçası olan “kolçak”, sarı atlas ve turuncu atlas çeşitli “zırh yelek” ise Rum Mehmed Paşa’nın savaşlarda bedenini koruyan malzemeler olmuştur. Yine eşyaları arasında sarık yani “tülbent bürgü” ve Osmanlı döneminde giyilmiş olan pamuktan yapılan, üzerine sarık dolanan, bu muhallefâtta da kırmızı çuka ve kırmızı kadife çeşitleri olan erkek başlığı olarak bilinen “kavuk³⁷⁸” bulunmaktadır.

³⁷⁰ Kapama: “*Astara benzeyen bir cins kumaştır.*” Kuru, *Şer’iye Sicili*, s.64.

³⁷¹ Bez: “*Neredeyse her bölgede bulunmaktadır. Günlük ihtiyaçları karşılamak amacıyla üretilmiştir. Genellikle üretildikleri yerin ismini alan bir pamuklu dokuma türüdür.*” Yardımcı, “*Dokuma Sanatı*”, s.223.

³⁷² Kebe: “*Tüylü bir cins kalın keçedir.*” Kuru, *Şer’iye Sicili*, s.68.

³⁷³ Kuru, *Şer’iye Sicili*, s.64; Atasoy, “Kaftan”, s.711.

³⁷⁴ Keçe: “*Yapağı ya da keçi kılından olan dokuma yapılmadan sadece dövülerek üretilen kalın kumaşa denilmiştir. Bu kumaş, umumiyetle giyen kimsenin sınıf veya rütbesinin göstergesi olmuştur.*” Deniz Çeliker, “Geçmişten Günümüze Türklerde Keçecilik Keçe Yapımında Yeni Teknikler”, *Güzel Sanatlar Fakültesi Hakemli Dergisi*, Süleyman Demirel Üniversitesi, S.8 (2011), s.2-5.

³⁷⁵ Bogâsi: “*En basit dokuma tekniğiyle dokunan pamuklu kumaştır. Kaftan astarlığı, muşamba, minder, yastık, döşemelik yapılırken kullanılmıştır.*” Yardımcı, “*Dokuma Sanatı*”, s.226.

³⁷⁶ Şal: “*Tiftik keçisi yünü ile dokunulmuş olan kumaşa denilmiştir.*” Yardımcı, “*Dokuma Sanatı*”, s.226.

³⁷⁷ Tülbent: “*Seyrek dokulu ve yumuşak olan pamuklu dokuma olarak bilinmektedir.*” Yardımcı, “*Dokuma Sanatı*”, s.223.

³⁷⁸ “*Çeşitli zümrelerde bulunan memurların kendileri için özel kavukları olmuştur. Bu kavuklardan kimisi paşâî, kâtibî gibi buldukları görevlerle ilintili olarak adlandırılmıştır.*” Nebi Bozkurt, “Kavuk”, *DİA*, C.25, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002, s.72.

Bazı eşyaların münakkaş, köhne, müsta‘mel gibi sıfatlar ile beraber kullanıldığı görülmektedir. Münakkaş olarak nitelendirilen eşyaların “nakışlı”, köhne olarak nitelendirilen eşyaların “eski”, müsta‘mel olarak nitelendirilen eşyaların ise “kullanılmış” olduğu bu şekilde belirtilmiştir. Rum Mehmed Paşa’nın bu kullandığı kumaşlar ve giysiler bize dönemin kumaşlarının neler olduğunu göstermektedir. Ayrıca daha önce bahsedildiği gibi bu eşyalar dönemin kültürünü de yansıtmaktadır.

Genel olarak bakıldığında, Rum Mehmed Paşa’nın gündelik hayatıyla ilgili olarak önemli bilgiler arasında, evinde kullandığı eşyalar ön plana çıkmaktadır. Bu eşyaların çoğu ihtiyaçları karşılamak için kullanılmıştır. Rum Mehmed Paşa’nın ev eşyaları arasında “ocak perdesi”, “köhne döşek tarakî” ve “yastık-ı Burusa” bulunduğu görülmektedir. Yine bu eşyalardan başka Karamanî, kebîre, kebîre-i Acemî, kebîre-i Uşşakî çeşitleri olan, küçük halı olarak bilinen “kaliçe”, “sîm (gümüş) gülabdan³⁷⁹”, “seccâde-i Mısri”, “ mâ’i kilim” ve oturak anlamında olan “çuka mak‘ad” vardır. Bunların yanı sıra “Havlu hamam döşemesi, Sire (Tire) döşemesi” bulunmaktadır. Ev eşyası haricinde pişmiş topraktan ya da çimentodan yapılan, kalın su borusu “siper künkü”, binek hayvanlarına ait³⁸⁰ “rikâb-ı³⁸¹ kok-ı Mısri”, atların eğerleri altına konulan yumuşak, kalın ve ağır battaniye “velence (velense)³⁸²”, ayakkabı bağı ya da at nalı anlamında olan “siyah na‘l-bend” bulunmaktadır. Rum Mehmed Paşa’ya ait 21 kıt‘a tüfek de muhallefatta yer almaktadır.

Muhallefatta bulunan mutfak eşyaları arasında ise yemek yerken kullanılan, “Sire peşkiri³⁸³”, çeşitli tepsiler (5 kıt‘a³⁸⁴ kuzu tepsisi, 2 kıt‘a

³⁷⁹ Gülabdan: “Çini, gümüş ya da altından üretilmiştir. Mevlit gibi toplantılarda gülsuyunu dökmeye yarayan özel kaba denilmiştir.” Kuru, *Şer‘iye Sicili*, s.64.

³⁸⁰ Ertan Ünlü, “18.Yüzyılda Osmanlı Eliti Bir Darphane Sarrafının Muhallefâtı: Bedros Nam-ı Diğer Petraki”, *OTAM*, S.43 (2018), s.310.

³⁸¹ Rikâb: “Ata binmeye yarayan demir ayaklığa denilmiştir.” İsmail Parlatır, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Yargı Yayınevi, 2006, s.1413.

³⁸² Kuru, *Şer‘iye Sicili*, s.68; Saadet Maydaer, “XVII. Yüzyılda Bursa’da Emekli Bir Kadı: Baldırzâde Oğlu Derviş Mehmed Efendi ve Serveti”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.XVII, S.2 (2008), s.583.

³⁸³ Şükriye Pınar Özyalvaç, “Arşiv Belgelerinde Peşkir Türleri”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.XII, S.63 (2019), s.518.

baklava tepsisi, 72 adet sahan ma'a tepsisi ayaklı), 3 kıt'a "tencere" ve diğer mutfak eşyalarından biri olan "tâbe (tava)" vardır. 2 kıt'a yemeğin köpüğünü almaya yarayan delikli kaşık ya da kepçe olarak bilinen "kefگیر", 1 kıt'a "leğen" ve 1 kıt'a genellikle bakırdan yapılan küçük kovaya denilen "bakraç" gibi hemen hemen herkesin muhallefâtında bulunacağını düşünebileceğimiz malzemeler bulunmaktadır. Ayrıca Rum Mehmed Paşa'nın muhallefâtında 400 kile temel besin kaynağı olan buğdaya sahip olduğu da yazılmıştır.

Rum Mehmed Paşa birçok hayvana da sahiptir. Hayvanları arasında, 9 re's (baş) dişi deve olan "şütür-i maya", 5 re's iki hörgüçlü deve olan "şütür-i tülü", 550 re's "koyun ma'a keçi", 150 re's bir yaşına girmiş kuzu olan "toklu", 115 re's "oğlak", 9 re's "kara sığır öküzü", 13 re's "kara sığır ineği", 3 re's "çıplak tay", 3 re's "kısırak", 1 re's "tay", 2 re's "merkeb", 8 re's def'a "kısırak", 4 re's "tay", 2 çift "camus" bulunmaktadır. Görüldüğü üzere, Rum Mehmed Paşa'nın muhallefâtında sadece bu kadar hayvanın bulunması bile onun ne kadar zengin olduğunu göstermektedir.³⁸⁵

Muhallefâtın bir diğer önemli kısmı olan kölelerin kaydedildiği bölümde ise Rum Mehmed Paşa'nın 11 tane câriyesi (Çeşm-i Siyah, Musaffa, Anber-sima, Bad-ı Saba, Afitâb, Gülistan, Revâne, Lalegül, Arabhân, Mücellâ, Revâne) ve 4 tane erkek kölesi (Rıdvân abd-i sagir, Piyâle abd, diğer Rıdvân, Dilâver) olduğu görülmektedir. Câriyelerin çoğunun fiyâtının yazılmasına rağmen 4 tanesinin fiyâtı yazılmamıştır. Bunların fiyâtını yazmamalarının nedeni, paha biçilemez olduklarından yahut fiyâtını yazmaya değer bulmadıklarından olabilir. Erkek kölelerden biri olan Dilâver isimli kölenin firar ettiği kaydedilmiştir.

³⁸⁴ Kıt'a: "Parça, bölük, cüz anlamlarına gelmektedir." Kuru, *Şer'îye Sicili*, s.65.

³⁸⁵ Özçelik, "Köse Mehmed Ağa", s.301; Gürkan Cevger, "Akşehir Ayâmı Hacı Paşazâde Ahmet Bey'in Terekesi", *Tarih ve Gelecek Dergisi*, C.V, S.1 (2019), s.60-61.

Rum Mehmed Paşa'nın mal ve eşyalarının her birinden kaç tane bulunduğu genellikle kıt'a, çift, zirâ³⁸⁶, re's, def'a³⁸⁷, donluk³⁸⁸ ve adet olarak yazılmıştır. Eşya kaç tane ise ona göre toptan fiyat biçilerek yazılmıştır. Muhallefâtta bulunan eşyaların kıymetinin toplamı hesaplandığında 326.136 akçe çıkmaktadır.

2.2.2. Muhallefât Defterindeki Menkûl ve Gayrimenkûl Mallar Hakkında

Yapılan Davalar

Muhallefâtlarda kaydedilen mîrâsların paylaşımının yüzyıllar boyunca kişiler arasında bazı tartışmaların yaşanmasına neden olduğu görülmüştür. Bu sebeple ölen kişinin ardında bıraktığı mal ve eşyaların taksiminin belirli kurallara göre yapılması sağlanmış ve bu konuda Osmanlı Devleti, kuruluşundan yıkılışına kadar İslâm hukukunu uygulamıştır. Bu hukuk sistemine uygun olarak her ölüm ve mîrâs taksiminin kendine özgü şartları olmuş, muhallefâtın oluşturulması sürecinde benzer davalar görülüp, tutanakları düzenlenmiştir. Kassâmlık sicillerinde mîrâs konusuyla ilgili olarak birçok dava açılmıştır. Bu davalar; verâset iddiaları, nafaka tâyinleri, kişinin hayattayken yaptığı ya da ölümünden sonra ortaya çıkan vasiyetler, kişisel mülklerin satışları, vakıf mülklerinin kullanım hakkı için alınan izinler, mîrâsçıların kendilerini temsil etmesi için atadıkları vekîller ve mahkeme tarafından göreve getirilen vâsîler, muhallefât sahibinin borcunun veya alacağının ispatlanması, mîrâsçıların muhallefâttan aldıklarını gösteren kabz hüccetleri, muhallefâtın bir kısmının saklandığı suçlamasından dolayı bu kişilerin uzlaşması ve aklanması hakkında olmuştur.³⁸⁹ Rum Mehmed Paşa'nın muhallefâtında da bu sebeplere benzer olarak bazı davaların yapıldığı ve bir karara bağlanarak sorunların çözüldüğü görülmektedir.

³⁸⁶ Zirâ': "Parmak uçlarından başlayarak dirseğe değin olan bölüme denk gelen uzunluk ölçüsüne denilmiştir." Kuru, *Şer'îye Sicili*, s.65.

³⁸⁷ Def'a: "Kez, yol, kere anlamlarına gelmektedir." Kuru, *29 Numaralı Edirne Şer'îye Sicili*, s.63.

³⁸⁸ Donluk: "Altı endâze çuhayı ifade etmektedir." Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I, s.474.

³⁸⁹ Fâtih Bozkurt, "Osmanlı Dönemi Tereke Defterleri ve Tereke Çalışmaları", s.196-197.

Paşa'nın muhallefâtında bu davaların kaydedildiği dört tane hüccet³⁹⁰ bulunmaktadır ve bu hüccetlerde kaydedilmiş olan davalar Konya kadısı olan Nurullâh ibnü's-şeyh Nasuh el-Kâdı tarafından yürütülmüştür. Bu hüccetlerin üst tarafında Nurullâh ibnü's-şeyh Nasuh el-Kâdı adlı kadının “Nurullah hâdimü şer‘-i Nebî kâ’ilen lâ-ilhâhe illallâh” yazılı mührü³⁹¹ bulunmaktadır. Yine hüccetlerin bu üst kısımlarında kadının, kendisi ve babası için Allah’tan bağışlanma dileyen “ufiye anhumâ” ve “gufira lehümâ” gibi dua ibâreleri de yer almaktadır. Ayrıca bu hüccetlerde geçen önemli kimselerin isimlerinin de unvanlarıyla kaydedildiği görülmektedir.

Muhallefâtın ilk hüccetinde kaydedilen mesele çeşmeler ve suyolları ile ilgilidir. Aynı zamanda bu belgeden Rum Mehmed Paşa’ya ait bir sarayın da olduğu anlaşılmaktadır. Belgede konu olan suyollarına Osmanlı Devleti’nde çok büyük bir önem verilmiştir. Osmanlı Devleti’nde yapılmış olan su tesisleri bulunduğu zaman içerisinde dünyanın en gelişmiş tesisleri hâline gelmiştir. İskân yerlerinde içme ve kullanma suyunun elde edilebilmesi için suyu iletmek amacıyla kurulan sistemlere suyolları denilmiştir. Su için olan bu tesisler, suyun toplanmasını ve şehir içinde dağıtılmasını sağlamışlardır.³⁹² Su tesisleri gerçek şâhıslar, vakıflar ve mîrî olarak inşa edilmişlerdir. Gerçek şâhıs olarak bu su tesislerini inşa eden kişiler reâyânın yanında askerî zümreden de olabilmıştır.³⁹³ Rum Mehmed Paşa da askerî zümreden birisi olarak çeşmeleri ve çeşmelerin yeniden

³⁹⁰ Hüccet: “*Delil, burhan, senet anlamlarına gelmektedir. Bir davanın gerçekliğine işaret etmektedir. Osmanlı hukukunda mahkemeyi ispat eden hukukî delillere ve hüküm içermeyen konulara dâir düzenlenen belgelere denilmiştir. Bu çeşit belgelerin üst tarafında kadının imzası ve mührü yer almıştır. Hüccetler yukarıdan aşağıya doğru dört bölümden meydana gelmiştir. Bunlar; dua, girizgâh, metin (başlangıç, hüviyet tespiti, meselenin takdimi) ve hâtime (tarih, şühûdü’l-hâl) bölümleridir.*” Mustafa Oğuz ve Ahmet Akgündüz, “Hüccet”, *DİA*, C.28, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998, s.446-448.

³⁹¹ Mühür: “*Eski zamanlarda imza yerine kullanılmıştır. Basıldığında düz çıkması için üzerine ters olarak isim unvan ve tarih kazınmış olan küçük alete denilmiştir.*” Necati Fahri Taş ve Nebi Bozkurt, “Mühür”, *DİA*, C.31, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006, s.528.

³⁹² Selda Kılıç, “Su Yolları ve Su-Yolcu Esnafına Dair Bazı Tespitler”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.XXIII, S.36 (2004), s.178.

³⁹³ Said Öztürk, *Osmanlı Arşiv Belgelerinde İstanbul’un Tarihî Su Yolları Muhafaza ve Bakımı*, C.I, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul, 2006, s.13

kullanılır hâle gelebilmesi için suyollarını yaptırmıştır. Konuyla ilgili olan ilk belge şu şekilde özetlenebilir:

“Konya sakinlerinden Maraş beylerbeyi Rum Mehmed Paşa'nın, Konya'da bulunan muhalledâtının Dersaâdet'ten gelen bir fermân gereğince devlet hazînesi adına tahsîl edilmesi için Sadrazam Mehmed Paşa'nın kapıcıbaşlarından Mustafa Ağa görevlendirilmiştir. Rum Mehmed Paşa'nın muhalledâtı ile ilgili olan, Konya'da bulunan Kürkçü Hamamı ve vakıfları, Hafîzu'l-Kitâb Ömer bin Abdullah isimli kişiye babasından kalmıştır. Bu hamam ve yakınında bulunan çeşmelerin suyolları kullanılmaz hâlde olduğundan yenilenmesine ihtiyaç duyulmuş ve Rum Mehmed Paşa, sağlığında bu hamamın yakınında bulunan üç çeşmenin tamiri için önemli masraflarını daha sonrasında vakfın parasından almak şartıyla kendi malından 150.000 akçe vererek karşılamıştır. Rum Mehmed Paşa'nın ölümü sonrasında bu para vakfın mütevellîsi olan Hâfîzu'l-Kitâb Ömer bin Abdullah adlı kişiden devlet hazînesi için talep edilmiştir. Bu kişi, söz konusu çeşmelerin mütevellisinin başkası olduğunu ve sadece suyollarına yapılan masraflardan sorumlu olduğunu belirtmiştir. Bu nedenle taksim olunan yerden suyoluna ve diğer masraflarına ne kadar para kullanıldıysa vakfın parasından ödeme yapılmasını istemiştir. Durumun bu şekilde gerçekleşmiş olduğu doğrulanmış ve eski çeşmelerden hamama varıncaya kadar yenilenmiş olan kalın su borularının ve diğer mimarlık masraflarının 50.000 akçe olduğu tespit edilmiş ve tamamı tahsîl edilmiştir. Geriye kalan 100.000 akçe ise harap olan başka bir vakfa ait olduğundan tahsîl edilememiş ve böylece tahrîr ve tasdik edilmiştir. Bu belge, 1042 yılı Şevval (Nisan 1633) ayının son günlerine aittir. Şühûdü'l-hâl³⁹⁴; Fahru's-sâlikîn Mevlânâ eş-Şeyh³⁹⁵ Ömer Efendi³⁹⁶, Kıdvetü'l-muharririn Mustafa Çelebi³⁹⁷

³⁹⁴ Şühûdü'l-hâl: “Hüccete mevzu olan meselenin görüşüldüğü sırada hazır şekilde bulunan kişileri içeren bölümdür. Şahitlerin adlarının mevcudiyeti, bir bakıma umûma açık olduğu ve dolayısıyla tarafsız olarak görüldüğünün delili kabul edilmektedir. Bu şahitler, baba adı ya da mesleği veya hem baba adı hem de mesleği ile yazılmıştır. Bu şahit adları sadece sicillerde değil, hüccet orijinallerinde de dâima kâtip tarafından yazılmış olup birer imza değildir.” Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*, İstanbul: Kubbealtı Akademisi Kültür ve San'at Vakfı, 1994, s.358.

³⁹⁵ Şeyh: “İlmiye mensupları arasında mütalaa edilmektedir. Bir tarikatın pîri ve muktedâsı hakkında kullanılan bir tâbirdir. Lonca reisi için de şeyh tâbiri kullanılmıştır.” Öztürk, *İstanbul Tereke Defterleri*, s.122.

Rûznâmeî, Fâhru'l-muharrirîn Mehmed Çelebi Tezkireî, Nuri Bey³⁹⁸ İbn-i El-Hâc³⁹⁹ Ahmed, Yusuf Ağa⁴⁰⁰ Bakıkulu, Süleyman Beşe Çukadâr⁴⁰¹, Bayram Efendi ibn Ali Dede, El-Hâc Ulaş bin Hüseyin ve diğerk kişilerdir.”

Muhallefâtın ikinci hüccetinde, Rum Mehmed Paşa'nın ölümünden sonra eşi Fahrünnisâ Hatun'un bir haksızlığa uğraması nedeniyle yapılan bir dava kaydedilmiştir. Osmanlı Devleti'nde yapılan mahkemelerde kadınlar da erkekler kadar haklarını kullanabilmişlerdir. Mahkemeleri genellikle orta sınıftaki kişiler tarafından, babalarını ve kocalarını kaybetmeleri sebebiyle ve ailede nüfûzlu ve zengin bir erkek bulunmadığından güçlü akrabalık bağları olmayan kadınlar kullanmıştır. Ancak mahkeme işlemleri için para ödenmesinin gerekmesi, alt sınıf veya kölelikten gelen kadınların mahkemeleri yeterince kullanamamaları, davacıların güvenilir tanık bulmasının zor olması davanın açılmasında bazı olumsuzluklara neden olmuştur. Fakat buna rağmen kadı mahkemelerinin açıklığı, erişebilirliği, çabukluğu ve tarafsızlığı gibi özellikler bu olumsuzlukları kısmen engelleyebilmiştir.⁴⁰² Davanın kaydedilmiş olduğu bu belgede, Fahrünnisâ Hatun'un mahkemede kendisini savunması amacıyla vekil tayin ettiği, evin yeniden inşa edilmesi nedeniyle ortaya çıkan haksızlığın giderilmesini istediği ve bu davasında olumlu bir sonuç aldığı görülmektedir.

³⁹⁶ Efendi: “İlmiye mensupları için kullanılmıştır. Anonim bir unvandır.” Öztürk, *İstanbul Tereke Defterleri*, s.122.

³⁹⁷ Çelebi: “Osmanlı Devleti'nde XIV. yüzyıldan başlayarak XVIII. yüzyıla değin kültürlü yüksek tabakadan olanlar, ilmiye mensupları, şairler, kâtipler gibi genellikle okumuş, nazik, terbiyeli, bilgili kimselere denilmiştir.” Öztürk, *İstanbul Tereke Defterleri*, s.122.

³⁹⁸ Bey: “Anonim bir unvandır. Askerî, mülkî büyük memurlar ile bir makam sahibi olan kimseler için kullanılmıştır.” Öztürk, *İstanbul Tereke Defterleri*, s.122.

³⁹⁹ Elhac: *Hac vazifesini yerine getirilenlere denilmiştir. Hacı veya hoca şeklinde de tâbir edilmiştir. Bu tâbir ticâretle işigal eden tüccâr mânâsında kullanılmıştır.*” Öztürk, *İstanbul Tereke Defterleri*, s.123.

⁴⁰⁰ Ağa: “Osmanlı'da ordu, saray memuru ve mensupları için kullanılmıştır.” Öztürk, *İstanbul Tereke Defterleri*, s.111.

⁴⁰¹ Çukadâr (Çuhadar): “Osmanlı'da has oda ağalarından birisidir. Padişahın yağmurluğunu, kürk, kaftan, ayakkabı ve çizmelerini korumak, merâsimlerde ve binişlerde bunları bir yerden bir yere nakletmek, bayram törenlerinde halka para serpmek en önemli görevleri olmuştur.” Abdülkadir Özcan, “Çuhadar”, *DİA*, C.8, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993, s.381.

⁴⁰² Jülide Akyüz, “Osmanlı Kadınlarının Hukuksal Haklarını Kullanımı Hakkında Bazı Değerlendirmeler”, *Haccettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları*, S.6 (2007), s.77.

Mahkemelerde kadınların da erkekler kadar haklarını kullanabildiğini gördüğümüz bu belge şu şekilde hülâsa edilebilir:

“Konya’nın Galle-i Harb Sultan Mahallesi sakinlerinden Maraş Beylerbeyi Rum Mehmed Paşa’nın zevcesi Fahrünnisâ Hatun için Ayas Efendi tarafından Yusuf Ağa İbn Mustafa Ağa ve Ali Ağa ibn-i Mustafa Efendi adlı iki kişinin şahitlikleriyle vekil olarak İsmail Bey İbn Hüsâm belirlenmiş, Hayrünnisâ Hatun kendi adına hareket edebilmesi için bu kişiye vekâletnâme vermiş ve bu vekil, mübâşir Mustafa Ağa’nın bulunduğu mahkeme huzurunda davayı bildirmiştir. İsmail Bey İbn Hüsâm, müvekkilesi Fahrünnisâ Hatun’u, Rum Mehmed Paşa nikâhına aldığı mahallede olan mülk menzilin⁴⁰³ batı tarafında dışarıda bulunan, alt-üst birçok odalarını ve ahırlarını yıkıp yeniden yaptırdığını söylemiştir. Yine Rum Mehmed Paşa’nın, birçok alt-üst odaları Fahrünnisâ Hatun’un mülkü üzerine yaptırdığını, eski binanın kerestesinin yeni odalar için tekrar kullanılmış olduğunu, yeniden yaptırılan odalar ve ahır yerlerinin dörtte üçünün müvekkilesi Fahrünnisâ Hatun’a aitken Mustafa Ağa’nın hepsini devlet hazînesi için ele geçirdiğini belirtmiştir. Mustafa Ağa’ya bunun nedeni sorulduğunda cevap olarak maksadının haklıya hakkını vermek olduğunu söylemiştir. Buna ek olarak, açıklanan konu hakkında bilgisinin olmadığını söyleyerek inkâr etmiştir. Bunun üzerine vekil olan İsmail Bey ibn-i Hüsâm’dan iddia edilen davaya uygun olarak delil istendiğinde Mehmed Ağa ibn-i İbrahim Efendi, Mehmed Bey ibn-i Derviş Kazımî ve Hamza Bey ibn-i Ebubekir adlı kimseler şahitlik yapmışlar ve Hayrünnisâ Hatun’un haklı olduğunu dile getirmişlerdir. Bu kimselerin şahitliği kabul olduktan sonra Fahrünnisâ Hatun’un eski odalarının ve ahırlarının kerestesinin sonradan ispatlanan kıymeti ve zeminin kıymeti de kendisine verilmesi için Mustafa Ağa’ya tembih olduğu kaydedilmiştir. Bu belge, 1042 yılı Şevval ayının on dördüncü gününe (24 Nisan 1633) aittir. Şühûdü'l-hâl; Refi’ü'l-kadr Safâyî Mustafa Paşa Defterdâr-ı Hazîne-i Karaman, Mevlânâ Şeyh Ömer Efendi zîde-takvâhu, Mesnevîhân Mevlânâ

⁴⁰³ Mülk menzili: “*Sahip olunan eve denilmiştir.*” Hatice Akgül ve Hatice Gökçen Özkaya, “Osmanlı Evlerine Dair Araştırma Malzemesi ve Yöntem Sorunsalı: Potansiyeller ve Sınırlılıklar”, *Tasarım Kuram Dergisi*, C.XVI, S.29 (2020), s.42.

Abdülhayy Efendi, Fahrul-kudât Mevlânâ, Mehmed Efendi el-Kassâmü'l-askerî, Mevlânâ Nizâmî Efendi el-Kadı, Kıdvetü'l-emâcid Boşnak Mehmed Ağa, Fahrul-akrân Sefer Ağa Kethüdâ-yeri, Mustafa Çelebi Rûznâme'î, İnyet Bey ibn-i Mustafa Ağa, Abdi Bey ibn-i İbrahim, Mustafa Beg ibn-i Ali, Mevlânâ Mehmed Efendi el-müderriş, Zülfikar Bey el-Cündî⁴⁰⁴, Mehmed Çelebi ibn-i İmâm Ali, Nasurullah Bey ibn-i Emrullah, Murad Bey ibn-i Abdullah, Davud Beşe ibn-i Nurullah Çavuş⁴⁰⁵ ve diğerk kişilerdir.”

Muhallefâtta bulunan üçüncü hüccette Rum Mehmed Paşa'nın muhallefâtının ne kadar olduğuna dâir yapılan araştırmada eşi Fahrünnisâ Hatun'dan emânet bırakılan mal ve eşyalar teslim alınmıştır. Yine Rum Mehmed Paşa'nın muhallefâtında bulunan mal ve eşyalar hususunda bir şey gizlemediğine dâir yemîn etmesi istenmiştir. Bu konunun görüşüldüğü dava kısaca şu şekildedir:

“Konya sakinlerinden Maraş Beylerbeyi Rum Mehmed Paşa'nın muhallefâtının devlet hazînesi adına tahsîl edilmesi için Sadrazam Mehmed Paşa'nın kapıcıbaşlarından Mustafa Ağa görevlendirilmiştir. Mustafa Ağa, Konya sakinlerinden olan Rum Mehmed Paşa'nın zevcesi Fahrünnisâ Hatun ve Ayas Efendi huzurunda, maksadının elinde olan emirler gereğiyle Rum Mehmed Paşa'nın muhallefâtını devlet hazînesine geçirmek olduğu için Fahrünnisâ Hatun'dan emânet konulan paralar, eşyalar ve kap kacaklar ne ise teslim aldığı ve Fahrünnisâ Hatun'un elinden aldıklarının bedelini tahsîl ettiğini söylemiştir. Ancak bundan başka Fahrünnisâ Hatun'dan maktûl Rum Mehmed Paşa'nın mallarını, eşyalarını devlet hazînesine hıyanet ederek akraba ve yakınlarına vermediğine, kul ve kölelerini serbest bırakıp gizlemediğine dâir yemîn etmesini istemiştir. Bunun üzerine Fahrünnisâ Hatun'dan yemîn etmesi teklif edilmiştir. Fahrünnisâ Hatun yemîn etmiş ve bu olay bu şekilde yazılmıştır. Bu belge, 1042 yılı Şevval ayının on dördüncü gününe (24 Nisan 1633) aittir. Şühûdü'l-hâl; İzzetlü

⁴⁰⁴ Cündî: “*Ata binmekte ve atla ilgili işlerde usta olan kişiye denilmiştir. Suvâri askeri anlamında kullanılmıştır.*” Öztürk, *İstanbul Tereke Defterleri*, s.124.

⁴⁰⁵ Çavuş: “*Muhtelif Türk devletlerinde bazı saray görevlileri ile askeri rütbeli kişiler için kullanılmıştır. Osmanlı'da muhtelif görevlerde bulunan memurlara denilmiştir.*” Orhan F. Köprülü, “Çavuş”, *DİA*, C.8, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993, s.236.

Safâyî Mustafa Paşa Defterdâr-ı Hazîne-i Karaman, Mevlânâ Şeyh Ömer Efendi zîde takvâhu, Mesnevîhân Mevlânâ Abdulhayy Efendi, Fâhrü'l-kudât Mevlânâ Mehmed Efendi el-Kassâmü'l-askerî, Mevlânâ Nizami Efendi el-Kadı, Kıdvetü'l-emâcid Boşnak Mehmed Ağa, Fâhrü'l-akrân Sefer Ağa Kethüdâ-yeri, Mustafa Çelebi Rûznâme'î, Mehmed Çelebi Tezkire'î, İnyet Bey ibn-i Mustafa Ağa, Mevlânâ Mehmed Efendi el-Müderris, Abdi Bey ve Ali Bey ibney İbrahim, Zülfikar Bey el-Cündî, Mustafa Beg ibn-i Ali, Mehmed Çelebi ibn-i İmâm Ali, Nasurullah Bey ibn-i Emrullah, Murad Bey ibn-i Abdullah, Davud Beşe İbn-i Nurullah Çavuş ve diğerleridir.”

Muhallefâtta bulunan son hüccette ise Osmanlı Devleti'nde kadınların haklarına önem verildiğini gösteren başka bir belge bulunmaktadır. Bu belge mehir ile ilgilidir. Mehir, kadının nikâh ile birlikte kocasından almaya hak kazandığı bir maldır. Erkek, karısı bağışlamadıkça mehiri ödemek zorunda olmuştur. Mehir, bir ömür birlikte yaşama isteğinin işareti veya Allah'tan kadına verilen bir armağan olarak görülmüştür. Ayrıca, kocanın tek taraflı olarak boşanma salâhiyetini kötüye kullanması hâlinde kadının, bu maddi olanağa ihtiyaç duyacağı düşünülmüştür. Mehir bu nedenle kadının evlilik, sosyal durum, toplumsal değeri ve hakları yönünden çok mühim olmuştur.⁴⁰⁶ Bu dava şu şekilde anlatılabilir:

“Konya'nın Galle-i Harb Sultan Mahallesi sakinlerinden Maraş Beylerbeyi Rum Mehmed Paşa'nın zevcesi Fahrünnisâ Hatun için Ayas Efendi tarafından Yusuf Ağa İbn Mustafa Ağa ve Ali Ağa ibn-i Mustafa Efendi adlı iki kişinin şahitlikleriyle vekîl olarak İsmail Bey İbn Hüsâm belirlenmiş, Hayrünnisâ Hatun kendi adına hareket edebilmesi için bu kişiye vekâletnâme vermiş ve bu vekîl, mübâşir Mustafa Ağa'nın bulunduğu mahkeme huzurunda davayı bildirmiştir. Müvekkilesi Fahrünnisâ Hatun, Rum Mehmed Paşa ile Müslümanlar huzurunda 100.000 akçenin üzerine nikâhlanmış ve nikâhlı karısı olduktan sonra Rum Mehmed Paşa'nın öldürülmesiyle para, muhallefâtın zimmetinde kalmıştır. Bunun üzerine Fahrünnisâ Hatun vekîl istemiş ve Mustafa Ağa'ya bu durumun nedeni

⁴⁰⁶ İbrahim Acar, “Mehrin İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”, *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S.17 (2011), s.368.

sorulduğunda inkâr ile cevap vermiştir. Vekîl İsmail Bey ibn-i Hüsâm'dan iddia edilen davaya uygun olarak delil istendiğinde Mehmed Ağa ibn-i İbrahim Efendi, Mehmed Bey ibn-i Derviş Kazımî ve Hamza Bey ibn-i Ebubekir adlı kimseler şahitlik yapmışlardır. Bu kimseler, Fahrünnisâ Hatun'un haklı olduğunu dile getirmişler ve bu kişilerin şahitlikleri kabul edilmiştir. Şahitlikleri kabul edildikten sonra Fahrünnisâ Hatun, huzura getirilip öldürülen kocasının zimmetinde olan 100.000 akçeyi bütünüyle ya da bazısını almadığına, başkasına havâle etmediğine, mahkeme tarafından bir usûl ile zimmetini sağlamlaştırmadığına dâir yemîn etmesi istenmiştir. Fahrünnisâ Hatun'un yemîn etmesi üzerine 100.000 akçenin Rum Mehmed Paşa'nın muhalledâtından Fahrünnisâ Hatun'a verilmesi için Mustafa Ağa'ya tembih olunduğu yazılmıştır. Bu belge, 1042 yılı Şevval ayının on dördüncü gününe (24 Nisan 1633) aittir. Şühûdü'l-hâl; Refi'ü'l-kadr Safâyi Mustafa Paşa Defterdâr-ı Hazîne-i Karaman, Mevlânâ Şeyh Ömer Efendi zîde takvâhu, Mesnevîhân Mevlânâ Abdulhayy Efendi, Fâhru'l-kudât Mevlânâ Mehmed Efendi el-Kassâmü'l-askerî, Mevlânâ Nizâmî Efendi el-Kâdı, Kıdvetü'l-emâcid Boşnak Mehmed Ağa, Fâhru'l-akrân Sefer Ağa Kethüdâ-yeri, Mustafa Çelebi Rûznâme'î, İnayet Bey ibn-i Mustafa Ağa, Abdi Bey ibn-i İbrahim, Mustafa Beg ibn-i Ali, Mevlânâ Mehmed Efendi el-müderriş, Zülfikar Bey el-Cündî, Mehmed Çelebi ibn-i İmâm Ali, Nasurullah Bey ibn-i Emrullah, Murad Bey ibn-i Abdullah, Davud Beşe ibn-i Nurullah Çavuş ve diğer kimselerdir.”

Muhalledâtın devamındaki sayfada Rum Mehmed Paşa'nın muhalledâtını tahsîl etmekle görevli olan Mustafa Ağa'nın muhalledâtın hangi şartlar ile devlet hazînesine geçirilmesi gerektiği üzerine yazmış olduğu “Muhasebesinden Bu Minval Üzere Mahsub Ola” başlıklı belge bulunmaktadır. Mustafa Ağa bu belgede, 1.645 kâmil kuruşluk⁴⁰⁷ değirmenlerin her birinin 116'şar akçeye ve 4.746 esedî kuruş⁴⁰⁸ ki 105 akçe

⁴⁰⁷ Kâmil kuruş: “XII. yüzyılda İspanyol menşeli real (riyal) kuruşa denilmiştir. Riyal, “tam kuruş” veya “tamam kuruş” adlarıyla da ifade edilmiştir.” Halil Sahillioğlu, “Esedî”, *DİA*, C.11, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995, s.368.

⁴⁰⁸ Esedî kuruş: “Osmanlı Devleti'nde özellikle XVII. yüzyıldan beri kullanılan paradır. Hollandalılar tarafından basılmıştır. Osmanlı'da “arslanlı kuruş” olarak da adlandırılmıştır.” Sahillioğlu, “Esedî”, s.368.

üzere hesabı üzere alınıp şu anda 90 kuruşu 110'ar ve esedîye 100'er akçe üzere hazîneye alınmasıyla her bir kuruştan 15 akçe ayrılıp hesaba geçirilmesi için emir verilmesini istemiştir.

2.2.3. Muhallefâtta Yer Alan Tahvil Belgeleri

Rum Mehmed Paşa'nın muhallefâtında borç senedi anlamına gelen iki adet tahvil belgesi bulunmaktadır. İlk tahvil belgesinde, Rum Mehmed Paşa'ya ait olan muhallefâtta bulunan bazı değirmenlerin, koyunların ve diğerlerinin akçe kıymeti 702.400 olarak belirlenip Çerkes Mustafa Ağa'da bulunduğu yazılmıştır. Ayrıca; Rum Mehmed Paşa'nın bir evinin ücretini karısının karşılayacağı ve bunun için Hazîne-i Âmire'ye 100.000 akçe gönderileceği kaydedilmiştir. Develer ve diğerlerinden alınanların kıymeti 602.400 akçe olarak belirlenmiştir. Bundan 6 Haziran 1633 (28 Zi'l-kâde 1042) tarihinde borcun ödenmesi için bu belge kaydedilip gönderilmiştir.

İkinci tahvil belgesinde ise 16.042.110 akçenin yanında ayrıca kâmil kuruş 12.073,5, esedî kuruş 7.941, kuruş kese 556, nakit ise 92.000 olduğu hesaplanmıştır. Bundan 2 Haziran 1633 (24 Zi'l-kâde 1042) tarihinde borcun ödenmesi için bu belge kaydedilip gönderilmiştir.

2.2.4. Rum Mehmed Paşa'ya Ait Olup Başkasının Zimmetinde Bulunan

Mallar

Muhallefâtın bir diğer sayfasında gulâmların⁴⁰⁹ ve câriyelerin hesabı yapılmış olup toplamının 72.000 akçe kıymeti olduğu, hamamcı zimmetinde bulunan çiftlik, küçükbaş hayvanlar ve diğer malların toplamının ise 357.000 akçe kıymetinin olduğu hesaplanmıştır. Bundan bazı sebeplerle ortaya çıkan borçlar ödenmiştir. Bu borçlar; Rum Mehmed Paşa'nın muhallefâtında daha önce bahsedilen hüccet-i şer'îye gereğince mehr-i

⁴⁰⁹ Gulâm: “İslâm devletlerinde kullanılmıştır. Kölelerden oluşan ve hükümdarı korumakla görevli askerî birliklere denilmiştir. Osmanlı Devleti'ndeki kapı kulu askerlerini ifâde etmiştir.” Mustafa Zeki Terzi, “Gulâm”, *DİA*, C.14, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996, s.178; Abdülkadir Özcan, “Gulâm”, *DİA*, C.14, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996, s.184.

müeccel⁴¹⁰ olarak zevcesine 100.000 akçe verilmesi yazılmıştır. Resm-i kısmet⁴¹¹ için 15.000 akçe kıymet belirlenmiştir. Mübâşir Mustafa Ağa'nın yiyecek masrafı ve Yusuf Bey'in gulâm askerlerini çalıştırması 92 gün olup her bir güne 800 akçe kıymet biçilmiş ve toplam 72.000 akçe değeri olduğu hesaplanmıştır. Hazîne ve câriye yiyecekleri için Âsitâne-i Sa'âdet'e gönderilmiş olan miktar 25.000 akçe olarak yazılmıştır. Harcamaların toplam miktarının ise 212.000 akçe kıymeti olduğu yazılmıştır.

2.2.5. Muhallefâtın Gelir ve Gider Özeti

Muhallefâtların tahrîr işini yerine getirmesi amacıyla doğrudan mübâşir görevlendirilirdi. Ayrıca bölgenin kadısına bilgi verilir ve mübâşir ile kadının beraber çalışması sağlanırdı. Taşradan haber gelmeden önce kişinin evi, sarayı, hazînesi vs. mühürlenmiş olurdu. Maraş Beylerbeyi olan Rum Mehmed Paşa'nın muhallefâtı da mübâşir Çerkes Mustafa Ağa tarafından kaydedilmiş, Karaman Beylerbeyi Hasan Paşa ve Karaman defterdârı Safâyî Mustafa Efendi tarafından tekrar incelenerek gelir gider özeti yazılmış, Karaman eyâleti kassâm-ı askerî⁴¹² olan Mehmed bin Mustafa tarafından onaylanmıştır. Gelir ve gider özetinde muhallefâtın tamamının ederi 25.056.510 akçe olarak hesaplanmıştır. Muhallefât tespit edilirken yapılan harcamalar ve diğer giderler mahsup edildiğinde asl-ı mal (gelirler) olarak devlete kalan miktar ise 23.037.961 akçedir. Muhallefâtın kalemler itibarıyla ayrıntılı dökümü EK 1'de verilmiştir. Bu kısımda Anadolu ile Karaman eyâletinin kassâm-ı askerî olan Mehmed bin Mustafa'nın mührü ve kuyruklu imzası⁴¹³ da bulunmaktadır.

⁴¹⁰ Mehr-i müeccel: “*Mehrin nikâhtan sonra verilen ve belli bir vâdeye bağlanan ödeme şekline denilmiştir.*” Mehmet Âkif Aydın, “Mehir”, *DİA*, C.28, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003, s.389-390.

⁴¹¹ Resm-i kısmet: “*Muhallefât işlemlerinden kassâm adı verilen görevlilerin veya kadıların istediği harçtır.*” Ahmet Tabakoğlu, “Resim”, *DİA*, C.34, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007, s.583.

⁴¹² Kassâm-ı askerî: “*Yeniçeri Ocağı efrat ve zâbitânından olup ölen kişilerin muhallefâtına ait işlerle ilgilenen heyet arasındaki şer'î memura denilmiştir.*” Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, II, s.210

⁴¹³ Kuyruklu imza: “*Defterdârlar tarafından mâliye kalemlerinde hazırlanan bazı belgelere imza atarken aşağıya doğru uzayan bir çizgi eklemeleri nedeniyle bu adı almıştır. Buna “kuyruklu buyruldu” da denilmiştir. Defterdarların bu imzasının bulunduğu belgeler, kontrol edilip doğrulandığını belirtmiştir. Kuyruklu imzalar sere, tuğ*

2.2.6. Rum Mehmed Paşa'nın Menkûl Malları Hakkında Kaydedilen

Belge

Rum Mehmed Paşa'nın muhalefât defterinde, 1042 yılı Şevval ayının (Nisan 1633) ilk günlerine ait bir belge de yer almaktadır. Muhalefâtta bulunan bu belgede, 1 çift köhne kaliçe-i Karaman, 1 adet kaliçe-i Karaman, 1 adet kaliçe-i kebir-i Acem müsta'mel, 1 adet kaliçe-i Uşak kebir-i müsta'mel, kaliçe-i Uşak kebir müsta'mel bulunmaktadır. 73 kıt'a sahan ma'a serpûş ayaklı, 5 kıt'a fırın tepsisi, 2 kıt'a baklava tepsisi, 3 kıt'a tencere, 1 kıta tâbe (tava) hindî, 2 kıt'a ka'kî (kek kalıbı), 1 kıt'a leğen gibi mutfak eşyaları vardır. 1 kıt'a tarah ve 21 kıt'a tüfek de eşyalar arasında yer almaktadır. 9 re's ak şütürân, 5 re's gök şütürân, 550 re's koyun ma'a keçi, 150 re's toklu, 115 re's oğlak, 9 re's kara sığır öküzü, 12 re's kara sığır ineği, 3 re's civân (genç) tay, 3 re's kısrak, 2 re's merkep, 2 çift camuş, 400 kil buğday vardır. 4 tane (küçük kul, na'âl kul, dellâk Rıdvân kul, Dilâver kul Muradşah) erkek köle bulunmaktadır. 11 tane (câriye Çeşm-i Siyah, câriye Musaffa, câriye Anber-sîmâ, câriye Bâd-ı Sabâ, câriye Afitâb, abık câriye civân-ı küçük, câriye küçük, abık câriye Lalegül, câriye Arabhân, câriye Mücella abık, câriye Devâ-i abık) vardır. Erkek köle ve câriyeler kıymetleri ile yazılmıştır. Ancak erkek kul olan Dilâver kul ile beraber 4 câriyenin (câriye civân-ı küçük, abık câriye Lalegül, câriye Mücella abık, câriye devâ-i abık) kıymeti bulunmamaktadır. Dilâver kul ve câriyelerden birinin (câriye devâ-i abık) kaçmış olması nedeniyle kıymetinin yazılmadığı söylenebilir. Diğer fiyatı yazılmayan câriyelerin ise daha önce bahsedildiği gibi paha biçilemez ya da kıymetsiz olduğundan kıymetlerinin yazılmadığı düşünülebilir. Bu belgenin alt kısmında “Bende Hasan Mîrîmirân-ı Karaman hâlâ” ve “Bende Mustafa Safâ-yı Defterdâr-ı Karaman hâlâ” isimleri yer almaktadır. Yine bu sayfanın en alt tarafında not şeklinde yazılmış bir hesaplama bulunmaktadır. Muhalefâtın diğer sayfasında hâlâ Karaman Beylerbeyi olarak görev yapmaya devam eden Hasan Paşa'nın,

ve kuyruk olmak üzere üç ana bölümden oluşmuştur. Sere, sadece defterdârın ismiyle “el-fakîr” sözünden ibaret olan bölüme denilmiştir. Tuğ ise “el-fakîr” kelimesindeki “elif” ile “lâm” harflerinden oluşan bölüme denilmiştir. Belgeye ismini veren kuyruk bölümü “fakîr” kelimesinin “rı” harfinin aşağıya doğru oldukça kavis verilerek uzatılmasıyla ortaya çıkmıştır. Böylece bütün imza formunun en belirgin parçası hayli kavisli bir “S” şekline almıştır.” Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili*, s.79-83.

“hâk-i râh-ı Muhammed Hasan” yazılı mührü bulunmaktadır. Yine Karaman defterdârlığı görevini yapmaya devam eden Safâyî Mustafa Efendi'nin ise “Yâ Rabb sây-i Safâ-yı Ebu Mustafa” yazılı mührü bulunmaktadır. Bu belgede bulunan eşyaların kıymetinin toplamı ise 243.240 akçedir.

SONUÇ

Tezin birinci bölümünde, Sultan IV. Murad döneminde yaşamış olan Rum Mehmed Paşa'nın hayatının daha iyi anlaşılması açısından onun tahta çıkışına ve saltanatının ilk döneminde yaşanan dâhilî ve dış siyâsî olaylarına değinilmiştir. Ayrıca, Sultan IV. Murad'ın 1632 (1041) yılı dâhil olmak üzere bu yıla kadar mâruz kaldığı isyânlar anlatılmış, Kösem Sultan'ın yönetime olan etkisinden ve yine onun saltanatının ilk dönemindeki İstanbul'un durumundan bahsedilmiştir. Bu zamanlarda zorbaların gerçekleştirmiş olduğu birçok isyân meydana gelmiştir. Bu isyânların birkaçında bulunan zorbalardan birisi de zorbaların liderlerinden olan Rum Mehmed Paşa'dır. Rum Mehmed Paşa, Eskişehir yakınlarında bulunan Keskin kasabasında yaşamıştır. Eskişehir'den sonra sırasıyla Alaşehir, Zile, Konya, İstanbul, Konya ve Ayıntab'da bulunmuştur. Rum Mehmed Paşa, Cennetoğlu adlı kişinin isyân başlatması sebebiyle diğer zorbabaşlıları ile beraber onu sadrazama şikâyet etmiştir. Rum Mehmed Paşa, Hâfız Ahmed Paşa'nın Bağdad Seferi ile Hüsrev Paşa'nın Hemedan ve Bağdad Seferi sırasında yaşanan bazı olaylarda bulunmuştur. Buradan da anlaşılacağı üzere, Rum Mehmed Paşa, eşkıyalığa devam etmesine rağmen gereken zamanlarda Osmanlı ordusuna destek vermede tereddüt etmemiştir. Bağdad seferi dönüşünde Hüsrev Paşa, kendisine yararlılık göstermesi sebebiyle kendisine Zile Voyvodalığı'nı tevcih etmiştir.

1632 (1041) yılında saraya yapılan baskınlar sonrasında sipâhî zorbaları, Rum Mehmed Paşa ile görüşmüşler ve Sultan IV. Murad'ı tahttan indirmek için destek istemişlerdi. Ancak Rum Mehmed Paşa, bu toplantıda tarihi bir duruş sergileyerek, muhataplarının isteklerinin karşısında durmakla kalmamış ve onlara yapmak istedikleri şeyin yanlışlığını anlatmaya çalışmıştır. Dolayısıyla yeni bir isyânın başlamasına mani olmuştur denilebilir. Buradaki sadâkati karşılığında birçok ihsâna kavuşmuştur. Paşa, bir ay kadar sonra İstanbul'dan Konya'ya gitmiş ve orada Mevlevî Tarîkatı'na girmiştir. Yine Rum Mehmed Paşa, Konya'da bulunduğu bu sıralarda Deli İlahi, Hidayet ve Dereli Halil ile irtibâta olmuş ve bazı olaylarda bulunmuştur. Meydana gelen hadiselerden, Rum Mehmed

Paşa'nın, gerektiğinde zorbaları uyarıp onları koruyan, kendisine sığınanları geri çevirmeyen, onlar için mücadele veren ve bulunduğu bölgelerden biri olan Konya'da genellikle sevilen bir kimse olduğu anlaşılmaktadır. Rum Mehmed Paşa'nın Konya'da Mevlevî Tarikatı'na girmiş olması nedeniyle zorbalığı bıraktığı düşünülmüş ve bu olaydan birkaç gün sonra İstanbul'daki hizmeti karşılığında Maraş Beylerbeyliği görevi tevcih edilmiştir. Rum Mehmed Paşa, bu görevi yerine getirmek amacıyla kendisine sığınan zorbalılar ile beraber Konya'dan Maraş'a gitmek için yola çıkmıştır. Ancak Ayıntab'a geldiği sırada öldürülmüştür. Paşa'nın, ölüm tarihinin 1633 (1042) yılı olduğu bilinmektedir. Ancak ölüm yeri ile ilgili olarak farklı bilgiler vardır. Doğum tarihi ile ilgili ise herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Kendisinin Sultan IV. Murad'ı korumak istemesindeki en önemli sebebin, meydana gelebilecek büyük bir gaileden Osmanlı Devleti'ni korumak olduğu söylenebilir.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise muhalefât ve müsâdere uygulamaları hakkında genel bilgiler verilmiş olup Rum Mehmed Paşa'nın Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan, muhalefât defteri incelenmiştir. Rum Mehmed Paşa'nın hayatta iken sahip olduğu bütün menkûl ve gayri menkûl malları kaydedilmiştir. Rum Mehmed Paşa'ya ait olan bu defterde onun hayatı boyunca biriktirmiş olduğu serveti hakkında bilgiler bulunmaktadır. Rum Mehmed Paşa'nın servetinde bulunan menkûl malların cinsi ve miktarı tek tek yazılarak fiyatlandırılmıştır. Rum Mehmed Paşa'nın zengin bir muhalefâta sahip olduğu görülmektedir. Muhalefât, kumaşlar ve giyim eşyaları, ev eşyaları, mutfak eşyaları, çeşitli hayvanlar ve köleler şeklinde gruplandırılarak yazılmıştır.

Daha sonra Rum Mehmed Paşa'nın muhalefâtında ölümünden sonra gerçekleşen bazı olaylar anlatılmıştır. Gayri menkûl mallar (saray, çeşme, odalar, ahırlar, değirmen, vb.) ve menkûl (nakit para, eşya, giysi vb.) hakkında olan davalar kaydedilmiştir. Genel olarak, muhalefâtın bütününün ederi yazılmış ve muhalefât tespit edilirken yapılan harcamalar ve diğer giderler mahsup edildiğinde asl-ı mal (gelirler) olarak devlete kalan miktar belirlenmiştir.

Rum Mehmed Paşa ve muhalefâtı hakkında yapılan bu araştırma, diğer muhalefât çalışmaları gibi döneminin ekonomik, sosyal ve kültürel özelliklerini günümüze yansıtmaktadır. Bahse konu muhalefât, zengin bir içeriğe sahip olması sebebiyle çok çeşitli başlıklar içermektedir. Bunlar mümkün olduğunca sade ve anlaşılır bir şekilde değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu muhalefât defterinde değerlendirilemeyen mal ve eşyalar da bulunmaktadır. Ancak tam metin olarak araştırmacıların yararlanması amacıyla transkribe edilip ek olarak sunulmuştur.

KAYNAKÇA

I- Arşiv Kaynakları

- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İbnülemin Mâliye (İE. ML.), no.11 (00954/002) (H.25 Zi'l-kâde 1042/3 Haziran 1633).
- BOA, Dîvân-ı Hümâyûn Sicillatı Mühimme Defterleri (A.DVNS.MHM.d), no.91 s.25 (16 Rebûlevvel 1056/2 Mayıs 1646).
- BOA, Maliyeden Müdevver Defteri (MAD.d), no. 7324, s.255-277 (Şevval 1042 /Nisan 1633).

II- Vekayinâmeler

- Mustafa Naîmâ Efendi. *Naîmâ Tarihi*, C.II, İstanbul: Matba-i Amire, 1283.
- Mustafa Naîmâ Efendi. *Naîmâ Tarihi*, C.III, İstanbul: Matba-i Amire, 1283.
- Topçular Kâtibi Abdülkadir (Kadri) Efendi. *Topçular Kâtibi Abdülkadir (Kadri) Tarihi*, C.II, haz. Ziya Yılmaz, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2003.
- Hasan Bey-zâde Ahmed Paşa. *Hasan Bey-zâde Tarihi Metin ve İndeks (1003-1045/1595-1635)*, C.III, haz. Şevki Nezihi Aykut. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2004.
- İbrahim Peçevi. *Peçevi Tarihi*, C.II, çev. Murat Uraz, İstanbul: Son Telgraf Matbaası, 1969.
- Hüseyin Tuği. *Müsîbetnâme: Tahlil-Metin ve İndeks*, haz. Şevki Nezihi Aykut, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2010.
- Solak-zade Mehmed Hemdemi. *Solakzâde Tarihi*, C.II, haz. Vahid Çabuk, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1989.
- Kâtip Çelebi. *Fezleke [Osmanlı Tarihi (1000-1065/1591-1655)]*, C.II, haz. Zeynep Aycibin, İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2016.

III- Kitaplar

- AKSUN, Ziya Nur. *Osmanlı Tarihi (Osmanlı Devleti'nin Tahlili, Tenkili Siyasi Tarihi)*, C.II, İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş. Yayınları, 1994.
- AFYONCU, Erhan. *Tanzimat Öncesi Osmanlı Tarihi Araştırma Rehberi*. İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2009.
- ALTINAY, Ahmet Refik. *Kadınlar Saltanatı*. İstanbul: Tarih Vakıf Yayınları, 2011.
- ALTINAY, Ahmed Refik. *Osmanlı Devrinde Zorbalar*. İstanbul: Gram Yayınları, 2019.
- AYVERDİ, Samiha. *Türk Tarihinde Osmanlı Asırları*, C.II, İstanbul: Damla Yayınevi, 1975.
- BAYIR, Önder. *Sultan Dördüncü Murad'ın Hatt-ı Hümayûnları Suver-i Hutû-tı Hümayûn*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2014.
- CEZAR, Mustafa. *Mufassal Osmanlı Tarihi Resimli-Haritalı*, C.IV, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1957.
- ÇABUK, Vahid. *Sultan IV. Murad*, İstanbul: Kültür A.Ş. Yayınları, 2015.
- DANIŞMEND, İsmail Hami. *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C.III, İstanbul, Türkiye Yayınevi, 1972.
- DEMİRCİ, Süleyman ve ARSLAN, Hasan. *Osmanlı Türkiyesi'nde Eşkiya, Devlet ve Siyaset Maraş Eyâleti Örneği (1590-1750)*, Yalın Yayıncılık, İstanbul, 2012.
- FINKEL, Caroline. *Rüyadan İmparatorluğa Osmanlı (Osmanlı İmparatorluğu'nun Öyküsü)*, çev. Zülal Kılıç, İstanbul: Timaş Yayınları, 2007.
- HAMMER, J. Von. *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C.II, İstanbul: İlgü Kültür Sanat Yayıncılık, 2011.
- İNALCIK, Halil. *Devlet-i 'Aliyye: Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar*, C.II, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016.

- JORGAE, Nicolae. *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C.III, çev. Nilüfer Epçeli, İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2005, s.373.
- KAFADAR, Cemal. *Kendine Ait Bir Roma Diyar-ı Rum'da Kültürel Coğrafya ve Kimlik Üzerine*, İstanbul: Metis Yayınları, 2019.
- KARAMAN, Hayreddin. *Mukayeseli İslâm Hukuku*, C.I, İz Yayıncılık, İstanbul, 1978.
- KOCATÜRK, Vasfi Mahir, *Osmanlı Padişahları*, İstanbul: Rafet Zaimler Yayınevi,1962.
- KOÇU, Reşad Ekrem. *Yeniçeriler*, İstanbul: Koçu Yayınları, 1964.
- KÜTÜKOĞLU, Mübahat S. *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*, İstanbul: Kubbealtı Akademisi Kültür ve San'at Vakfı, 1994.
- MUMCU, Ahmet. *Osmanlı Devleti'nde Siyaseten Katl*, Ankara: Birey ve Toplum Yayınları, 1985.
- ÖNAL, Ahmet, AFYONCU, Erhan ve DEMİR, Uğur. *Osmanlı İmparatorluğu'nda Askeri İsyânlar ve Darbeler*. İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2010.
- ÖZBARAN, Salih. *Bir Osmanlı Kimliği 14.Yüzyıllarda Rûm/Rûmî Aidiyet ve İmgeleri*, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2017.
- ÖZCAN, Abdülkadir. *IV. Murad Şarkın Sultan*, İstanbul: Kronik Yayınları, 2017.
- ÖZDEĞER, Hüseyin, *1463-1640 Yılları Bursa Şehri Tereke Defterleri*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Rektörlük Yayınları, 1988.
- ÖZTUNA, Yılmaz. *Başlangıçtan Zamanımıza Kadar Türkiye Tarihi XVII. Asır Sonları*, C.IX, İstanbul: Hayat Yayınları, 1966.
- ÖZTÜRK, Said. *Osmanlı Arşiv Belgelerinde İstanbul'un Tarihi Su Yolları Muhafaza ve Bakımı*, C.I, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 2006.
- ÖZTÜRK, Said. *Askeri Kassama Ait Onyedinci Asır İstanbul Tereke Defterleri (Sosyoekonomik Tahlil)*, İstanbul: OSAV, 1995.

- SAKAOĞLU, Necdet. *Bu Mülkün Sultanları*, İstanbul: Oğlak Yayıncılık, 1999.
- SERTOĞLU, Mithat. *IV. Murad*, Ankara: Türk Büyükleri Dizisi:34, 1987.
- SEZEN, Tahir. “Osmanlı Yer Adları”, Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2017.
- SÜREYYA, Mehmed, *Sicill-i Osmanî*, C.II, haz. Nuri Akbayar, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları 30, 1996.
- SÜREYYA, Mehmed, *Sicill-i Osmanî*, C. IV, haz. Nuri Akbayar, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları 30, 1996.
- TABAKOĞLU, Ahmet. *Gerileme Dönemine Girerken Osmanlı Maliyesi*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1985.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı. *Osmanlı Devleti Teşkilâtından Kapıkulu Ocakları-Acemi Ocağı ve Yeniçeri Ocağı*, C.I, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1984.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı. *Osmanlı Tarihi (II. Selim'in Tahta Çıkışından 1699 Karlofça Antlaşmasına Kadar)*, C.III, 1. Kısım, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2009.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı. *Osmanlı Tarihi (XVI. Yüzyıl Ortalarından XVII. Yüzyıl Sonuna Kadar)*, C.III, 2. Kısım, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2003.
- YÜCEL, Yaşar ve SEVİM, Ali. *Türkiye Tarihi Osmanlı Dönemi (1566-1730)*, C.III, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1991.
- ZINKEISEN, Johann Wilhelm. *Osmanlı İmparatorluğu (1623-1669)*, C.IV, çev. Nilüfer Epçeli, Ed. Erhan Afyoncu, İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2019.

IV- Tez, Makale, Dergi, Sempozyum

- ACAR, İbrahim. “Mehrin İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”, *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S.17 (2011), s.367-388.
- AKGÜL Hatice ve ÖZKAYA Hatice Gökçen. “Osmanlı Evlerine Dair Araştırma Malzemesi ve Yöntem Sorunsalı: Potansiyeller ve Sınırlılıklar”, *Tasarım Kuram Dergisi*, C.XVI, S.29 (2020), ss.35-52.
- AKGÜNDÜZ, Murat. “Mevlevilik ve Osmanlı Padişahları”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XVIII, S.18 (2007), s.37-44.
- AKYILMAZ, Sevgi Gül. “Osmanlı Devleti’nde Yönetici Sınıf Açısından Müsâdere Uygulaması”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.XII, S.1-2 (2008), ss.389-420.
- AKYÜZ, Jülide. “Osmanlı Kadınlarının Hukuksal Haklarını Kullanımı Hakkında Bazı Değerlendirmeler”, *Haccettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları*, S.6 (2007), ss.75-91.
- AYDEMİR, Oğuzhan ve ERKAN, Mehmet. “Merdiven Kayıt Yöntemi ve Günümüz Muhasebe Sistemi”, *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S.1 (2011), ss.110-128.
- BARKAN, Ömer Lütfi. “Edirne Askerî Kassamı’na Ait Tereke Defterleri (1545-1659)”, *Belgeler*, C.III, S.5-6 (1966), ss.1-6.
- BAŞARIR, Özlem. “Muhallefât Kayıtları Işığında XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı Taşra Görevlilerinden Diyarbakir Voyvodalarının Terekeleri”, *Bellekten*, C.LXXX, S.287 (2016), ss.59-84.
- BAY, Abdullah. “Sultan, Ulemâ ve Hukuk: Ulemânın Müsâdere Uygulamasına Muhallefâtı”, *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.XVII, S.17 (2018), ss.1-28.
- CEVGER, Gürkan. “Akşehir Ayânı Hacı Paşazâde Ahmet Bey’in Terekesi”, *Tarih ve Gelecek Dergisi*, C.V, S.1 (2019), ss.52-62.
- ÇELİK, Kürşat. “Mısır Beylerbeyi Hayır Bey’in Muhallefâtı (1517-1522)”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.XXXIII, S.55 (2014), ss.163-182.

-ÇELİKER, Deniz. “Geçmişten Günümüze Türklerde Keçecilik Keçe Yapımında Yeni Teknikler”, *Güzel Sanatlar Fakültesi Hakemli Dergisi*, S.8 (2011), ss.1-22.

-DEMİRCİ, Süleyman ve ARSLAN, Hasan. “Eşkîyalar ve Osmanlı Devleti: Maraş Eyâleti Örneğinde Devlet Görevlilerinin Eşkîyalık Faaliyetleri ve Bunların Merkez-Taşra Yazışmalarındaki Yansımaları (1590-1750)”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.16 (2012), ss. 47-76.

-ERTAŞ, Fâtiğ Coşkun ve ŞİŞMAN, Bülent. “XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Osmanlı’da Tereke Uygulaması ve Muhasebesi-Sosyo-Ekonomik Yapıya ve Miras Hukukuna Etkileri”, *Muhasebe ve Finans Araştırmaları Dergisi*, S.4, (2013), ss.197-222.

-GÖKHAN, İlyas. “Maraş ve İlçelerinin İsimlerinin Oluşması”, *Akdeniz’in Altın Kenti Kahramanmaraş*, T.C. Kahramanmaraş Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, (2014), ss.17-20.

-GÜL, İsmail. *Osmanlı Devleti’nde Sultan IV. Murad Dönemi Yeniçeri İsyancıları (1623-1640)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2006.

- GÜNLER, Kemal. “Türk Ceza Hukukunda Müsâdere”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.XVIII, S.3 (2014), ss.849-876.

-İNALCIK, Halil. “15. Asır Türkiye İktisadi ve İctimai Tarihi Kaynakları”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C.XV, S.1-4 (1953-1954), ss.51-75.

-KALIPÇI, Mahmud Esad. *Klasik Dönem Osmanlı Hukukunda Müsâdere Kurumu*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul, 2013.

-KARAÇAY TÜRKAL, Merve. “Erzurum Valisi Şahin Mustafa Paşa’nın Muhallefâtı”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Prof Dr. Fuat Sezgin Özel Sayısı (2019), ss.283-295.

- KARAKUYU, Mehmet ve ÖZÇAĞLAR, Ali. “Alaşehir İlçesinin Tarımsal Yapısı ve Planlanmasına Dair Öneriler”, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, C.III, S.2 (2005), ss.1-17.
- KARATAŞ, Mehmet. “18-19. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti’nde Bazı Müsâdere Uygulamaları”, *OTAM*, S.19 (2006), ss.219-237.
- KAYTAZ, Fatma. “IV. Murad Döneminde İsyânlar”, *Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu-4*, (20-22 Mayıs 2016), İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul, 2016, ss.375-409.
- KAYTAZ, Fatma. *88 No’lu Mühimme Defteri (Transkripsiyon Ve Özet)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü. İstanbul, 2006.
- KENGER, Selahattin. *190 Numaralı Besni (Behisni) Kazası Osmanlı Şer’iyye Mahkemesi Kayıtlarının 118–236 Sahifelerinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (Hicri 1313-1315/ Miladi: 1896-1897)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Kahramanmaraş, 2006.
- KESKİN, Mustafa ve ARSLAN, Hasan. “Osmanlı Türkiyesi’nde Eşkıyalık Faaliyetlerini Önlemeye Yönelik Alınan Tedbirler ve Uygulanan Cezalara Dair Gözlemler: Maraş Eyâleti Örneği (1590-1750)”, *History Studies*, C.IV, S. Özel Sayı (2012), ss.73-103.
- KILIÇ, Selda. “Su Yolları ve Su-Yolcu Esnafına Dair Bazı Tespitler”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.XXIII, S.36 (2004), ss.175-188.
- KOÇ, Hasan. “Osmanlı Dönemi’nde Şehrizorun Yönetim Merkezleri: Zalim ve Gülânber Kaleleri”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.XXXIII, S.56, (2014), ss.191-204.
- KONUK, Yunus Emre. *Sultan Murad’ın Bağdad Seferi ve Kasr-ı Şirin Antlaşması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Afyon, 2005.
- KURU, Levent. *29 Numaralı Edirne Şer’iye Sicili*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Edirne, 2006.

- MALAKA, Noel Christian. *Gut Hastalığı Tedavisine Yönelik Medikal Tekstil Ürünü ve Yara Örtüsü Geliştirilmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir, 2019.
- MAYDAER, Saadet. “XVII. Yüzyılda Bursa’da Emekli Bir Kadı: Baldırzâde Oğlu Derviş Mehmed Efendi ve Serveti”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.XVII, S.2, (2008), ss.569-592.
- ÖZÇELİK, Tarık. “Yeniçeri Ağası Köse Mehmed Ağa ve Muhallefâtı”, *History Studies*, C.V, S.1 (2013), ss.287-310.
- ÖZTÜRK, Mensure. *XIX. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Müsâdere Usulünde: Alemdar Mustafa Paşa Örneği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Balıkesir, 2016.
- ÖZYALVAÇ, Şükriye Pınar. “Arşiv Belgelerinde Peşkir Türleri”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.XII, S.63 (2019), s.518-527.
- SOYUCAK, Ali Rıza. *Konya ve Çevresinde Eşkıyalık Hareketleri (1640-1675)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Konya, 1997.
- SÖYLEMEZ, Faruk, “Yeni Çağda Maraş (1522-1789)”, *Akdeniz’in Altın Kenti Kahramanmaraş*, T.C. Kahramanmaraş Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, (2014), ss.45-53.
- SUNGUR, Meryem Şahin. *Osmanlı Devleti’nde Sultan Murad Dönemi Yenilik Hareketleri (1623-1640)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara, 2002.
- ŞENSOY, Fatma. “Osmanlı İmparatorluğu’nda Mâlî Yönetim Denetim Ve Soruşturma, Bir Müsadere Örneği”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, S.78 (2018), ss.53-86.
- TELCİ, Cahit. “Osmanlı Devleti’nde 18.Yüzyılda Muhallefât ve Müsâdere Süreci”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. XXII, S.2 (2007), ss. 145-166.
- UZUN, Efkan. *XII. Yüzyıl Anadolu İsyânlarının Şehirlere Yayılması; Sosyal ve Ekonomik Hayata Etkisi (1630- 1655)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara, 2008.

- ÜNAL, Mehmet Ali. “Osmanlı İmparatorluğu’nda Müsâdere”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S.49 (1987), ss.95-111.
- ÜNAL, Uğur. *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, İstanbul: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2017.
- ÜNLÜ, Ertan. “18.Yüzyılda Osmanlı Eliti Bir Darphane Sarrafının Muhallefâtı: Bedros Nam-ı Diğer Petraki”, *OTAM*, S.43 (2018), ss.281-317.
- ÜNLÜCAN, Muhammet. *IV. Murad’ın İcraatları’nda Din ve Siyaset Etkeni*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara, 2006.
- YAKUPOĞLU, Cevdet. “Kastamonu’nun Doğal Zenginliklerinden Küre Madenlerinin Tarihi Arka Planı”, *Kastamonu’nun Doğal Zenginlikleri Sempozyumu*, Kastamonu Üniversitesi 3 Mart Konferans Salonu, (16-17 Ekim 2012), Bildiriler Kitabı, 2005, ss.36-45.
- YARDIMCI, Kevser Gürcan. “Osmanlı Dönemi Dokuma Sanatı Ürünlerinden Örnekler”, *International Journal of Cultural and Social Studies*, C.II, S.1 (2016), ss.219-241.

V- Ansiklopediler

- AFYONCU, Erhan. “Rûznâmçe”, *DİA*, C.35. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2008.
- AFYONCU, Erhan. “Sipâhî”, *DİA*, C.37. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009.
- AK, Mahmut. “Gürcü Mehmed Paşa”, *DİA*, C.28. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003.
- AKTEPE, Münir. “Kemankeş Ali Paşa”, *DİA*, C.25. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002.
- Akyıldız, Ali. “Meclis-i Meşveret”, *DİA*, C.28. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003.

- ARSLAN, Hasan. “Ali Paşa (Behisnili Baytaroğlu)”, *Maraş Ansiklopedisi*, Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, 2017, s.248.
- ATASOY, Nurhan. “Kaftan”, *DİA*, C.Ek-1. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2016.
- AVCI, Casim. “Rum”, *DİA*, C.35. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2008.
- AVCI, Casim. “Naib”, *DİA*, C.32. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006.
- AYDIN, Mehmet Âkif. “Mehir”, *DİA*, C.28. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003.
- BOZKURT, Nebi. “Kavuk”, *DİA*, C.25. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002.
- ÇAĞRICI, Mustafa. “İhsan”, *DİA*, C.21. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000.
- ÇAĞRICI, Mustafa. “Müdârâ”, *DİA*, C.31. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006.
- DÖNMEZ, İbrahim Kâfi. “Murâbaha”, *DİA*, C.31. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006.
- EMECEN, Feridun. “Başbâki Kulu”, *DİA*, C.5. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992.
- EMECEN, Feridun. “Başmuhasebe Kalemî”, *DİA*, C.5. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992.
- EMECEN, Feridun. “Çift Resmi”, *DİA*, C.8. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.
- EMECEN, Feridun. “Topal Receb Paşa”, *DİA*, C.Ek-2. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2019.
- GROOT, Alexander H. De. “Kayserili Halil Paşa”, *DİA*, C.15. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997.

- HALAÇOĞLU, Yusuf. “Dellâl”, *DİA*, C.9. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994.
- HITCHINS, Keith. “Kazaklar”, *DİA*, C.25. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002.
- İLGÜREL, Mücteba. “Kösem Sultan”, *DİA*, C.26. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002.
- İNALCIK, Halil. “Hüsrev Paşa”, *DİA*, C.19. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1999.
- İNALCIK, Halil. “Kırım”, *DİA*, C.15. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002.
- İPŞİRLİ, Mehmet, “Ahîzâde Hüseyin Efendi”, *DİA*, C.1. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1988.
- İPŞİRLİ, Mehmet. “Hâcegân”, *DİA*, C.14. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996.
- KALLEK, Cengiz. “Mudârebe”, *DİA*, C.30. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2005.
- KAYA, Bayram Ali. “Yahyâ Efendi, Zekeriyyâzâde”, *DİA*, C.43. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013.
- KILIÇARSLAN, Yasemin. “Cebeci”, *DİA*, C.7. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.
- KÖPRÜLÜ, Orhan Fuat. “Çavuş”, *DİA*, C.8. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.
- KÖPRÜLÜ, Orhan Fuat. “Hâfız Ahmed Paşa”, *DİA*, C.15. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997.
- KÜTÜKOĞLU, Mübahat S. “Temessük”, *DİA*, C.40. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011.
- OĞUZ, Mustafa ve AKGÜNDÜZ Ahmet. “Hüccet”, *DİA*, C.18. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998.

- ÖĞÜN, Tuncay. “Osmanlılar’da Müsâdere Usulü”, *DİA*, C.32. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006.
- ÖZCAN, Abdülkadir. “Baltacı”, *DİA*, C.5. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992.
- ÖZCAN, Abdülkadir. “Bölük”, *DİA*, C.6. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992.
- ÖZCAN, Abdülkadir. “Çorbacı”, *DİA*, C.8. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.
- ÖZCAN, Abdülkadir. “Çuhadar”, *DİA*, C.8. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.
- ÖZCAN, Abdülkadir. “Gedikli”, *DİA*, C.13. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996.
- ÖZCAN, Abdülkadir. “Gulâm”, *DİA*, C.14. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996.
- ÖZCAN, Abdülkadir. “Küçük Ahmed Paşa”, *DİA*, C.2. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1989.
- ÖZCAN, Abdülkadir. “Tabanıyyası Mehmed Paşa”, *DİA*, C.Ek-2. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2019.
- ÖZCAN, Tahsin. “Muhallefât”, *DİA*, C.30. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2005.
- ÖZKAYA, Yücel ve AKYILDIZ, Ali. “Muhassıl”, *DİA*, C.31. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006.
- SAHİLLİOĞLU, Halil. “Esedî”, *DİA*, C.11. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995.
- ŞAFAK, Ali. “Ehl-i vukuf”, *DİA*, C.10, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994.
- TABAKOĞLU, Ahmet. “Resim”, *DİA*, C.34. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007.
- TANRIKORUR, Ş. Barihüda. “Mevleviyye”, *DİA*, C.24. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004.

- TAŞ, Necati Fahri ve BOZKURT, Nebi. “Mühür”, *DİA*, C.31. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006.
- TERZİ, Mustafa Zeki. “Gulâm”, *DİA*, C.14. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996.
- TEZCAN, Hülya. “Ferace”, *DİA*, C.12. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995.
- TOMAR, Cengiz. “Müsâdere”, *DİA*, C.32. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006.
- TURAN, Şerafettin. “Silâhdar”, *DİA*, C.37. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009.
- YILMAZER, Ziya. “IV. Murad” *DİA*, C.31. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006.

VI- Sözlükler

- DEVELLİOĞLU, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara: Aydın Kitabevi, 2008.
- NACİ, Muallim. *Lügat-i Naci*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1995.
- KOÇU, Reşad Ekrem, *Türk Giyim, Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, Ankara: Sümerbank Yayınları, 1967.
- PAKALIN, Mehmed Zeki. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C.I, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1971.
- PAKALIN, Mehmed Zeki. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C.III, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1972.
- PARLATIR, İsmail. *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Yargı Yayınevi, 2006.
- SAMİ, Şemseddin. *Kâmûs-ı Türkî*, C.I-II, İstanbul: İkdâm Matbaası, 1317.

EKLER

EK 1: Rum Mehmed Paşa'nın Muhallefâtının Transkripsiyonu

[255]

Hesâb Oluna

[256]

Muhallefâtü'l-merhûm Mehmed Paşa ibn Abdurrâhman mâte hâle kevnihî sâkinen bi-medîne-i Konya ve tereke ibne'l-eh li-eb ve ümm ve hüve'r-racül el-med'uvv Hasan bin Ali ve bintehü ve hiye'l-mer'etü el-med'uvvetü Emîne bint-i Ali el-mezbûr vaka'atî'l-kismetü ve't-tahrîr bi-medîneti'l-mezbûre fi Şevvali'l-mükerrem li-sene isneyn erba'în ve elf.

Kürk-i sincap köhne:1 kıymet: 1300	Havranî kürk müsta'mel kıymet: 250	Kırmızı çuka donluk aded: 2 kıymet: 2640	Benefşe çuka zirâ': 4 kıymet: 1200	Pars çuka donluk aded: 3 kıymet: 3750
Sîm gülabdan kıt'a: 1 kıymet: 2500	Yeşil ferace kürklü müsta'mel kıymet: 5200	Kırmızı kapaniçe-i vaşak bacası kürklü müsta'mel kıymet: 8000	Nohudî çuka ferâce samur kafası kaplu müsta'mel Kıymet: 200	Kırmızı çuka şalvar kıt'a: 3 kıymet: 2400
Kırmızı kıt'a samur kaplu müsta'mel kıymet: 10000	Kırmızı çuka taluta çihilkafa müsta'mel kıymet: 2950	Çuka mak'ad müsta'mel çift: 1 kıymet: 300	Ocak perdesi köhne: 1 kıymet: 30	Köhne döşek tarakî kıt'a: 6 kıymet: 300

Göderi kıt'a: 1 kıymet: 115	Siyah kapama müsta'mel:1 kıymet: 125	Yeşil atlas zıbın köhne: 1 kıymet: 330	Mor anteri zıbın müsta'mel: 1 kıymet: 330	Kırmızı darayî zıbın aded 2 kıymet: 254
Elmasî atlas kaftan müsta'mel: 1 kıymet: 1060	Kırmızı kadife kaftan müsta'mel:1 kıymet: 2150	Yeşil hâre kaftan müsta'mel: 1 kıymet: 1850	Beyaz kemha kaftan müsta'mel: 1 kıymet: 1400	Sarı atlas zırh yeleşî müsta'mel: 1 kıymet: 350
Turuncu atlas zırh yeleşî müsta'mel: 1 kıymet: 1225	Siyah çuka muvahhidi müsta'mel:1 kıymet: 1935	Siyah ferace müsta'mel: 1 kıymet: 950	Kırmızı muhayyer maluta: 1 kıymet: 2500	Mor çuka ferace müsta'mel: 1 kıymet: 900
Siyah çuka ferace müsta'mel:1 kıymet: 2300	Dohavi çuka donluk: 1 kıymet: 500	Yastık-1 Bursa aded: 7 kıymet: 1095	Kırmızı muhayyer kıt'a: 4 kıymet: 1600	Beyaz bogâsı kıt'a: 2 kıymet: 300
İplik-i Alaca kıt'a: 2 kıymet: 200	Sahtiyan kıt'a: 3 kıymet: 120	Keten bezi Kıt'a: 3 kıymet: 150	Peştamal-i Selanikî kıt'a: 1 Kıymet: 50	Mor kemha zirâ': 10 kıymet: 1400
Kırmızı çuka kavuk aded: 6 kıymet: 390	Şal-ı köhne kıt'a: 1 kıymet: 185	Dülbent bürgü aded: 3 Kıymet: 150	Acem kumaş münakkaş donluk: 1 kıymet: 600	Mâ'î münakkaş kumaş zirâ': 8 kıymet: 830

Kırmızı muhayyer kıt'a: 2 kıymet: 200	Penbe renk Pârsî kıt'a: 4 kıymeti: 840	Peştamal ma'a makrame abdest aded: 2 kıymet:75	Dor uçkur kıt'a: 1 kıymet: 60	Yeşil makdem kuşak aded: 1 kıymet: 200
Siper künkü kıt'a: 1 kıymet: 120	Rikâb-1 kok-1 Mısrî çift: 1 kıymet: 2050	Havlul hamam döşemesi: 1 kıymet: 120	Hamam gömleği kıt'a: 1 kıymet: 310	Sire döşemesi kıt'a: 1 kıymet: 140
Peştamal-i Mısrî kıt'a: 1 kıymet: 46	Çarşaf keten kıt'a: 1 kıymet: 35	Köhne gömlek kıt'a: 1 kıymet: 36	Abdest makramesi: 1 kıymet: 30	Beyaz bogâsı kıt'a: 2 kıymet: 200
Kahve makramesi kıt'a: 3 kıymet: 300	Siyah na'l- bend kıt'a: 1 kıymet: 60	Sire peşkiri: 1 Kıymet: 150	Kırmızı çağşır: 1 kıymet: 200	Kırmızı kadife kavuk kıt'a: 4 kıymet: 480
Sîm kuşak önlüğü kıt'a: 1 Kıymet: 260	Dülbent kıt'a: 1 kıymet: 60	Post-1 semmur-1 vaşak zerdave kıt'a: 7 kıymet: 250	Post-1 vaşak kıt'a: 1 kıymet: 525	Post-1 sansar kıt'a: 2 kıymet: 70
Kolçak çift: 1 kıymet: 400	Çerkesî kıt'a: 4 kıymet: 120	Kırmızı Velence kıt'a: 4 kıymet: 400	Beyaz Velence kıt'a: 3 kıymet: 90	Yan keçesi münakkaş kıt'a: 2 kıymet: 800

Yanbolu kebesi:1 kıymet: 2160	Mâ'î kilim kıt'a: 2 kıymet: 300	Seccâde-i Mısrî kıt'a: 1 kıymet: 150	Çuka mak'ad çift: 1 kıymet: 150	Yan keçesi Menteşevî kıt'a: 3 kıymet: 1200
Keçe cedîde orta Menteşevî: 1 kıymet: 3550	Keçe-i Selanik mâ'î çift: 1 kıymet: 1700	Keçe-i Selanik mâ'î çift: 1 kıymet: 1400	Keçe yan Selanikî çift: 1 kıymet: 250	Keçe-i orta-i Selanik: 1 kıymet: 400
Keçe-i orta küçük Selanik: 1 kıymet: 400	Kaliçe-i Karamanî: 2 kıymet: 1200	Kaliçe-i kebîre müsta'mel: 1 kıymet: 3000	Yastık-ı Burusa: 3 kıymet: 480	Keçe-i Selanik köhne: 1 kıymet: 450
Keçe-i yan Menteşe çift: 1 kıymet: 700	Kaliçe-i Karamanî müsta'mel: 1 kıymet: 650	Kaliçe-i kebîre-i Acemî müsta'mel: 1 kıymet: 6000	Kaliçe-i kebîre-i Uşşakî: 1 kıymet: 3500	Saha[n] ma'a tepsî ayaklı aded: 72 kıymet: 8970
Kuzu tepsisi kıt'a: 5 kıymet: 1800	Baklava tepsisi kıt'a: 2 kıymet: 400	Tencere kıt'a: 3 kıymet: 1800	Tâbe: 1 kıymet: 60	Kefgir kıt'a: 2 kıymet: 60
Legen kıt'a: 1 kıymet: 120	Bakraç kıt'a: 1 kıymet: 80	Tüfenk kıt'a: 21 kıymet: 1800	Şütür-i maya re's: 9 kıymet: 22000	Şütür-i tülü re's: 5 kıymet: 8000

Koyun ma'a keçi re's: 550 kıymet: 50600	Toklu re's: 150 kıymet: 5175	Oğlak re's: 115 kıymet: 3660	Kara sığır öküzü re's: 9 kıymet: 3960	Kara sığır ineği re's: 13 kıymet: 3960
Çıplak tay re's: 3 kıymet: 450	Kısrak re's: 3 kıymet: 2100	Tay re's: 1 kıymet: 450	Merkeb re's: 2 kıymet: 350	Def'a kısrak re's: 8 kıymet: 5650
Tay re's: 4 kıymet: 1700	Camus çift: 2 kıymet: 360	Gendüm keyl:400 kıymet: 28000	Rıdvân abd-i sagir: 1 kıymet: 5000	Piyâle abd: 1 kıymet: 4500
Diğer Rıdvân abd: 1 Kıymet: 5500	Dilâver abd kıymet: Firâr	Câriye Çeşm- i Siyah kıymet: 8000	Câriye Musaffa kıymet: 8000	Câriye Anber-simâ kıymet: 9500
Câriye Bâd-1 Sabâ kıymet: 7500	Câriye Afitâb kıymet: 9000	Câriye Gülistân kıymet	Câriye Revâne kıymet: 5000	Câriye Lalegül kıymet
Câriye Arabhân kıymet: 10000	Câriye Mücellâ kıymet	Câriye Revâne kıymet		
Söğüt kazasına tâbi'-i Şurubhâne nâm karyede olan çiftlik ganeminin hayvânâtın ve hurdevâtınıdır.	Devehâne Ma'a Samanlık Kıymet: 17000	Hamamcı zimmetinde ahz ol[un]an meblağ 50000	Odalar fevkâni ve tahtâni Bâb aded: 7 Kıymet: 200000 Mezbûrdan nikâh için ihrâc Aded: 100000	

Kıymet: 900000		El-bâkî 100000
----------------	--	-------------------

[257]

Cerâ'l-emru hasbemâ hurrire fîhi zebberehu'l-abdu'l-fakîr ileyhi sübhânehû el-amilü minhu birrehû ve ihsânehû Nurullâh ibnü'ş-şeyh Nasuh el-Kâdı bi-medine-i Konya el-mahrûse ufiye anhumâ (Mühür) [Nurullah hâdimü şer'-i Nebî kâ'ilen lâ-ilhâhe illallâh]

Sebeb-i tahrîr kitâb budur ki

Mahmiyye-i Konya sâkinlerinden olup Maraş Beylerbeyisi iken bundan akdem katl olunan Rum Mehmed Paşa'nın mahmiyye-i merkûmede olan muhallefâtını Dersââdet'den vârid olan emr-i şerif mücebince mîrî için kabza me'mûr olan düstûr-ı ekrem müşir-i efham nizâmü'l-âlem Sadrazam Mehmed Paşa edâma'llâhü te'âlâ iclâlehû ve yessera bi'l-hayr âmâlehû hazretlerinin kapucubaşlarından kudvetu'l-emâsil ve'l-a'yân Mustafa Ağa zîde kadrühû meclis-i şer'-i şerîfi lâzimü't-teşrîfe hâzır olub yine mahmiyye-i merkûmede vâki' Kürkçü hamamı demekle ma'rûf hamam evkâfına bervech-i evlâdiyyet hâlâ mütevellî olan işbu Hâfîzu'l-Kitâb Ömer bin Abdullah nâm kimesne mahzarında ikrâr-ı tâmm ve takrîr-i kelâm edüp zikr olunan hamamı ve kurbünde vâki' çeşmelerin mukaddemâ suyu yolu harâb olup cümlesi battâl olmağla tecdîde muhtâc oldukda merkûm Mehmed Paşa bundan akdem hâl-i sıhhatinde iken hamam-ı mezbûrun ve üç çeşmenin masârif-ı mühimmesi için ba'de't-ta'mîr mâl-i vakıfdan almak şartı ile kendü malından yüz elli bin akçe harc ve sarf ve ta'mîr ve ihya edüp ba'dehû merkûm Mehmed Paşa katl olunmağile meblağ-ı mezbûru mütevellî-i mezkûr Ömer'den mîrî için talep eyledüğümde cevâb verüp zikr olunan çeşmelerin mütevellîsi âhardır benim alâka ve medhalim yoktur lâkin suyollarını paşa-yı merkûm kendü sarayında icrâ ettürdüğü iki çeşmenin ceryânı için tecdîd etdürüp kadîmî çeşmeler dahi cârî olduktan sonra hamam-ı mezbûrun suyunu ta'yîn eyledi. Maksem olan mevzi'den suyu yoluna ve sâir masârifına ne mikdar meblağ sarf olundu ise mâl-i vakıfdan edâ eylesin deyüb hakikat-i hâl dahi bu minvâl üzere olduğu mütehakkik ve mütekarrer olmağile zikr olunan kadîmî çeşmelerden

hamam-ı mezbûra varınca tecdîd olunan künkleri ve sâir masârif mi‘mâr ve bî-garaz ehl-i vukûf Müslümanlar ile üzerine varulup tahmîn-i sahîh ile elli bin akçe tahmîn olunmağın müteveli-i mezkûr-ı Ömer ba‘de'l-yevm hamâm-ı mezbûrun kıstından alub ve kadîmî çeşmelerin rakabesi vâki‘ oldukça mâl-i vakıfdan edâ ve ta‘mîr eylemek üzere, mübâşeretim hasebiyle zikr olunan elli bin akçeyi müteveli-i mezkûr Ömer yedinden bi't-tamâm mîrî için ahz ve kabz eyledim bâkî bir akçe ve bir habbe kalmadı fazla kalan yüz bin akçe zikr olunan çeşmelerin masârifina harc ve sarf olunmağın evkâfi harâb olmağile tahsîli mümkün olmayup sa‘âdetlü azametlü pâdişâh-ı cem-câh ve âlem-penâh hullidet hilâfetühû ilâ-yevmi'l-kıyâm hazretlerinin hayrât ve hasenâtlarına ilhâk olunup eyyâm-ı adâlet-i pâdişâhîde her bir çeşme cârî olmağile âmme-i âlem ve kâffe-i benî âdem müntefî‘ olup ömr ü devlet ve kıyâm-ı ve izz ü şevketleri ed‘iyyesine bi'l-gudüvv-i ve'l-âsal muvâzabet ve iştigâl gösterüp kimesne mu‘âraza eylemiye dedikde mukırr-ı mûmâ-ileyh Mustafa Ağa ber-vec-i muharrer üzere cârî olan ikrârını ve kelimât-ı muharreresini el-mukarru-lehi'l-mezkûr Ömer bi't-tevliye vicâhen tasdîk ve şifâhen tahkîk etmeğın mâ-vak‘a gibbe't-taleb ketb olundu. Hurrîre fi-Evâhiri Şevvâli'l-mükerrem sene isneyn ve erba‘în ve elf.

Şühûdü'l-hâl

Fahru's-sâlikîn Mevlânâ eş-Şeyh Ömer Efendi

Kıdvetü'l-muharririn Mustafa Çelebi Rûznâmeî

Fahru'l-muharrirîn Mehmed Çelebi Tezkireî

Nuri Bey İbn-i El-Hâc Ahmed

Yusuf Ağa Bakıkulu

Süleyman Beşe Çukadâr

Bayram Efendi ibn Ali Dede

El-Hâc Ulaş bin Hüseyin

Ve gayrühüm

Mâ-hüve'l-mastûr fî-hâze'r-rakîm kad cerâ indî bi-vechin müstakîm zebberehu'l-abdû'l-fakîr ilâ-rabbihi'l-kadîr Nurullâh eş-Şeyh el-Kâdî bi-medîneti Konya el-Mahrûse ufiye anhümâ (Mühür) [Nurullah hâdimü şer'î Nebî kâ'ilen lâ-ilhâhe illallâh]

Sebeb-i tahrîr-i kitâb budur ki

Mahmiyye-i Konya hummiyet ani'l-âfât ve'l-beliyye mahallâtından merhûm Galle-i Harb Sultan Mahallesi sâkinelerinden olup Maraş Beylerbeyisi iken bundan akdem katl olunan Rum Mehmed Paşa'nın zevce-i metrûkesi olan zahru'l-muhadderât Fahrünnisâ Hatun ibnetü'l-merhûm Ayas Efendi tarafından husus-ı âtiyü'l-beyâna vekîl olub merkûmeyi ma'rifet-i şer'îyye ile ârifeyn olan Yusuf Ağa ibn-i Mustafa Ağa ve Ali Ağa ibn-i Mustafa Beg şahâdetleriyle vekâleti sâbite olan İsmail Bey ibn-i Hüsâm meclis-i şer'î şerif-i lâzimü't-teşrîfde Âsitâne-i Sa'âdet tarafından bermûceb-i emr-i âlî maktûl-i mezbûrun muhallefâtını kabza me'mûr olan ve Düstûr-ı mükerrrem müşîr-i mufahham nâzımı menâzimi'l-ümem Sadrâzam Mehmed Paşa edâma'llâhü te'âlâ iclâlehû ve yessera bi'l-hayr emâlehu hazretlerinin kapucubaşlarından kıdvetü'l-emâcid ve'l-ekârim Mustafa Ağa dâme mecdühû mahzarında bi'l-vecale takrîr-i da'vâ edüp müvekkilem merkûme Fahrünnisâ Hatun'u mezbûr Rum Mehmed Paşa tezvîc eyledikde mahalle-i merkûmede vâki' mülk menzilinin garb tarafında olan hâriciye fevkânî ve tahtânî müte'addid odalarını ve ahurlarını yıkup müceddeden binâ eyledüğü müteaddid fevkânî ve tahtânî odaları merkûmenin mülkü üzerine binâ edüp ve eski binanın kerestesini zikr olunan odalarına harc ve sarf edüp müceddeden binâ olunan odalar ve ahurun yerlerinin selâse-i erbâ'ı müvekkilem merkûme Fahrünnisâ Hatun'un mülkü iken mûmâ-ileyh Mustafa Ağa cümlesini mîrî için zabt eyledi su'âl olunub bi-hasebi's-şer'î's-şerîf ihkâk-ı hakk olunması matlûbundur dedikte gıbbe's-su'âl mûmâ-ileyh Mustafa Ağa husûs-ı mezbûr minvâl-i mübeyyen üzere olduğu ma'lûmum değildir deyu inkâr ile cevap vericek vekîl-i mezkûr İsmail Bey'den müdde'âsına muvafık beyyine talep olundukta udûl-i müslimînden Mehmed Ağa ibn-i İbrahim Efendi ve Mehmed Bey ibn-i Derviş Kazımî ve Hamza

Bey ibn-i Ebubekir nâm kimesneler meclis-i şer‘a li-ecli’ş-şehâde hâzırûn olub istişhâd olunduklarından fi'l-hakîka mezbûr Rum Mehmed Paşa müceddeden binâ eyledüğü odalar ve ahurları zevcesi merkûme Fahrünnisâ Hatun'un mülk-i mevrûsu olan odalarını ve ahurlarını yıkup kerestesini zikr olunan odalarına harc ve sarf edüp müceddeden binâ eylediği odalar ve ahırın yerlerinin selâse-i erbâ‘ı müvekkile-i merkûme Fahrünnisâ Hatun'un mülk-i mahzıdır bu husûsa şâhidleriz şahâdet dahi ederiz diye edille-i şahadet-i şer‘iyye eylediklerinde ba‘de't-ta‘dîl ve't-tezkiye şahâdetleri hayyiz-i kabûlde vâkı‘a olduktan sonra merkûme Fahrünnisâ Hatun'un mülkü olan atîk odalarının ve ahurlarının kerestesinin ba‘de'l-isbât kıymeti ve zemîninin dahi kıymetini merkûme Fahrünnisâ Hatun'a edâ için mûmâ-ileyh Mustafa Ağa'ya cânib-i şer‘den tenbîh olunup ma-vaka‘a gıbbe't-taleb ketb olundu hurrîre fi'l-yevmi'r-râbi‘ aşere min-Şevvâli'l-mükerrem li-sene isneyn ve erba‘în ve elf.

Şühûdü'l-hâl

Refi‘ü'l-kadr Safâ-yı Mustafa Paşa Defterdâr-ı Hazîne-i Karaman

Mevlânâ Şeyh Ömer Efendi zîde-takvâhu

Mesnevîhân Mevlânâ Abdulhayy Efendi

Fahru'l-kudât Mevlânâ Mehmed Efendi el-Kassâmü'l-askerî

Mevlânâ Nizâmî Efendi el-Kadı

Kıdvetü'l-emâcid Boşnak Mehmed Ağa

Fahrü'l-akrân Sefer Ağa Kethüdâ-yeri

Mustafa Çelebi Rûznâme’î

Înayet Bey ibn-i Mustafa Ağa

Abdi Bey ibn-i İbrahim

Mustafa Beg ibn-i Ali

Mevlânâ Mehmed Efendi el-müderriş

Zülfikar Bey el-Cündî

Mehmed Çelebi ibn-i İmâm Ali

Nasurullah Bey ibn-i Emrullah

Murad Bey ibn-i Abdullah

Davud Beşe ibn-i Nurullah Çavuş

Ve gayrühüm

[259]

Cerâ mâ-fîhi inde ahveci ibâdi'llâhi'l-fakîr Nûrullâh ibnü'ş-şeyh Nasuh el-Kâdı bi-medîne-i Konya el-mahmiyye sînet ani'l-fiten ve'l-beliyye ufiye-anhümâ ve gufira-lehümâ (Mühür) [Nurullah hâdimü şer'-i Nebî kâ'ilen lâ-ilhâhe illallâh]

Sebeb-i tahrîr-i kitâb budur ki

Mahmiyye-i Konya hummiyet ani'l-âfât ve'l-beliyye sâkinlerinden iken Maraş Beylerbeyisi olup bundan akdem katl olunan Rum Mehmed Paşa'nın muhalledâtını ber-mûceb-i emr-i âlî mîrî için kabza me'mûr olup Düstûr-ı mükerrrem müşîr-i mufahham nizâmü'l-âlem Vezîriazam Mehmed Paşa edâma'llâhü te'âlâ iclâlehû ve yessera bi'l-hayri âmâlehu hazretlerinin kapucubaşlarından olan kıdvetü'l-emâcid ve'l-ekârim Mustafa Ağa dâme mecdühû meclis-i şer'-i hatîr-i lâzîmü't-tevkîrde hâzır olub mahmiyye-i merkûm sâkinelerinden olup maktûl-i mezbûrun zevce-i metrûkesi olan zahru'l-muvakkirât Fahrünnisâ Hatun ibnet-i Ayas Efendi mahzarında takrîr-i kelâm ve tabîr-i ani'l-merâm edüp yedimde olan evâmir-i aliyye muktezâsınca mezbûr Rum Mehmed Paşa'nın muhalledâtını kabza me'mûr olub geldüğümde merkûme Fahrünnisâ Hatun'a mukaddemâ kassâm defteri mûcebince kendüye emânet vaz' olunan nukûd ve sair esbâb ve evânî her ne ise bana teslîm edüb ben dahi mîrî için merkûme Fahrünnisâ Hatun yedinden ahz ü kabz eyledim lâkin bundan mâadâ maktûl-i mezbûrun emvâl ve esbâbindan ve abîd ve cevârî ve min-küllî'l-vücûh ism-i mâl itlâk olunur eşyasından kalîl ve kesîr bir şey'ini dahi benden ihfâ eyleyüp cânib-i mîriye bir vecihle hıyânet eylemediğine ve akrabâ ve ta'allukâtına ve âhardan bir ferde ettirmedüğine merkûme Fahrünnisâ Hatun yemîn eylemesi matlûbumdur dedikde merkûme Fahrünnisâ Hatun vech-i muharrer üzere yemîn teklîf olundukda ol dahi alâ-vefki'l-mes'ûl yemîn billâhi'l-aliyyi'l-a'lâ

etmeğın ma-vaka‘a alâ-vukû‘ihî gıbbe't-taleb ketb olunup bed-i tâlibe vaz‘
olunduğı vakt-i hâcetde ihticâc ede cerâ zâlike ve hurrire fi'l-yevmi'r-râbi‘
aşere min-Şevvâli'l-mükerrem sene isneyn ve erba‘în ve elf.

Şühûdü'l-hâl

İzzetlü Safâ-yı Mustafa Paşa Defterdâr-ı Hazîne-i Karaman

Mevlânâ Şeyh Ömer Efendi zîde takvâhu

Mesnevîhân Mevlânâ Abdulhayy Efendi

Fahru'l-kudât Mevlânâ Mehmed Efendi el-Kassâmü'l-askerî

Mevlânâ Nizami Efendi el-Kadı

Kıdvetü'l-emâcid Boşnak Mehmed Ağa

Fahrü'l-akrân Sefer Ağa Kethüdâ-yeri

Mustafa Çelebi Rûznâme’î

Mehmed Çelebi Tezkire’î

İnayet Bey ibn-i Mustafa Ağa

Mevlânâ Mehmed Efendi el-Müderris

Abdi Bey ve Ali Bey ibney İbrahim

Zülfikar Bey el-Cündî

Mustafa Beg ibn-i Ali

Mehmed Çelebi ibn-i İmâm Ali

Nasurullah Bey ibn-i Emrullah

Murad Bey ibn-i Abdullah

Davud Beşe İbn-i Nurullah Çavuş

Ve Gayrühüm

Cerâ'l-emru hasbemâ yekûnû ketebehu'l-fakîr ileyhi sübhânehû Nûrullâh ibnû's-şeyh Nasuh el-Kâdı bi-medîne-i Konya el-mahmiyye ufiye-anhümâ (Mühür) [Nurullah hâdimü şer'-i Nebî kâ'ilen lâ-ilhâhe illallâh]

Sebeb-i tahrîr-i kitâb budur ki,

Mahmiyye-i Konya hummiyet ani'l-âfât ve'l-beliyye mahallâtından merhûm Galle-i Harb Sultan Mahallesi sâkinelerinden olup Maraş Beylerbeyisi iken bundan akdem katl olunan Rum Mehmed Paşa'nın zevce-i metrûkesi olan fahru'l-muhadderât Fahrünnisâ Hatun ibnetü'l-merhûm Ayas Efendi tarafından hususa-ı âtiyü'l-beyâna vekîl olup merkûmu ma'rifet-i şer'iyye ile ârifeyn olan Yusuf Ağa ibn-i Mustafa Ağa ve Ali Ağa ibn-i Mustafa Efendi şehâdetleriyle vekâleti sâbite olan İsmail Bey ibn-i Hüsâm meclis-i şer'-i hatîr-i lazimü't-tevkîrde Âsitâne-i Sa'âdet tarafından maktûl-i mezbûrun muhallefâtını kabz ve fûrûhta me'mûr olup muhallefât-ı merkûmeye hâlâ vâzı'u'l-yed olan düstûr-ı ekrem müşîr-i efham nizâmü'l-âlem nâzım-ı menâzımı'l-ümem Vezîriazam Mehmed Paşa edâma'llâhü te'âlâ iclâlehu ve yessera bi'l-hayr âmâlehû hazretlerinin kapucubaşlarından kıdvetü'l-emâcid ve'l-a'yân Mustafa Ağa dâme mecdühû mahzarında bi'l-vekâle takrîr-i da'vâ edüp müvekkilem merkûme Fahrünnisâ Hatun'u mukaddemâ mezbûr Rum Mehmed Paşa tezevvüc eyledikde Müslümanlar huzûrunda yüz bin akçe ki te'kîden li'l-asl nısfı elli bin akçe olur meblağ-ı merkûm üzerine akd-i nikâh olunup menkûhası olduktan sonra mezbûr Rum Mehmed Paşa katl olunmağile meblağ-ı merkûm zimmetinde bâkî kaldı muhallefâtından bi'l-vekâle taleb iderin su'âl olunsun didikde gibbe's-su'âl mûmâ-ileyh Mustafa Ağa husûs-ı mezbûru bi'l-küllîye inkâr ile cevâb vericek vekîl-i mezkûr İsmail Bey'den müdde'âsına muvâfık beyyine taleb olundukda udûl müslimînden Mehmed Ağa ibn-i İbrahim Efendi ve Mehmed Bey ibn-i Derviş Kazımî ve Hamza Bey ibn-i Ebubekir nâm kimesneler li-ecli's-şehâde meclis-i şer'e hâzırûn olup istişhâd olunduklarından fi'l-hakîka mezbûr Rum Mehmed Paşa mukaddemâ merkum Fahrünnisâ Hatun'u tezevvüc eyledikde bizim huzûrumuzda yüz bin akçe ki te'kîden li'l-asl nısfı elli bin akçe olur meblağ-ı merkûm üzerine

yine akd-i nikâh vâki' oldu bu husûsa biz şâhidleriz şehâdet dahi ederüz deyü edâ-i şahâdet-i şer'iyye eylediklerinde gıbbe ri'âyet-i şerâ'it ve'l-kabûl şahâdetleri hayyiz-i kabûlde vâki'a olduktan sonra merkûme Fahrünnisâ Hatun ihzâr-ı şer' olunup zevci maktûl-i mezbûr Rum Mehmed Paşa zimmetinde olan meblağ-ı merkûm yüz bin akçeyi küllen ve ba'zen almayup ve âhara havâle eylemeyüp ve taraf-ı şer'iyyeden bir tarîk ile zimmetini ibrâ eylemedüğüne yemîn teklîf olundukda ol dahi ala-vefki'l-mes'ûl yemîn billâhi'-aliyyi'l-a'lâ etmeğin meblağ-ı merkûm yüz bin akçeyi maktûl-i mezkûrun muhallefâtından kabz eylediği maldan bi-hesabi's-şer' merkûme Fahrünnisâ Hatun'a edâya muma-ileyh Mustafa Ağa'ya kibel-i şer'den tenbîh olunup ma-vaka'a gıbbe't-taleb ketb olundu hurrire fi'l-yevmi'r-râbi' aşere min-Şevvali'l-mükerrem sene isneyn ve erba'în ve elf.

Şühûdü'l-hâl

Refi'ü'l-kadr Safâ-yı Mustafa Paşa Defterdâr-ı Hazîne-i Karaman

Mevlânâ Şeyh Ömer Efendi zîde takvâhu

Mesnevîhân Mevlânâ Abdulhayy Efendi

Fahru'l-kudât Mevlânâ Mehmed Efendi el-Kassâmü'l-askerî

Mevlânâ Nizâmî Efendi el-Kâdı

Kıdvetü'l-emâcid Boşnak Mehmed Ağa

Fahrü'l-akrân Sefer Ağa Kethüdâ-yeri

Mustafa Çelebi Rûznâme'î

İnayet Bey ibn-i Mustafa Ağa

Abdi Bey ibn-i İbrahim

Mustafa Beg ibn-i Ali

Mevlânâ Mehmed Efendi el-müderriş

Zülfikar Bey el-Cündî

Mehmed Çelebi ibn-i İmâm Ali

Nasurullah Bey ibn-i Emrullah

Murad Bey ibn-i Abdullah

Davud Beşe ibn-i Nurullah Çavuş

Ve gayrühüm

[261]

Muhasebesinden Bu Minval Üzere Mahsub Ola

Bu kulunuz Rum Mehmed Paşa'nın muhallefâtı kabzına me'mûr olub bin altı yüz kırk beş kâmil guruşluk âsiyâb ki her biri yüz on altışar akçeye ve dört bin yedi yüz kırk altı esedî guruş ki yüz beş akçe hesabı üzere alınub hâlâ doksan guruşu yüz onar ve esediye yüzer akçe üzere hazîneye alınmağla her bir guruşdan onbeş akçe kesr olmağın deynime mahsub olmak için buyruldu-i şerîf rica olunur.

[262]

An-Tahvîl

An-bahâ-i bazı âsiyâb ve koyun ve şütür ve gayrihi an akçe-i muhallefât-ı merhûm Rum Mehmed Paşa el-maktûl an-yed-i Çerkes Mustafa Ağa tâbi'-i Sadrâzam: 702.400

An akçe-i bahâ-i hâne-i merhûm Rum Mehmed Paşa ki an-zevce-i mezbûre fûrûht-şüde ve kıymeteş an-hızâne-i âmire âverde: 100.000

An-akçe-i muhallefât-ı ve bahâ-i şütürân ve gayrihi: 602.400

Minhâ

Fî 28 Za. Sene 1042

Temessük olmak için işbû suret-i tahvîldir ki nakl olundu.

[263]

An-Tahvîl

An-akçe-i Rum Mehmed Paşa el-maktûl an-yed-i Yusuf Ağa ser-bölük-i tüvânân-ı hazret-i sadrâzam an-cânib-i Çerkes Mustafa Ağa:16.042.110

Guruş-ı kâmil: 12.073,5

Guruş-ı esedi: 7.941

Guruş-ı kise: 556

Nakdiye: 92.000

Minhâ

Fî 24 Za. Sene 1042

Temessük olmak için işbû suret-i tahvîldir ki nakl olundu.

[264]

Boş

[265]

Boş

[266]

Bahâ-ı Gulâmân	Bâhâ-i Çiftlik ve ağnâm ve hayvânât
5000 Rıdvân-ı Küçük	der kazâ-ı mezkûre ve hâne ve
4500 Benâm-ı Salim	samanlık ve tahtâni ve fevkâni odalar
5500 Diğer Rıdvân	ve an zimmet-i Hamamcı
8000 Cârîye Çeşm-i siyâh	
8500 Cârîye Musaffa	090000
9000 Cârîye Anber-simâ	017000
<hr/>	050000
40500	200000
7500 Cârîye Bâd-ı Sabâ	<hr/>
9000 Cârîye Afitâb	357000
5000 Cârîye Revâne	
10000 Cârîye Arabhân	
<hr/>	
72000	

Minhâ		
El-ihrcât:212000		
Mihr-i müccel-i zevce-i maktûl Rum Mehmed Paşa ber- mûceb-i Hücet-i Şer'iyye: 100000	Resm-i Kismet: 15000	Harc-ı me'kûlât-ı mübâşir Mustafa Ağa ve Yusuf Beg gulâm-ı istihdâm eyyâm: 92 fî beher yevm: 800 Yekûn:72000
Girâne-i ve harc dâde hazîne ve nafaka-ı cevâri der-Âsitâne-i Sa'âdet irsâl-kerde: 25000		Yekûn 100000 015000 072000 025000 <hr/> 212000
		100000 015000 072000 025000 <hr/> 212000
		1642110 0695851 <hr/> 2337961
	2344510	
	0212000 <hr/>	
	2556510	

121556

028000

117295

072000

357000

695851

1242110

0702400

1944510

1642110

0702400

2344510 iki milyon üç yüz kırk dört

bin beş yüz on

[267]

[268]

[269]

İcmâl-i muhâsebe-i vâridât ve ihrâcât-ı muhalledfât-ı maktûl Rum Mehmed Paşa mîr-i mîrân-ı vilâyet-i Mar'aş ber-mûcib-i memhûr defter-i Hasan Paşa mîr-i mîrân-ı Karaman ve Mustafa Efendi Safâ-yı defterdâr-ı Karaman ve defter-i Mevlânâ Mehmed bin Mustafa el-kassâmu'l-askeri-i eyâlet-i Karaman

Asl-ı Mâl-ı mahsûl-âsiyâbhâ ve gayrihi

01300	0400	An-bahâ-i şütürân-ı
00250	0120	hâssa ve yük ve koyun
02640	0400	ve keçi ve kara sığır
01200	0090	öküzü ve inek ve tay ve
03750	0800	kısrak ve camus ve
09140	0160	gayri
02500	1970	22000 Şütürân-ı Hâssa
05200	0300	08000 Şütürân-ı Yük
08000	0150	50600 Koyun ve keçi
06000	0150	09500 Davar
02400	0150	05175 Oğlak
33240	1200	03660 Öküz ve Sığır
10000	3550	03960 İnek-i mezbûr
02950	1700	00450 Karaca Tay
00300	9020	02100 Kısrak
00060	1400	105445
00300	0250	00450 Tay
46850	0400	00350 Merkeb
00115	0400	05650 Kısrak
00125	1200	01800 Tay
00330	3000	03600 Öküz-i camus
00330	0480	117295
00254	0450	
48004	16600	
01060	0700	
02150	0650	
01850	6000	
01400		
00350		
54814		
01225		
01935		

00950	3500
02500	8970
<u>00900</u>	
62324	1800
02300	0400
00500	1800
01095	<u>40420</u>
01600	0060
00300	0065
<u>68119</u>	0120
00200	0080
00120	1800
00150	<u>42545</u>
00050	
01400	
<u>70039</u>	
00390	Bahâ-i kendüm
00185	Kıl: 400
00150	Guruş: 28000
00600	
00830	
<u>72194</u>	Yekûn-i âsiyâbhâ
00200	42545
00840	89011
00075	<u>131556</u>
00060	
00200	Yekûn
00120	079011

02050	042545
75739	117295
00120	028000
00310	072000
00140	357000
00046	212000
00035	907851
00036	212000
00030	an-ihrcât
00200	695851
76656	
00300	
00060	
00150	
00200	
00480	
00260	
00060	
00250	Asl-ı Mal
00525	1642110
00070	0695851
79011	2337961

[270]

Boş

[271]

İcmâl-i muhâsebe-i vâridât ve ihrâcât-ı muhalledfât-ı maktûl Rum Mehmed Paşa mîr-i mîrân-ı vilâyet-i Mar'aş ber-mûcib-i memhûr defter-i Hasan Paşa mîr-i mîrân-ı Karaman ve Mustafa Efendi Safâ-yı defterdâr-ı Karaman ve defter-i Mevlânâ Mehmed bin Mustafa el-kassâmu'l-askeri-i eyâlet-i Karaman

Asl-ı Mâl

Nükûd ve bahâ-i âsiyâbhâ ve şütürân ve aĝnâm ve gulâman ve Çiftlik ve gayrihi: 23.037.961

An akçe-i nükûd: 1.042.110

Guruş-ı kâmil: 12.073,5

Guruş-ı esedi: 7.941

Guruş-ı kise: 556

Nakdiye: 92.000

An akçe-i bahâ-i âsiyâbhâ ve gayri: 695.851

An-bahâ-i âsiyâbhâ: 121.550

An-bahâ-i kendüm: 28.000

An-bahâ-i Gulâmân: 72.000

An-bahâ-i şütürân ve koyun ve sığır mekkâri ve kısrâk ve gayrihi: 170.295

An-bahâ-i Çiftlik ve aĝnâm ve gayrihî: 57.300

Mahsulât

Nakid Ma'a bahâ-i muhalledfât: 25.056.510

Teslîm-i Hızâne-i âmire-i bi'd-def'ateyn fi't-târihi'l-mezbûr: 23.044.510

Teslîm fi 24 N. sene 1042 an-yed-i Yusuf aĝa-yı ser-bölük-i tüvânân-ı hazret-i sadrâzam an-cânib-i Çerkes Mustafa Aĝa: 16.042.110

Guruş-ı kâmil: 12.073,5

Guruş-ı esedi: 7.941

Guruş-ı kise: 556

Nakdiye: 92.000

Teslîm Fî 28 Z. sene 1042 an yed-i Çerkes Mustafa Ağa tâbi'-i Sadrâzam:
702.400

An-akçe-i bahâ-i hâne-i merhûm Rum Mehmed Paşa an-yed-i zevce-i
mezbûre fûrûht-şüde ve kıymeteş be-hızâne-i âmire-i âverde: 100.000

An-akçe-i muhallefât-ı ve bahâ-i şütürân ve gayri: 602.400

El-ihracât:

Ber-mûcib-i defter-i Mevlânâ Mehmed Mustafa kassâm-ı askeri-i eyâlet-i
Karaman: 12.200

Mihr-i müccel-i zevce-i maktûl Rum Mehmed Paşa ber-mûcib-i hüccet-i
şer'iyeye-i Mevlânâ Nûrullah bin Şeyh Nasuh Kadı-ı Konya: 100.000

Harc-ı me'kûlât-ı mübâşir Mustafa Ağa ve Yusuf Beg gulâm-ı istihdâm
eyyâm: 92 beher eyyâm: 800 yekûn: 72.000

Bahâ-i resm-i kısmet: 15.000

Bahâ-i bevvâbe ve harc-ı râh-ı hazine ve nafaka-i cevârî der-Âsitâne-i
Sa'âdet irsâl kerde: 25.000

[272]

Cem 'an yekûn: 596301

Vech-i meşrûh üzere mahalline kayd oluna

Minhâ'l-ihracât

Resm-i Kısmet

15000

Harc-ı me'kûlât-ı
mübâşir Mustafa Ağa
ve İstihdâm Kulu
Yusuf Beg ve kassâm:
Yevm: 93
Fî 800

Mukaddemâ Âsitâneye
irsâl olan hazînin girân
ve harcırah ve merhûm
Siyavuş Ağa'nın ve
câriyelerin ve
serdârların nafakası için
sarf olan meblağ:

	Cem'an: 72000	25000
Sahhu'l-bâkî: 484301		
Hurreire hâze'd-defter harrerehû bi-ma'rifeti'l-fakîr ileyhi sübhânehû Mehmed bin Mustafa el-kassâmu'l-askerî bi-eyâlet-i Karaman Ma'a Anadolu ufiye anhümâ		
(Mühür) [Mazhar-ı Lütf-i Hudâ Mehmed bin Mustafa]		

[273]

Boş

[274]

Köhne Kaliçe-i Karaman çift: 1 kıymet: 700	Kaliçe-i Karaman müsta'mel adet: 1 kıymet: 650	Kaliçe-i kebîr-i Acem müsta'mel adet: 1 kıymet: 6000	Kaliçe-i Uşak kebîr müsta'mel adet: 1 kıymet: 3500	Sahan ma'a serpûş ayaklu kıt'a: 73 kıymet: 8970
Furun tepsisi kıt'a: 5 kıymet: 1800	Baklava tepsisi kıt'a: 2 kıymet: 400	Tencere kıt'a: 3 kıymet: 1800	Tâbe-i hindî kıt'a: 1 kıymet: 60	Ka'kî kıt'a: 2 kıymet: 65
Legen kıt'a: 1 kıymet: 120	Tarah kıt'a: 1 kıymet: 80	Tüfek kıt'a: 21 kıymet: 1800	Ak şütürân re's: 9 kıymet: 22000	Gök şütürân re's: 5 kıymet: 8000
Koyun ma'a keçi re's: 550 kıymet: 50600	Toklu re's: 150 kıymet: 9500	Oğlak re's: 115 kıymet: 5175	Kara sığır öküzü re's: 9 kıymet: 3660	Kara sığır ineği re's: 12 kıymet: 3960

Civân tay re's: 3 kıymet: 450	Kısrak re's: 3 kıymet: 2100	Tay re's:1 kıymet: 450	Merkeb re's: 2 kıymet: 350	Def'a Kısrak re's: 8 kıymet: 5650
Tay re's: 4 kıymet: 1800	Camus çift: 2 kıymet: 3600	Gendüm keyl: 400 kıymet: 28000	Küçük kul kıymet: 5000	Na'âl kul adet:1 kıymet: 4500
Dellâk Rıdvân kul adet:1 kıymet: 5500	Dilâver kul Muradşah	Câriye Çeşm- i Siyah kıymet: 8000	Câriye Musaffa kıymet: 8500	Câriye Anber-sîmâ kıymet: 9000
Câriye Bâd-ı Sabâ kıymet: 7500	Câriye Afitâb kıymet: 9000	Abık câriye civân-ı küçük	Câriye küçük kıymet: 5000	Abık câriye Lalegül
Câriye Arabhân kıymet: 10000	Câriye Mücella abık	Câriye Devâ-i Abık		
Tahrîren fî evâil-i şehri Şevvali'l-mükerrem sene isneyn ve erbâ'în ve elf				
Bende Hasan Mîrîmirân-ı Karaman hâlâ		Bende Mustafa Safâ-yı Defterdâr-ı Karaman hâlâ		

2400
04201
<hr/>
18199

[275]

Mühür:	[hâk-i râh-ı Muhammed Hasan]
Mühür:	[Yâ Rabb sây-i safâ-yı Ebu Mustafa]

[276]

Boş

[277]

Boş

Ek 2: Rum Mehmed Paşa'nın Muhallefâtının Orijinali

۷۸/۸

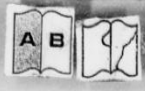
۷۹

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله رب العالمين
والصلاة والسلام على
سيدنا محمد وآله الطيبين
الطاهرين

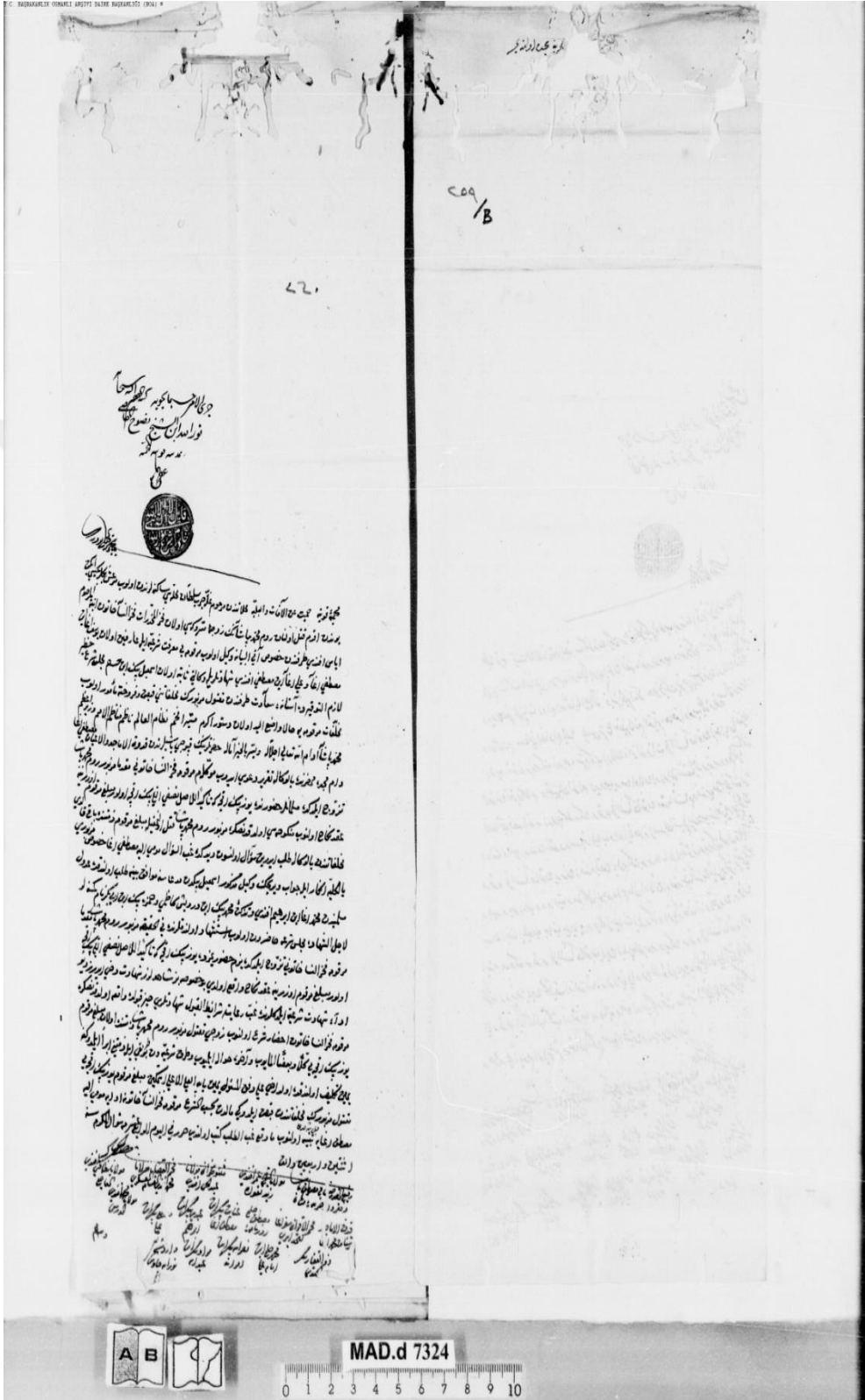
الحمد لله رب العالمين
والصلاة والسلام على
سيدنا محمد وآله الطيبين
الطاهرين
والحمد لله رب العالمين
والصلاة والسلام على
سيدنا محمد وآله الطيبين
الطاهرين
والحمد لله رب العالمين
والصلاة والسلام على
سيدنا محمد وآله الطيبين
الطاهرين

الحمد لله رب العالمين
والصلاة والسلام على
سيدنا محمد وآله الطيبين
الطاهرين
والحمد لله رب العالمين
والصلاة والسلام على
سيدنا محمد وآله الطيبين
الطاهرين
والحمد لله رب العالمين
والصلاة والسلام على
سيدنا محمد وآله الطيبين
الطاهرين

MAD.d 7324

کتابخانه

59/B

۷۲۰

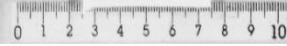
در کتابخانه جامع کتبخانه
فراوانی نسخ خطی
موجود است

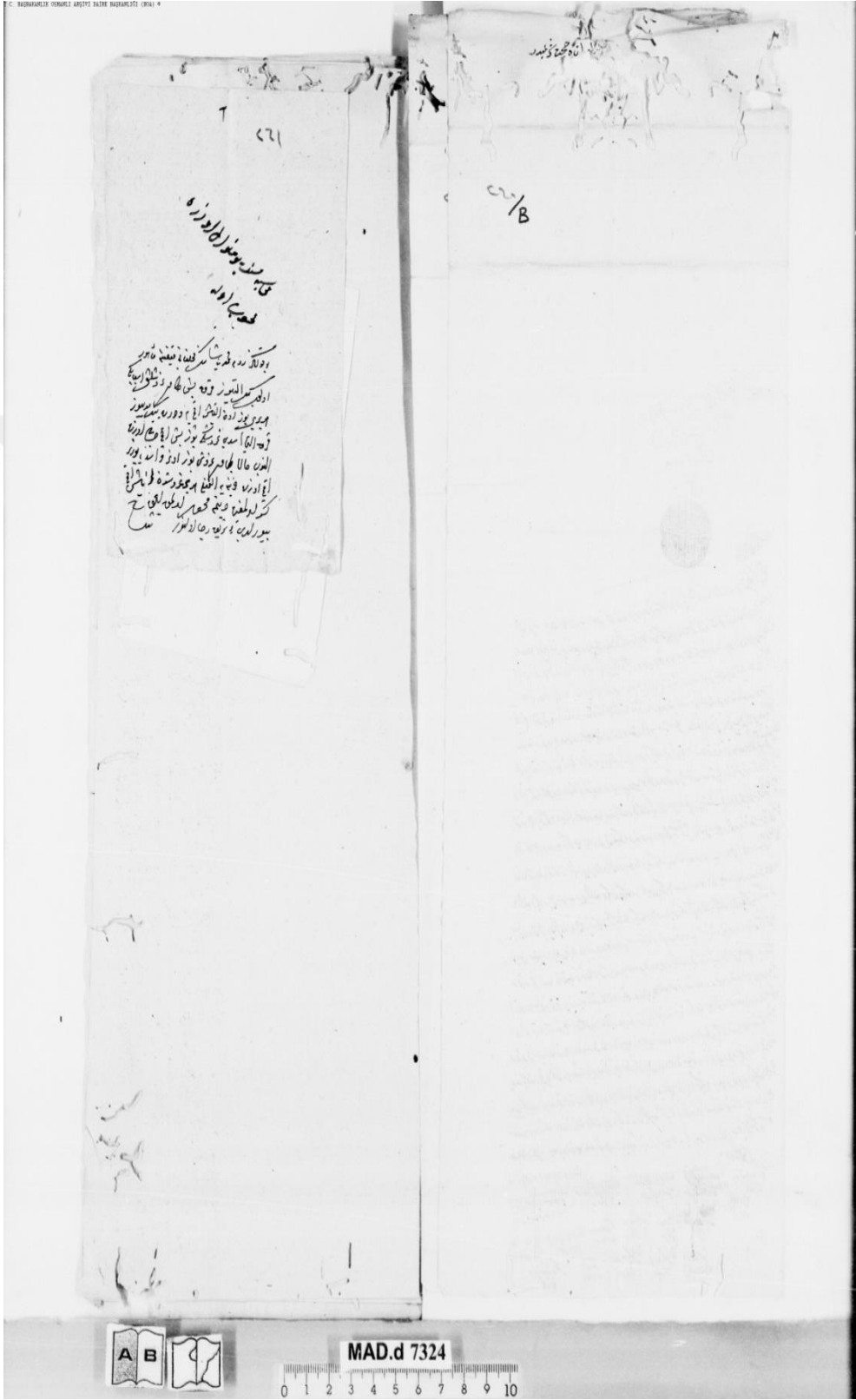

بجای خودی...
برسد از...
ایضا...
مطابق...
لازم...
فقد...
خوب...
دام...
توزع...
تقدیر...
فقد...
بالکلی...
سایر...
اولی...
مرفوع...
اور...
اد...
مرفوع...
پدر...
سند...
مطابق...

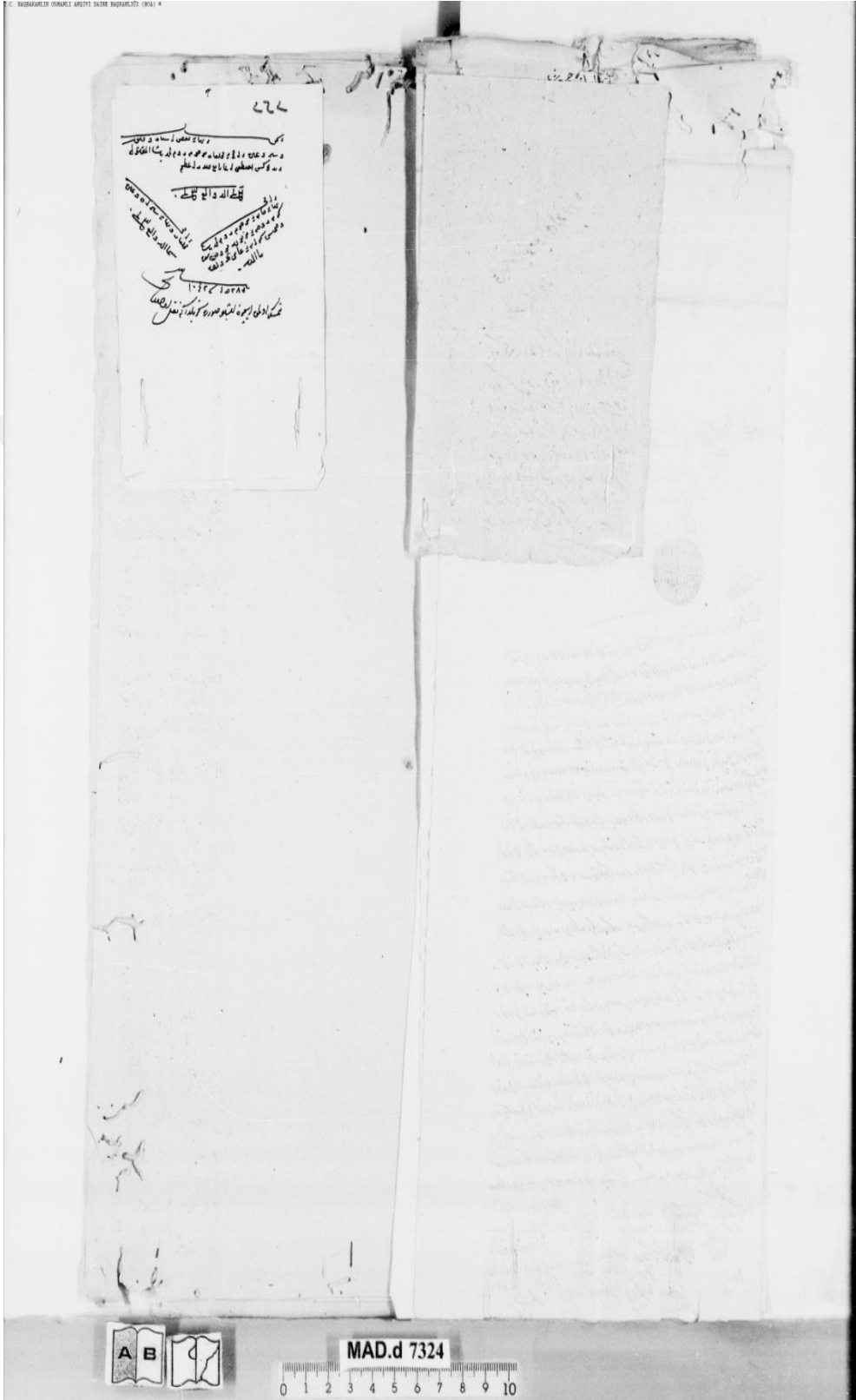
MAD.d 7324

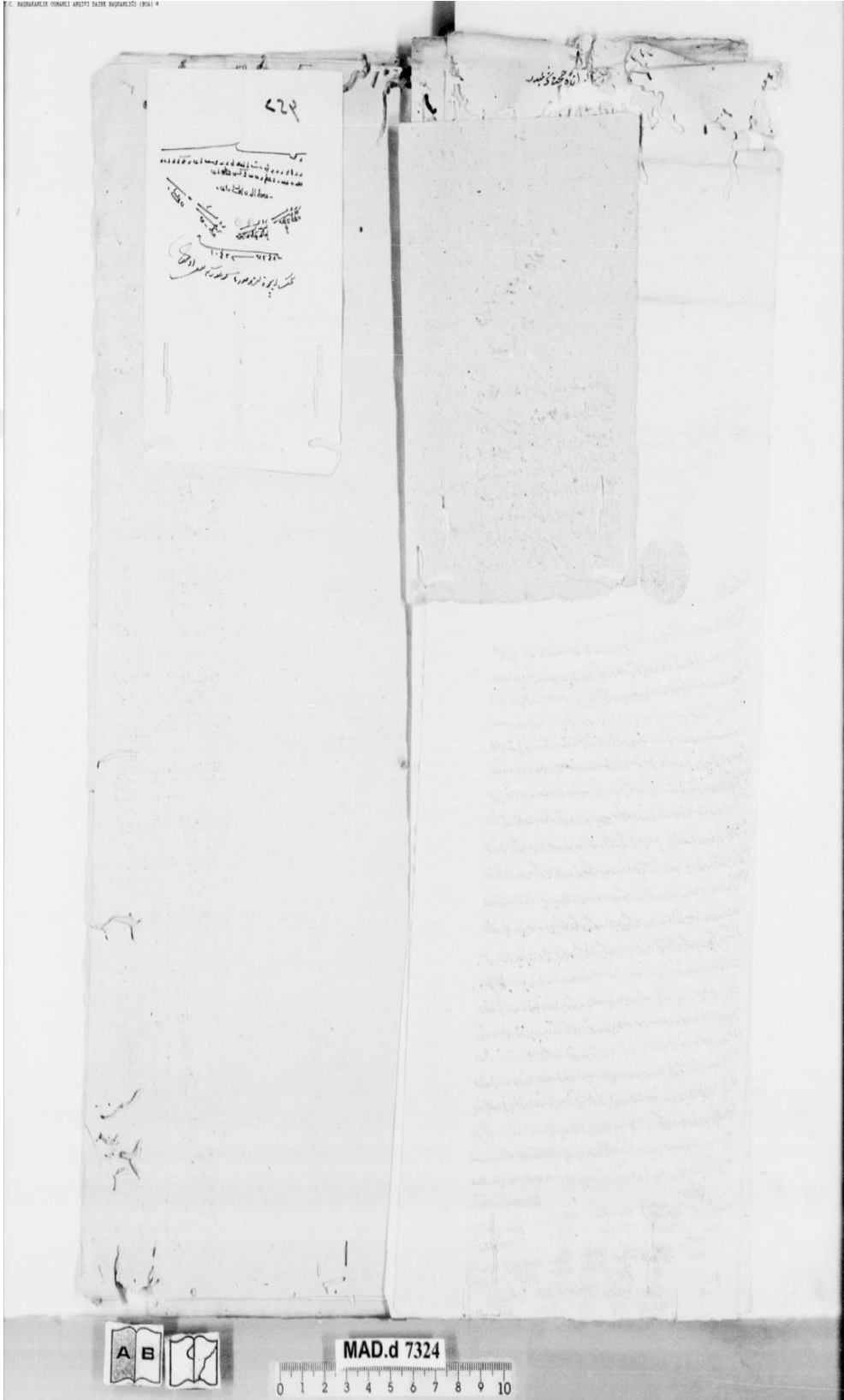

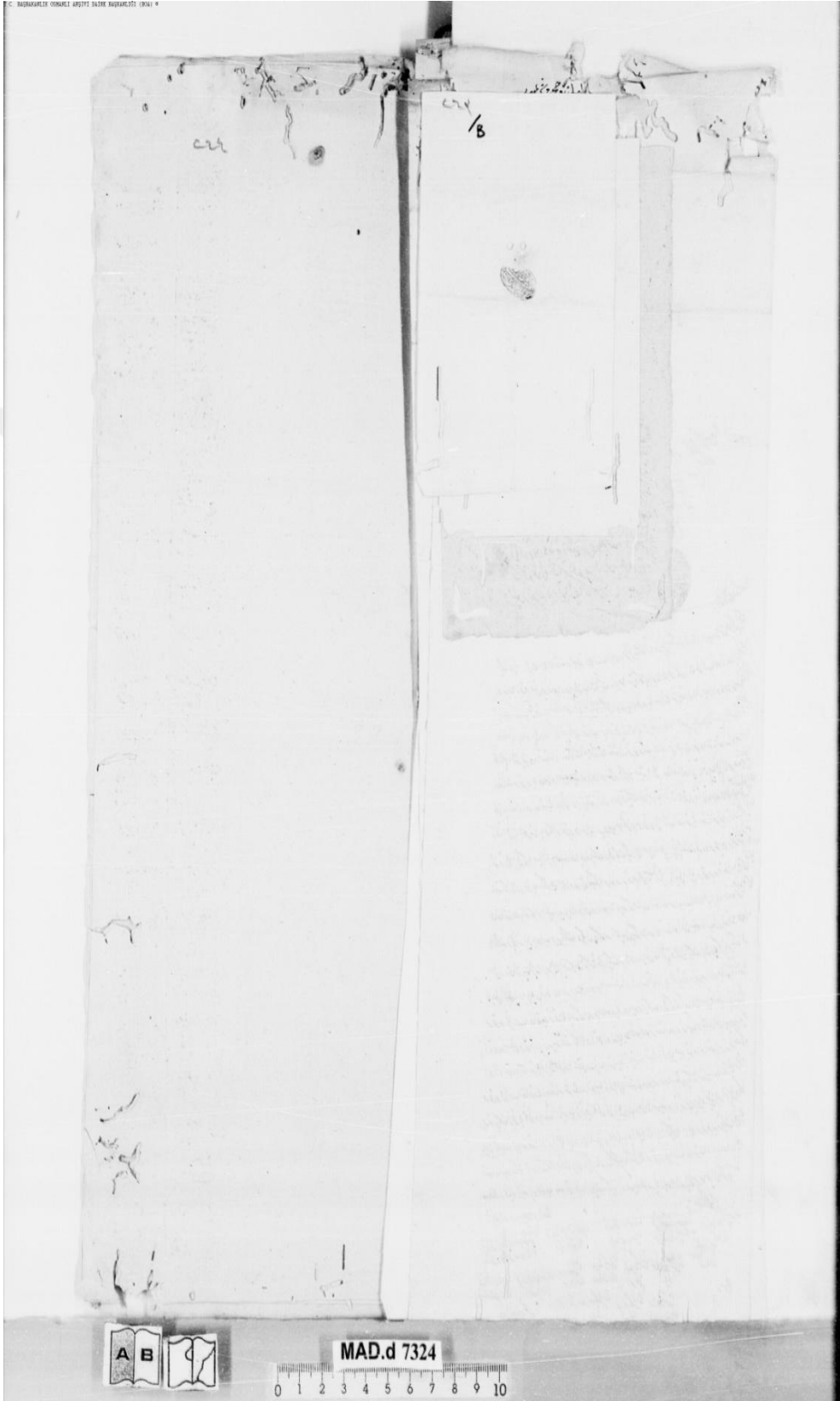

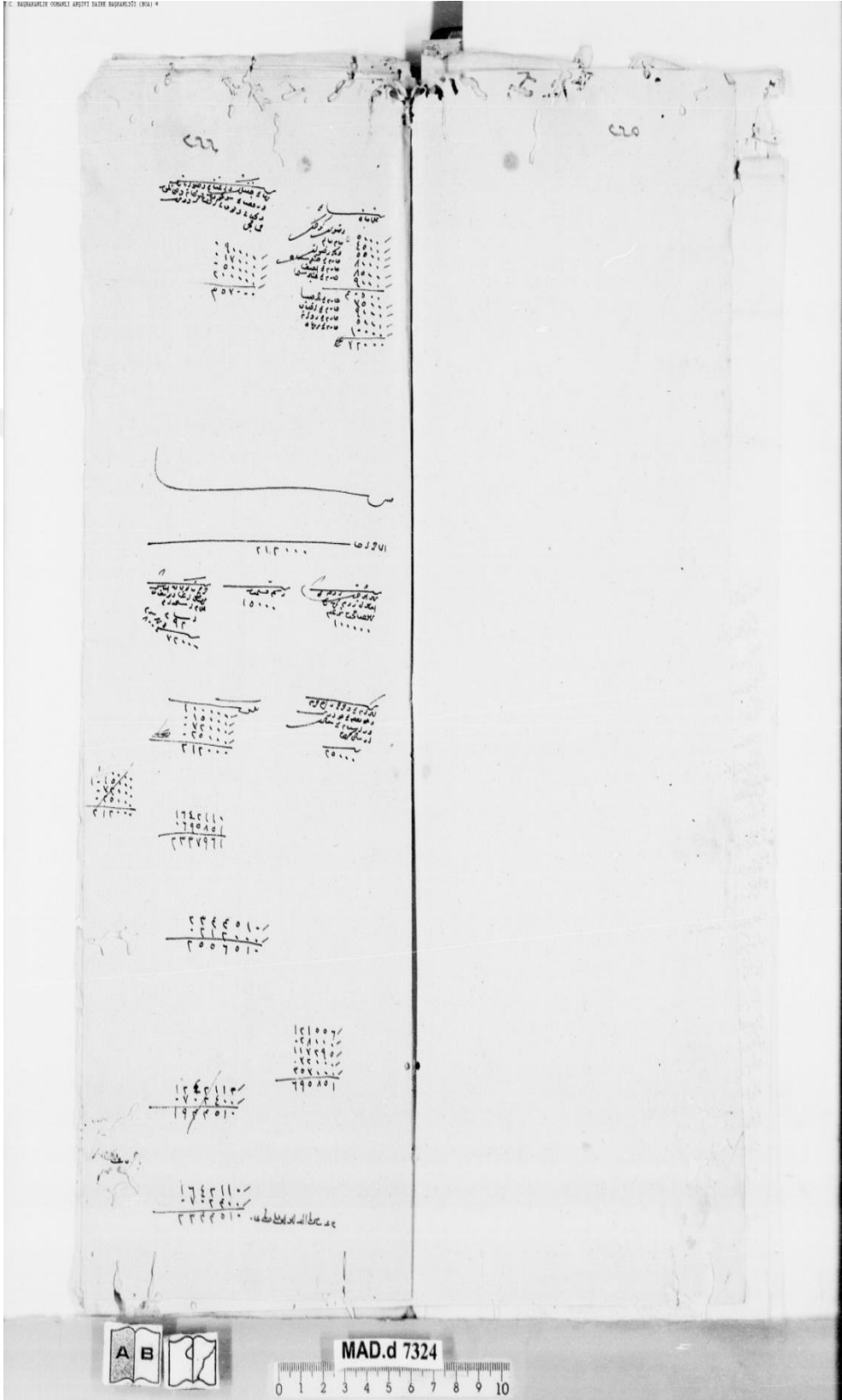
MAD.d 7324

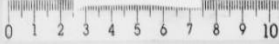

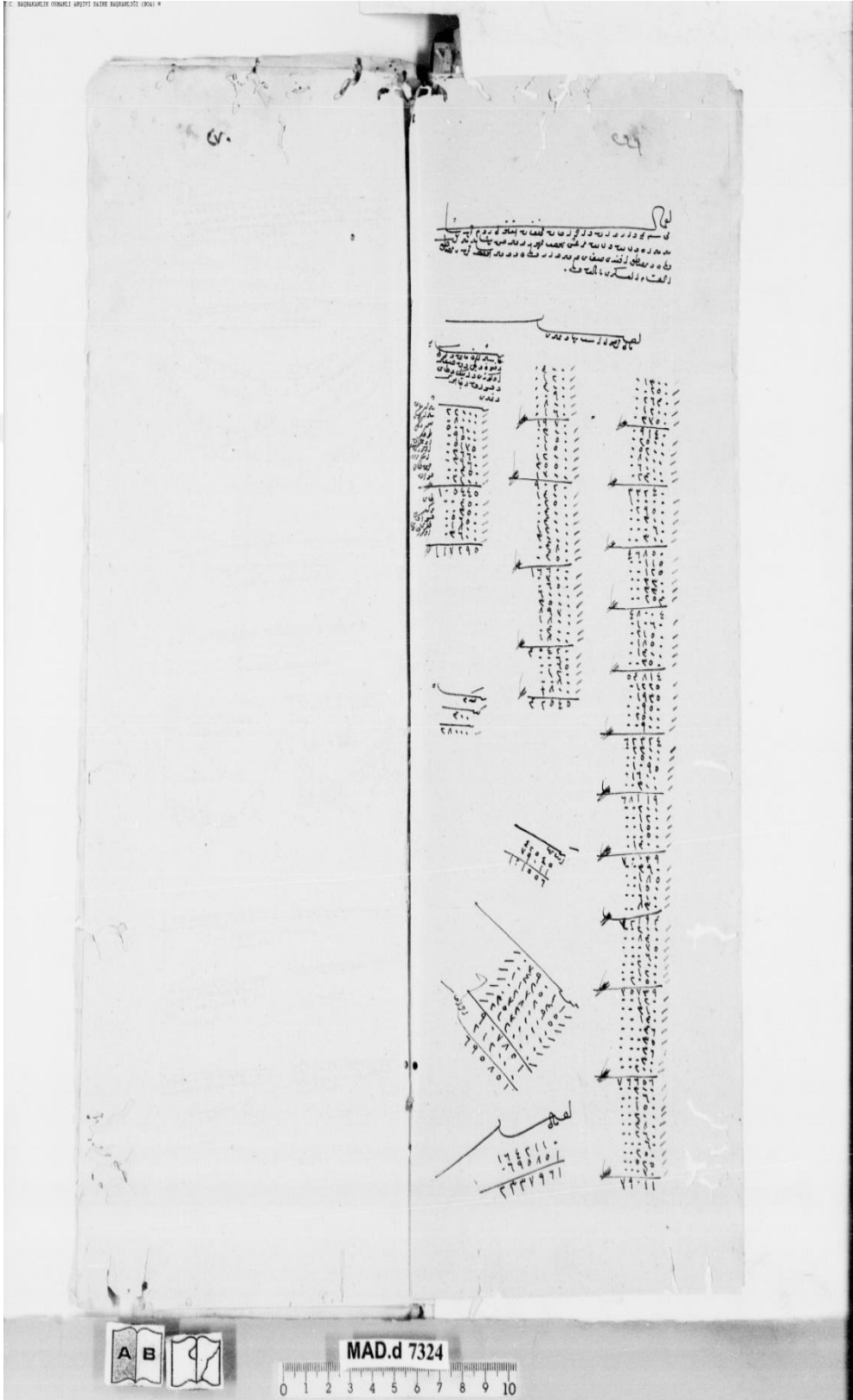

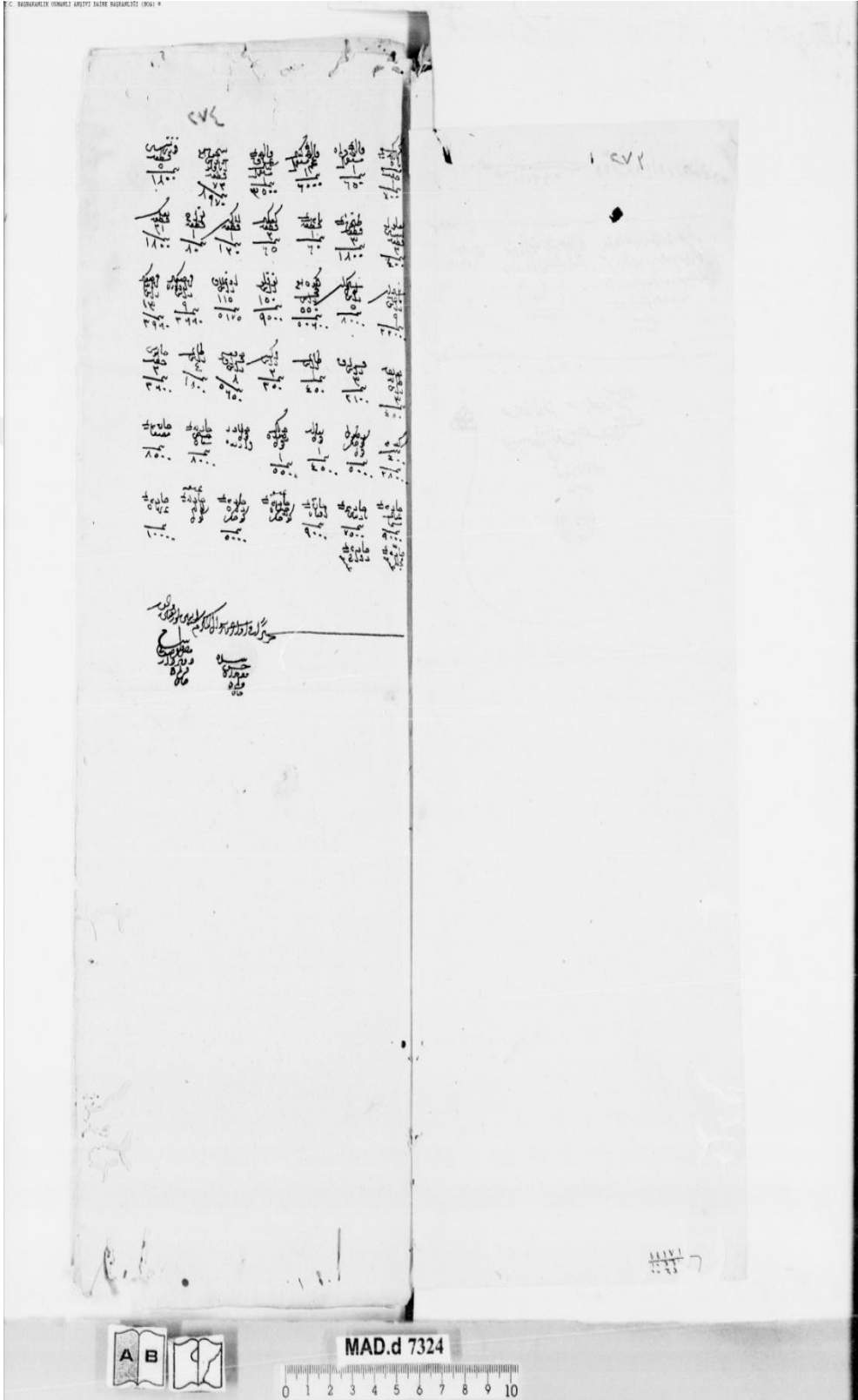

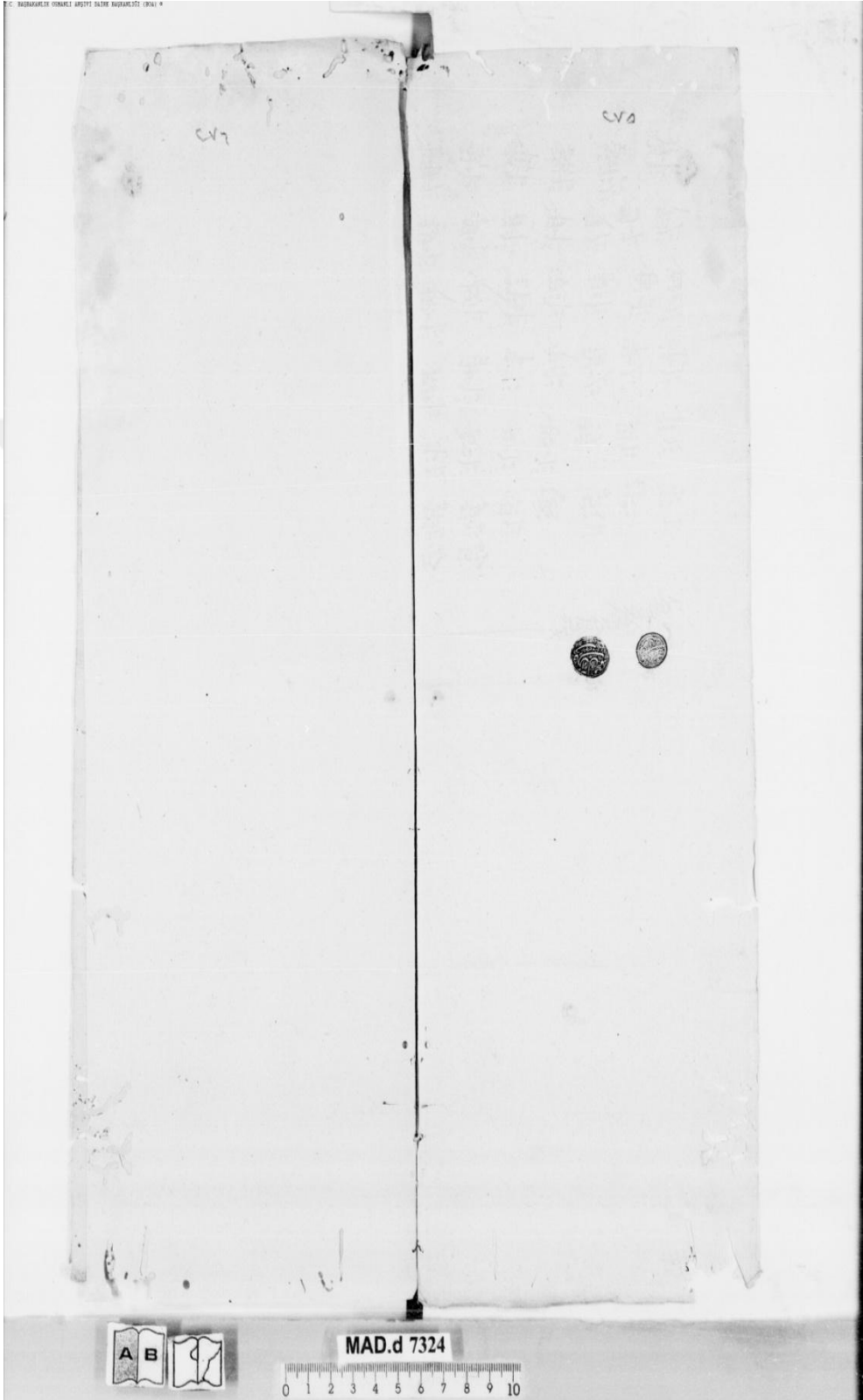

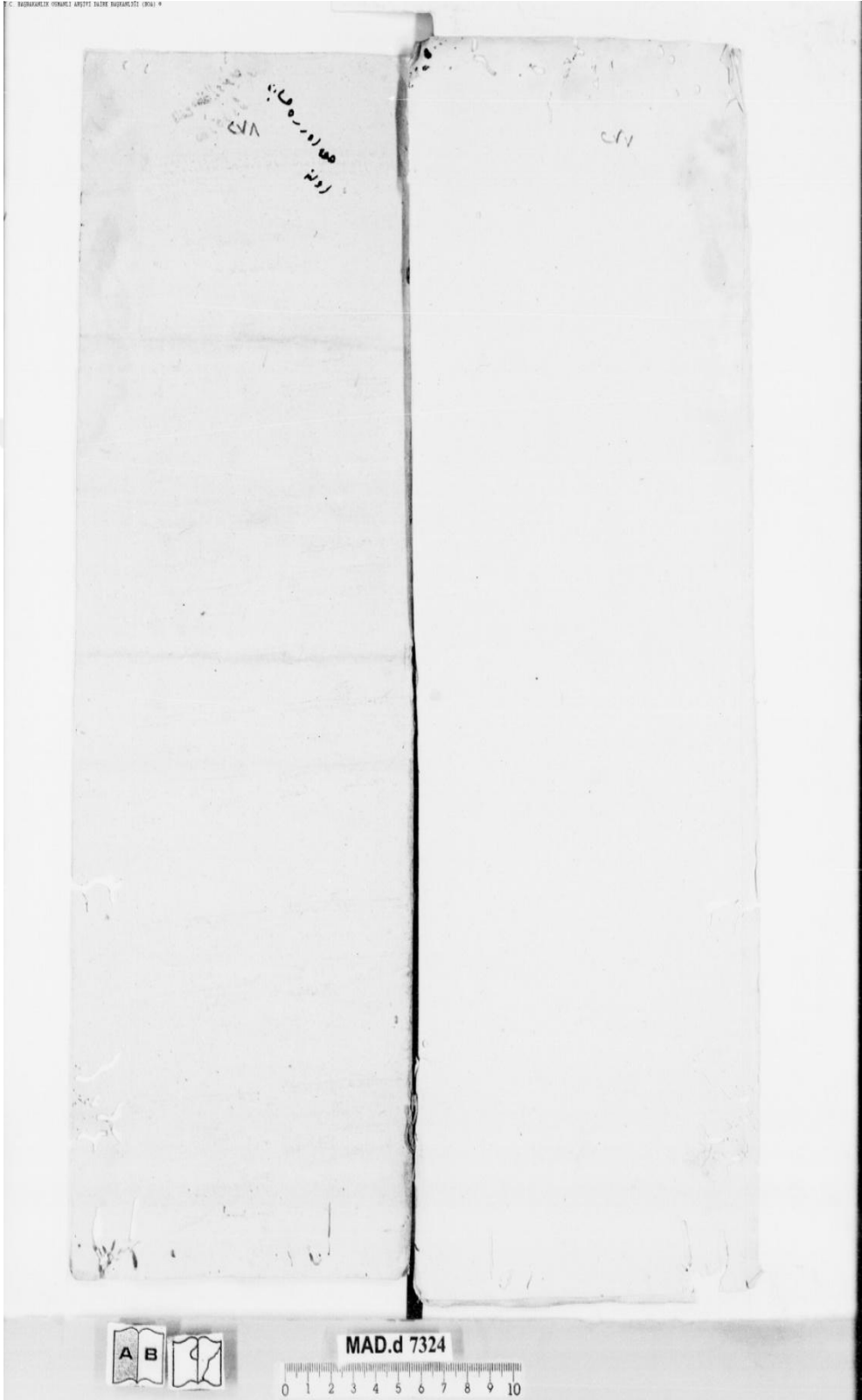
MAD.d 7324

EK 3: 88 No'lu Mühimme Defterinin 31 ve 207. Hükümleri

Hüküm 31

Yüzdepaşa kâdîsına ve Zile Voyvodası Ken'ân'a hüküm ki;

Kazâ-i mezbûra tâbi'-i Kırklı nâm karye sâkinlerinden Kulı kethudâ nâm kimesne Südde-i sa'âdet'üme arz-ı hâl sunup bu kendü hâlinde olup kimesneye zarar ve te'addîsi yogiken Rum Mehmed nâm kimesnenün âdemlerinden Arslan ve Kılıç Çavuş ve Halîl nâm kimesnelerün buna garazı olmagla ehl-i örf tâifesinden Küçük Arnavud dimekle ma'rûf Ahmed nâm kimesne yine hilâf-ı ser' on sekiz bin akçeyı aldurduklarından gayri hevâsına tâbi'-i eskıyâ ile bunun evin basup yüz yigirmi ziyâde gurusunu ve bir kürkli ferrâce ve bir re's atın ba'dehû tekrâr yigirmi gurus alup ziyâde zulm ü te'addî ve fesâd eyledükleri bundan akdem i'lâm olundukda ser'le görölüp ihkâk-ı hakk olunmak için emr-i serîfüm virilüp lâkin icrâ-yı hakk olunmak mümkün olmadugun bildürüp hükmi hümayûnum recâ eyledüğü ecilden sen ki voyvoda-i mûmâ ileyhın zıkr olunan eskıyâ her kanda bulunur ise beher hâl ele getirüp kal'aya koyup teftîs ü tefahhus eyleyüp itdükleri tecâvüz üzerlerine sâbit olup sicil ve hüccet olundukdan sonra subût bulan mevâddı sûret-i sicillâtlarıyla yazup arz eylesesiz ki sonradan emr-i serîfüm ne vechile sâdır olursa mûcebine amel olunmak bâbında fermân-ı âlîsânım sâdır olmusdur buyurdum ki;

Vusûl buldukda bu fesâd iden mezbûr sakîleri bi eyyi vechin kân meclis-i ser'-i serîfe ihzâr ve gaybet iderler ise ser'le buldurması lâzım olanlara buldurup getüresin mukaddemâ bir def'a ser'le görölüp faysal olmus degil ise tamâm hakk u adl üzre teftîs ü tefahhus idüp göresiz i'lâm olunduğı gibi ise ol dahi muktezâ-yı ser'-i kavîmle âmil olup ser'le teveccüh eyleyen fi'l ba'de's-subût hükmi idüp bîkusûr alıvirdükden sonra kal'aya koyup muhkem habs idüp üzerine subût bulan mevâddı sûret-i sicilleriyle yazup Âsitânei sa'âdet'üme arz eylesesiz ki sonradan haklarında emr-i serîfüm ne vechile sâdır olur ise mûcebiyle amel oluna ve bi'l-cümle sen ki voyvoda-i mûmâ ileyhın bu bâbda ihmâl ü müsâhele itmeyüp mezbûr sakîleri beher hâl ele getürmege tekayyüd ve ihtimâm eylesesiz.

Hüküm 207

Sâbıkâ (boş) kâdîsı olup Mihaliç kazâsına mutasarrıf olan (boş) zîde fezâiluhûya hüküm ki;

Sarây-ı âmirem kethudâsı olan Ahmed dâme ulüvvuhû Südde-i sa'âdetü'me arz-ı hâl sunup kazâ-i mezbûr sâkinlerinden Mehmed nâm sipâhî bundan akdem Rum Mehmed nâm sakînün kethudâsı olup hâlâ Mihaliç kazâsında kethudâ yiri olmagla mûmâ ileyhün karındaşınun çiftliğin basup ziyâde zülm ü te'ddî eyledüğün ve bu bâbda mandıralar agası olan iftihârü'l-emâcid ve'l-ekârim (boş) dâme mecduhû tarafından mektûb virildüğün bildürüp mûcebince amel olunmak bâbında emr-i şerîfüm recâ itmegin buyurdum ki; Vusûl buldukda bu bâbda mûmâ ileyh tarafından virilen mektûb mûcebince mezbûr sipâhîyi Âsitâne-i sa'âdetü'me ihzâr eyleyüp min ba'd müşârun ileyh tarafından virilen mektûb ve emr-i hümâyûnuma muhâlif kimesneye işitdürmeyesin.

EK 4: İE. ML.00011.00954.002 (H.25 Zi'l-kâde 1042/3 Haziran 1633)

Durumun kaydı yoklana...

Resm-i çift Elbistan mukataasının bin kırk üç senesi yirmi bin akçe peşin ile Nuh Sultañşah nam sipâhîye der'uhde olunup ba'dehû Behisnili Ali Paşa arzıyla Silâhdâr Ali Osman nâm kimesneye senede beş bin akçe ziyâde etmekle yirmi bin akçe peşin verip mukaddem olan Nuh'un virdüğü yirmi bin akçe peşini dahi edâ etmek şartıyla tevcih olunub berât-ı şerîf virildüğü defterde mastûrdur fi 17 Za sene 1043.

Hilâf-ı berât-ı hümâyûn kendi canibinden dahi tevcih eylediği ecilden merkûmun peşin verdiği akçeyi zimmetdâd. Akçeyi eda eylemek için mîrî mirana ve kadıya hüküm yazıla.

Dergâh-ı felek-medâr ve bârgâh-ı gerdûn-iktidâr dâme âliyen ilâ-yevmi'l-karâr türâbına arz-ı bende-i bi-mikdâr budur ki; Haleb hazînesi aklâmından sene-be-sene otuz sekiz bin dokuz yüz akçe olan resm-i çift-i Elbistan ve Zamantı ve cizye-i Elbistan mukâta'asının bin kırk üç senesi yirmi bin akçe peşin ile dergâh-ı âli sipâhîlerinden yüz yetmiş ikinci bölükde yevmî yirmi üç akçe ulûfeye mutasarrıf olan Nuh Sultañşah kullarına der-uhde olub yedine berât-ı şerîf-i âlî-şân verilmeğın kendü gelmezden mukaddem mukâta'a-i mezkûrun malını mukaddemâ maktûl olan Rum Mehmed Paşa cem' etmeğın mezkûr Nuh Sultañ[şah] kulları müdâhale etmekle virdiği yirmi bin akçe peşini yine Mukâta'a-i merkûmun kırk dört senesine mahsûb olub zabt ve tasarrufiyçün berât-ı şerîf-i âlî-şân sadaka ve ihsân olunmak ricâsıyla vâki'-i hâl der-i devlete arz olundu bâkî fermân der-adlindir.

Bende Süleyman

Defterdâr-ı Haleb

Tezkire-i kat'-ı alâka vâcib fi 25 Za. Sene 1042

Battal

Mukataa-ı resm-i çift Elbistan ve Zamantı der'uhde-i Nuh Sultaşah sipâhî [bölü]k-i 372 fi yevm yirmi iki esedî vâcib sene 1043

Fî sene

38900

Ber-vech-i peşîn fi 18 S. sene 1043.

Hizmet-i mezbûree ba'dehû âhara verilmekle mezbûr peşini edâ ile kalkmak battaldır.

Kendi kavli ve [rı]zâsı üzre peşîn varup üzerinde olan kimesneden almak üzre kaydı ref' oluna.

İzzetlü ve mürüvvetlü Sultânım hazretleri sağ olsun

Elbistan'ın çift hakkı mukaddemâ kullarına der'uhde olunub berât-ı şerîf verilüb Ali Paşa'nın adamlarından Silâhdâr Ali Osman nam kimesneye tevcîh olunub bu kullarına ziyâde gadr olub sultânımdan ricâmız budur ki kaydımız ref' olunmak bâbında buyruldu-ı şerîf rica olunur. Bâkî fermân sultânımıdır.

Bende Nuh

Tezkire-dâde fi 25 Za. Sene 1042

EK 5: A.DVNS.MHM.d.00091 (16 Rebûlevvel 1056/2 Mayıs 1646)

Buyurıldı.

Mihaliç mollâsına hüküm ki:

Kazâ-i mezbûrda vakı'müteveffiyeye Hundî ve Kızı Hadîce nam Hâtûn Vakfi'nun evlâdiyyet ve meşrûtiyyet üzere Mütevellîsi olan kıdvetü'l-emâsil ve'l-akrân Seyyid Ömer zîde kadruhû Südde-i Sa'adetüm'e arz-ı hâl idüp; "müteveffiyetân-ı mezbûre[t]ânun Evkâf Tevliyeti vakfiyye-i ma'mûlün-bihâsında evlâdına meşrût olup ve bu, evlâd-ı vâkıfdan olup kimesnenün alâkası yoğiken bundan akdem katlolunan zorbâ Rum Mehmed'ün Kethudâsı Mehmed ve karındaşı Dervîş nâm kimesneler hılâf-ı şart-ı vâkıf Tevliyet-i mezbûreyi zabtidüp küllî gadreyledüklerin" bildürüp emr-i şerîfüm recâ itmeğın, mahallinde şer'le görölüp hak kimün ise Âsitâne-i Sa'adetüm'e arz olunmak içün...: şurûtıyla mü'ekked hüküm yazılmışdur.

Fî 16 Ra. Sene: 1056